

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
Навчально-науковий інститут заочно-дистанційного навчання
Кафедра фінансів та банківської справи

Допускається до захисту
Завідувач кафедри _____ О. ЯРІШ
«___» _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему «ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ РЕГІОНУ
(НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)»

зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітня програма «Фінанси і кредит»
ступеня магістра

Виконавець роботи Борсук Сергій Іванович

(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н., доц. Прасолова Світлана Іванівна

(підпис, дата)

Рецензент Рекотова Віта Іванівна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ.....	7
1.1. Сучасні теоретичні підходи до формування та реалізації фінансового потенціалу розвитку регіону.....	7
1.2. Характеристика інструментів та джерел формування фінансового потенціалу регіону.....	14
1.3. Систематизація теоретико-методичних підходів до оцінки фінансового потенціалу регіону.....	24
Висновки до розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ РЕГІОНУ.....	33
2.1 Місце бюджетного та інвестиційного потенціалу у формуванні фінансового потенціалу Полтавської області.....	33
2.2. Дослідження фінансового потенціалу домогосподарств та підприємств як складових фінансового потенціалу розвитку регіону.....	41
2.3. Джерела формування фінансового потенціалу для відновлення Полтавської області.....	46
Висновки до розділу 2.....	58
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ НАРОЩЕННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	60
3.1 Сучасні виклики нарощення фінансового потенціалу відновлення та розвитку регіону й напрями їх подолання.....	60
3.2. Економіко-математичне моделювання впливу чинників розвитку регіону на фінансовий потенціал відновлення Полтавської області.....	67
3.3. Інтеграція результатів моніторингу та прогнозування фінансового потенціалу у	

стратегію розвитку Полтавської області.....	82
Висновки до розділу 3.....	89
ВИСНОВКИ.....	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	96
ДОДАТКИ.....	105

ВСТУП

Необхідність реформування бюджетної політики в Україні на сьогодні стає ще більш актуальною через посилення ролі бюджетів різних рівнів у процесах розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту, а також через значне зниження фінансової стійкості під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх деструктивних факторів. Протягом останнього десятиліття реалізація бюджетної політики супроводжувалася регулярними порушеннями бюджетного процесу, дефіцитом державного бюджету, зростанням державного боргу (станом на 2023 рік співвідношення державного боргу до ВВП складає понад 80 %, що значно перевищує прийнятні для України рівні). Війна, що триває з 2022 року, ще більше посилила ці проблеми, суттєво збільшивши витрати на оборону та відновлення інфраструктури, а також зменшивши податкові надходження через часткове зупинення економічної діяльності в окремих регіонах.

Особливо важливою в умовах війни є реформування системи місцевих фінансів та оптимізація міжбюджетних відносин, з огляду на дотаційність місцевих бюджетів. Частка міжбюджетних трансфертів у видатках державного бюджету України зросла з 11,61 % у 2000 році до 32,5 % у 2022 році, а в 2023 році, за оцінками, цей показник перевищує 35 %. Така дотаційність ускладнює фінансову стабільність місцевих громад і збільшує залежність місцевих бюджетів від централізованих трансфертів, що в умовах війни стає додатковим навантаженням на державний бюджет.

Ключовою умовою для забезпечення сталого розвитку територій, зміцнення фінансової бази регіонів та підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування в акумуляції фінансових ресурсів є розвиток фінансового потенціалу регіонів. Розробка та впровадження ефективних механізмів управління цим потенціалом дозволить зменшити обсяг міжбюджетних трансфертів, знизити навантаження на видаткову частину державного бюджету та зменшити потребу в зовнішніх і внутрішніх позиках, що є особливо важливим в умовах війни та економічної кризи.

Питаннями фінансового потенціалу регіону активно займаються науковці. Так, Дем'янчук О. І. досліджує фінансовий потенціал регіонів України як базову основу їх стабільного економічного розвитку [16]; Буряченко А. Є. визначає економічну природу фінансового потенціалу регіону [8]; Метеленко Н. Г., Макушинська Г. П. визначають фінансовий потенціал регіону як джерело його сталого розвитку [45]; Булавинець В. та Карпишин Н. визначають сучасний стан і перспективи фінансового потенціалу територіальних громад [7].

Метою дослідження є вивчення та аналіз фінансового потенціалу відновлення та розвитку регіону (на прикладі Полтавської області).

Досягненню сформульованої мети слугують такі завдання:

- дослідити сучасні теоретичні підходи до формування та реалізації фінансового потенціалу розвитку регіону;
- розглянути характеристику інструментів та джерел формування фінансового потенціалу регіону;
- провести систематизацію теоретико-методичних підходів до оцінки фінансового потенціалу регіону;
- визначити місце бюджетного потенціалу та інвестиційного потенціалу у формуванні фінансового потенціалу Полтавської області;
- провести дослідження фінансового потенціалу домогосподарств та підприємств як складових фінансового потенціалу розвитку регіону;
- дослідити формування фінансового потенціалу для відновлення Полтавської області;
- обґрунтувати сучасні виклики нарощення фінансового потенціалу відновлення та розвитку регіону й напрями їх подолання;
- провести економіко-математичне моделювання впливу чинників розвитку регіону на фінансовий потенціал відновлення Полтавської області;
- запропонувати шляхи інтеграції результатів моніторингу та прогнозування фінансового потенціалу у стратегію розвитку Полтавської області.

Об'єктом дослідження є фінансовий потенціал відновлення та розвитку регіону.

Предметом дослідження є теоретико-практичні аспекти формування та на

наращення фінансового потенціалу відновлення та розвитку Полтавської області.

Методи дослідження. Методологічною базою є комбінація загальнонаукових підходів, таких як емпіричні дослідження (вимірювання, порівняння, спостереження), теоретичні дослідження (аналіз і синтез), а також використання методу експертного опитування, порівняльного аналізу та графічного методу та методи побудови прогнозів.

Теоретичну та методологічну основу дослідження становлять базові положення економічної теорії, теорії інвестування та регіональної економіки, дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених з питань формування, нарощування та оцінки фінансового потенціалу регіону. Для вирішення завдань у кваліфікаційній роботі використовувалася низка загальнонаукових та спеціальних методів, взаємопов'язаних і послідовно застосованих у загальній логіці дослідження: методи логічного узагальнення – для забезпечення послідовності проведення наукового дослідження; методи формальної логіки – для визначення сутності категорій «потенціал», «фінансовий потенціал», «фінансовий потенціал регіону»; методи багатофакторного економічного, статистичного аналізу, експертних оцінок – при оцінці часткових та інтегрального показників фінансового потенціалу регіону; методи кореляційно-регресійного аналізу – для моделювання фінансового потенціалу, встановлення зв'язків та рівня впливу на нього факторів економічного середовища; групування – при визначенні складових фінансового потенціалу регіону;

Інформаційною базою дослідження послужили нормативно-правові акти, які прямо чи опосередковано регулюють процеси регіонального розвитку та фінансової підтримки в Україні та офіційні статистичні дані Полтавської обласної державної адміністрації, що характеризують умови, фактори та результати діяльності регіону, законодавчі та нормативно-правові акти України.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення і отримані результати досліджень оприлюднені на X Міжнародній молодіжній науково-практичній інтернет-конференції «Наука і молодь в ХХІ сторіччі», яка проходила на базі Полтавського університету економіки і торгівлі 28 листопада 2024 року.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

1.1. Сучасні теоретичні підходи до формування та реалізації фінансового потенціалу регіону

В умовах глобалізації та динамічних змін в економічному середовищі, ефективне управління фінансовими ресурсами на рівні регіону стає важливою складовою забезпечення сталого розвитку, конкурентоспроможності та соціальної стабільності. Основні теоретичні підходи акцентують увагу на значенні фінансового потенціалу для забезпечення довгострокової економічної стабільності та росту, впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на фінансові потоки регіону, а також на ролі місцевих органів влади та інших учасників процесу. У цьому контексті особливу важливість набувають питання формування бюджетної політики, управління державними та приватними інвестиціями, а також інтеграція інноваційних фінансових інструментів для досягнення поставлених цілей.

Дослідженням підходів до визначення фінансового потенціалу регіону займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Булавинець В., Карпишин Н. , Потапова А. Г., Метеленко Н. Г., Макушинська Г. П., Єгоричева С. Б., Тимошенко О. В., Панченко А. І., Бойко А.О. та ін.

Основою для визначення змісту фінансового потенціалу є поняття «потенціал». Дослідники наголошують на латинському корінні цього терміна, яке походить від слова «*potentia*», що означає можливості, силу, міць, ресурси, засоби або приховані можливості, здатні до використання. Категорія «потенціал» розуміється як:

- сукупність доступних можливостей, сил, ресурсів і засобів, які можуть бути задіяні;
- наявні в економічного суб'єкта ресурси, їх оптимальна структура, а також здатність раціонально їх використовувати для досягнення поставлених цілей;
- приховані можливості або сили, які можуть проявитися за певних умов [48].

Аналізуючи основні підходи до розуміння поняття «фінансовий потенціал» згідно з визначеннями, наведеними різними авторами (табл. 1.1), можна зробити кілька важливих висновків.

Таблиця 1.1 – Тлумачення поняття «фінансовий потенціал регіону»

Джерело	Визначення
Дем'янчук О. І. [16]	сукупна можливість господарюючих суб'єктів відповідного регіону в межах стійких економічних відносин формувати, розподіляти та ефективно використовувати наявні та потенційні фінансові ресурси для виконання органами місцевого самоврядування основної функції – забезпечення сталого соціально-економічного розвитку цього регіону.
Єгоричева С. Б., Тимошенко О. В., Панченко А. І. [22, с. 12]	спроможність органів місцевого самоврядування до оптимального залучення та раціонального і ефективного використання фінансових ресурсів з врахуванням можливостей розширення та поповнення їх у довгостроковій перспективі для забезпечення функціонування й розвитку територіальної громади.
Буряченко А. Є. [8, с. 101]	сукупність фінансових ресурсів, що залучаються суб'єктами фінансової системи, необхідних для забезпечення простого відтворення і підвищення якості життя в регіоні.
Боронос В. Г. [5]	сукупність власних і залучених ресурсів, спрямованих на ефективний соціально-економічний розвиток, що забезпечує фінансову стабільність і виконання стратегічно важливих для регіону завдань.
Бойко А.О., Височина А.В. [4]	сукупність можливостей певної території акумулювати та оптимально використовувати фінансові ресурси.
Метеленко Н.Г., Макушинська Г.П. [45]	характерний стан фінансової системи регіону, який враховує всі реальні та гіпотетичні можливості території залучати, створювати та використовувати фінансові ресурси з метою забезпечення її ефективного функціонування та сталого розвитку.
Потапова А. Г. [59, с. 71]	сукупність власних і залучених ресурсів, спрямованих на ефективний соціально-економічний розвиток, що забезпечує фінансову стабільність і виконання стратегічно важливих для регіону завдань, а також можливостей залучення та використання цих ресурсів.
Булавинець В., Карпишин Н. [7]	сукупність наявних і потенційних джерел фінансових ресурсів, які органи місцевого самоврядування можуть залучати з допомогою бюджетного, інвестиційного, кредитного та грантового механізмів для забезпечення ефективного функціонування громади.

Джерело: складено автором

Дем'янчук О. І. визначає фінансовий потенціал як сукупну можливість господарюючих суб'єктів регіону в межах стабільних економічних відносин формувати, розподіляти та ефективно використовувати наявні та потенційні фінансові ресурси для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону [16]. Це визначення підкреслює важливість сталого розвитку та акцентує на ролі місцевих органів влади у мобілізації і використанні фінансових ресурсів для

забезпечення розвитку. Буряченко А. Є. розглядає фінансовий потенціал як сукупність фінансових ресурсів, які залучаються суб'єктами фінансової системи для забезпечення простого відтворення та підвищення якості життя в регіоні. Вони вказують на важливість саме використовуваного потенціалу, тобто тих фінансових ресурсів, які реально використовуються для поточного розвитку, що має значення в контексті забезпечення соціально-економічної стабільності [8].

Боронос В. Г. в своєму визначенні акцентує на сукупності власних і залучених ресурсів, спрямованих на ефективний соціально-економічний розвиток, що забезпечує фінансову стабільність і виконання стратегічно важливих завдань для регіону. Це визначення підкреслює роль фінансової стабільності як критичного елемента для досягнення розвитку і вирішення стратегічних завдань, зокрема у довгостроковій перспективі [5].

Бойко А. О. і Височина А. В. описують фінансовий потенціал як сукупність можливостей певної території акумулювати та оптимально використовувати фінансові ресурси. У їхньому визначенні важливий акцент на можливості оптимізації фінансових ресурсів, що відображає підхід до ефективного використання ресурсів на місцевому рівні [4]. Таким чином, усі ці визначення дозволяють сформувати більш гнучке і багатогранне розуміння поняття «фінансовий потенціал», яке охоплює як поточне використання фінансових ресурсів, так і їхнє ефективне акумулювання та стратегічне використання для розвитку регіонів.

Незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених проблемам фінансового потенціалу розвитку регіону, сутнісні характеристики поняття «фінансовий потенціал регіону» розглянуто доволі фрагментарно, а саме: різні автори визначають це поняття з різних точок зору, акцентуючи увагу на окремих аспектах, що вказує на необхідність більш комплексного підходу до його трактування. Зокрема, одні дослідники зосереджуються на фінансових ресурсах, що є в розпорядженні регіональних органів влади, підкреслюючи їх роль у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку регіону. Інші вважають, що фінансовий потенціал включає не тільки наявні ресурси, а й можливість залучати додаткові фінансові потоки, зокрема через інвестиції, кредити, міжбюджетні трансферти та інші механізми фінансування.

Важливим є також підхід, який пов'язує фінансовий потенціал регіону з його здатністю акумулювати та ефективно використовувати фінансові ресурси для вирішення соціально-економічних проблем, що відображає точку зору, запропоновану Бойко А. О. і Височиною А. В. [11; 4]. З їхнього погляду, фінансовий потенціал регіону включає можливості мобілізації ресурсів для забезпечення не тільки поточного розвитку, а й забезпечення його майбутнього зростання та стабільності.

Таким чином, незважаючи на різноманіття підходів, усі визначення вказують на ключову роль фінансового потенціалу у забезпеченні сталого розвитку регіонів, акцентуючи на необхідності комплексного управління фінансовими ресурсами для досягнення соціально-економічних цілей. Цей потенціал повинен не лише забезпечувати стабільне фінансування поточних потреб, але й сприяти інвестиційному зростанню та розвитку інфраструктури регіонів, що в свою чергу дозволяє підвищити рівень життя населення та забезпечити конкурентоспроможність регіону в більш широкому контексті національної економіки.

Взаємозв'язок між фінансовим потенціалом та розвитком регіону є одним з ключових аспектів фінансової стратегії на місцевому рівні. Фінансовий потенціал є основою для реалізації будь-яких заходів розвитку, оскільки без належного фінансування неможливо забезпечити стабільний розвиток інфраструктури, підтримку соціальних програм, залучення інвестицій та вирішення інших економічних і соціальних проблем регіону (рис. 1.1).

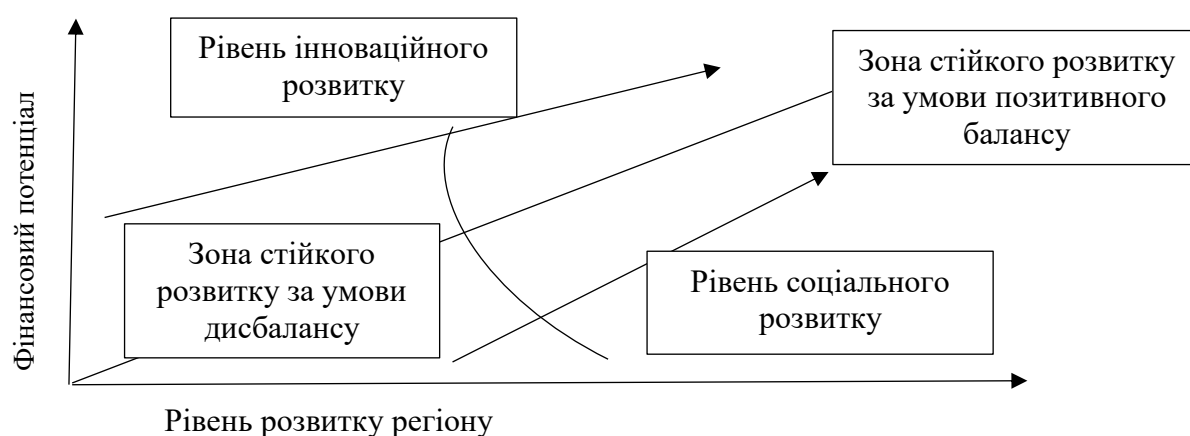

Рисунок 1.1 – Залежність розвитку регіону від фінансового потенціалу

Джерело: складено автором на основі [7; 59; 45]

З одного боку, значний фінансовий потенціал є запорукою економічної стабільності та розвитку регіону. Він включає в себе як внутрішні фінансові ресурси, такі як місцеві бюджети, так і зовнішнє фінансування – інвестиції, гранти, кредити від держави та міжнародних партнерів. Завдяки належному фінансовому управлінню та стратегічному плануванню регіон може не лише реалізовувати поточні проєкти, але й створювати передумови для довгострокового розвитку, поліпшення умов для бізнесу та підвищення рівня життя населення. З іншого боку, сталий розвиток регіону безпосередньо впливає на його фінансовий потенціал. Регіони з високим рівнем економічного розвитку мають більші можливості для генерації власних фінансових ресурсів через податки, збори та інші місцеві надходження. Зростання економічної активності в регіоні сприяє збільшенню доходів, створенню нових робочих місць, розвитку підприємництва, що в свою чергу забезпечує фінансову базу для подальших інвестицій у соціальну та інфраструктурну сферу.

Таким чином, між фінансовим потенціалом та розвитком регіону існує двосторонній зв'язок: наявність достатнього фінансування є умовою для досягнення сталого розвитку, а успішний розвиток сприяє збільшенню фінансових ресурсів, що дозволяє реалізовувати нові проєкти і підвищувати якість життя населення. Взаємодія цих двох факторів створює замкнуте коло, де кожен із них посилює інший, забезпечуючи сталий прогрес на місцевому рівні.

Слід зазначити, що механізм управління фінансовим потенціалом регіонів ґрунтується на визначених цілях, принципах та орієнтирах, і включає напрямки, етапи, функції, інструменти реалізації, джерела фінансування та методи управління (рис. 1.2).

Нечипоренко А. В. та Юрах Ю. С. зазначають, до критеріїв досягнення мети управління фінансовим потенціалом регіонів належать: орієнтація на використання власних джерел фінансування поточних потреб громади; здатність залучати зовнішні фінансові ресурси в необхідних обсягах; створення ресурсної бази при допустимому рівні ризику; наявність інститутів, що сприяють ефективному управлінню фінансами громади. Це підтверджує необхідність формування системи раціонального управління фінансовим потенціалом регіону [48].

<i>Фінансовий потенціал розвитку регіону</i>		
фокусується на забезпеченні економічного зростання та довгострокового підвищення конкурентоспроможності регіону та основі вже існуючих економічних, фінансових та конкурентних переваг та наявність достатніх джерел для розвитку		
<i>Фінансовий потенціал відновлення регіону</i>		
це сукупність ресурсів, механізмів, стратегій та умов, що сприяють відновленню економіки, інфраструктури та соціальної сфери регіону, який зазнав значних втрат внаслідок військових дій.		
<i>Мета управління фінансовим потенціалом регіону</i>		
ефективне використання фінансових ресурсів для забезпечення сталого економічного розвитку, підвищення соціальної стабільності та покращення якості життя населення.		
<i>Цільові орієнтири</i>		
забезпечення належних умов для раціонального використання ресурсів; відтворення виробничого потенціалу, людського капіталу, природного середовища; вироблення ефективних механізмів управління фінансовим потенціалом регіону		
<i>Напрями управління</i>		
Економічний	Соціальний	Екологічний
забезпечення економічного зростання (фінансової самодостатності й спроможності)	підвищення рівня й якості життя населення, забезпечення їх якісною інфраструктурою	забезпечення захисту довкілля (раціональне використання природних ресурсів, охорона навколишнього середовища)

Рисунок 1.2 – Елементи механізму управління фінансовим потенціалом регіонів України

Джерело: складено на основі [48]

За твердженням Боронос В. Г., концепція формування фінансового потенціалу з урахуванням стратегічних цілей має ґрунтуватися на таких основних принципах:

- принцип системності забезпечує комплексне охоплення напрямків фінансово-господарської діяльності регіону, визначення цілей, їх взаємозв'язку, а також оцінку альтернативних шляхів і методів досягнення цих цілей;
- принцип безперервності передбачає регулярне коригування планів розвитку у відповідь на зміни як всередині фінансової системи регіону, так і на зовнішньому рівні;
- принцип взаємозв'язку планів забезпечує інтеграцію перспективних планів по окремих елементах фінансового потенціалу регіону з прогнозами на різних рівнях (регіональному, загальноекономічному) та з елементами ресурсної бази регіону;
- принцип концентрації ресурсів спрямовує зусилля на акумуляцію необхідних регіональних ресурсів для підтримки пріоритетних напрямків розвитку;

- принцип логістики забезпечує ефективне постачання необхідних ресурсів для виконання завдань і функцій регіону в потрібний час;
- принцип соціального партнерства сприяє розвитку нового формату взаємодії між органами влади, бізнесом та населенням, що включає узгодження інтересів, об'єднання ресурсів та розподіл відповідальності;
- принцип зворотного зв'язку передбачає необхідність аналізу та удосконалення традиційних методів планування та прогнозування, а також розробку нових підходів і модельних апаратів;
- принцип гласності та прозорості орієнтований на забезпечення відкритості та доступності інформації про рівень ресурсного забезпечення регіону та напрямки інвестицій;
- принцип врахування специфіки регіону передбачає урахування особливостей фінансового розвитку конкретного регіону, а також його інтеграцію у світові, федеральні та міжрегіональні економічні процеси для досягнення максимальних переваг [5].

Ефективне формування та реалізація фінансового потенціалу регіону є ключовим чинником забезпечення сталого соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації та змінного економічного середовища. Різноманіття теоретичних підходів дозволяє сформулювати багатогранне розуміння цього поняття, охоплюючи як ресурси, що вже використовуються, так і можливості для залучення додаткових фінансових потоків.

Враховуючи глибоку кризу системи міжнародного права та безпеки, активні війни й конфлікти, загострення протистояння між тоталітаризмом і демократією, зростаючу геополітичну напруженість і радикальну невизначеність, а також фрагментацію світової економіки, включаючи системи розподілу праці та ланцюги доданої вартості, слід відрізнити процеси відновлення фінансового потенціалу та розвитку фінансового потенціалу регіону. Так, відмінність між фінансовим потенціалом розвитку регіону та фінансовим потенціалом відновлення та розвитку регіону в Україні в умовах війни та післявоєнного відновлення полягає в наступному:

1. Фінансовий потенціал розвитку регіону фокусується на забезпеченні

економічного зростання та довгострокового підвищення конкурентоспроможності регіону. Він включає фінансові ресурси, які спрямовуються на інновації, модернізацію інфраструктури, стимулювання підприємництва та покращення соціальних стандартів. Умови стабільного економічного середовища дозволяють реалізовувати програми, орієнтовані на сталий розвиток, залучення інвестицій і підвищення добробуту населення.

2. Фінансовий потенціал відновлення регіону в умовах війни та післявоєнного відновлення зосереджений на ліквідації наслідків воєнних дій, відновленні критично важливої інфраструктури та забезпеченні базових потреб населення. Важливими аспектами є мобілізація внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів для реконструкції житла, промислових об'єктів, транспортних мереж та соціальної інфраструктури. Додатково враховуються специфічні виклики, зокрема дефіцит ресурсів, зміна пріоритетів державних витрат і необхідність швидкого реагування на кризові ситуації.

Таким чином, фінансовий потенціал розвитку орієнтований на стратегічний прогрес у мирних умовах, тоді як фінансовий потенціал відновлення та розвитку зосереджується на подоланні руйнівних наслідків війни та створенні основ для стабілізації й подальшого розвитку регіону.

1.2. Характеристика інструментів та джерел формування фінансового потенціалу регіону

Фінансування стратегічного розвитку регіону є однією з ключових складових забезпечення сталого економічного зростання та соціального прогресу. Сучасні регіони стикаються з низкою викликів, таких як глобалізація, зміни в економічній ситуації, потреба в модернізації інфраструктури та впровадженні інноваційних рішень. У зв'язку з цим необхідність ефективного використання фінансових ресурсів набуває особливого значення.

Інструменти фінансування стратегічного розвитку регіону охоплюють різноманітні механізми, які дозволяють залучати кошти для реалізації інфраструктурних, економічних, соціальних та екологічних проєктів. Вони включають як традиційні джерела фінансування, такі як бюджетні кошти та кредити, так і новітні форми залучення капіталу, зокрема через публічно-приватне партнерство, інвестиції, гранти та інші альтернативні методи. Важливим є також врахування специфіки регіону – його економічного потенціалу, соціальних проблем та інвестиційної привабливості.

Правильний вибір та ефективне використання цих інструментів сприяють не лише економічному розвитку, але й покращенню якості життя населення, створенню нових робочих місць, підвищенню конкурентоспроможності регіону на національному та міжнародному рівнях. У цьому контексті важливо розуміти особливості кожного інструмента та їх взаємодію, що дозволить оптимізувати процес фінансування та досягнення стратегічних цілей розвитку.

Кожен день повномасштабної війни в Україні призводить до масштабних збитків, які важко переоцінити, як у матеріальному, так і в людському вимірі. Руїнування в промисловості, аграрному секторі та інших галузях досягають величезних сум, вимірюваних мільярдами доларів. Багато підприємств було знищено або припинено через бойові дії, а інфраструктура – дороги, мости, залізниці та інші об'єкти в постраждалих регіонах – зазнала серйозних пошкоджень або була повністю зруйнована. У березні 2023 року Світовий банк переглянув свою оцінку вартості відновлення та реконструкції України, збільшивши її до 411 млрд дол. Для порівняння, у вересні 2022 року перший прогноз, заснований на збитках, зафіксованих у перші три місяці війни, становив 349 млрд дол. [82].

Фінансування відбудови України є критично важливим для майбутнього країни. Цей процес вимагає злагоджених зусиль уряду, міжнародних партнерів, бізнесу та громадян. Лише через такий колективний підхід Україна зможе повернутися на шлях розвитку та відновлення, створюючи стійке та процвітаюче майбутнє [28]. Інструменти фінансування стратегічного розвитку регіону можна поділити на кілька категорій, залежно від джерел фінансування, мети, строків та

механізмів реалізації. Кожен інструмент має свої особливості та особливу роль у забезпеченні сталого розвитку регіону (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Наукові підходи до трактування джерел нарощення фінансового потенціалу регіону

Інструменти фінансування стратегічного розвитку регіону	Джерело				
	Інститут аналітики та адвокації [28]	Буряченко А. Є. [8]	Бойко А. О., Височина А. В. [4]	Потапова А. Г. [59]	Булавинець В., Карпишин Н. [7]
Гранти від міжнародних партнерів	+		+	+	
Спеціальні фонди відновлення	+				
Урядові субвенції					
Міжнародна адресна допомога					
Грантові програми для регіонів			+		
Фінансові ресурси		+	+		
Кредитні ресурси		+			
Інвестиційні ресурси		+	+		
Кошти фінансово-кредитної системи				+	
Кошти населення регіону	+	+	+	+	+
Зовнішні інвестиції та позики	+	+		+	+

Джерело: складено автором

Підсумовуючи, можна виділити наступні джерела формування фінансового потенціалу регіону:

1. Бюджетне фінансування. Бюджетні кошти – це основне джерело фінансування для реалізації стратегічних проектів на рівні держави та місцевих органів влади, зокрема:

– Державний бюджет – фінансування з державного бюджету країни для реалізації національних та регіональних стратегій розвитку, таких як інфраструктурні проекти, соціальні програми та інвестиції в наукові дослідження;

– місцеві бюджети – місцеві бюджети фінансують реалізацію проектів,

орієнтованих на розвиток місцевої інфраструктури, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту тощо.

2. Кредитні ресурси. Залучення кредитних коштів – це важливий інструмент фінансування стратегічного розвитку, особливо коли йдеться про великий капітал, необхідний для реалізації масштабних інфраструктурних проектів. До кредитних ресурсів відносять:

- банківські кредити. Місцеві органи влади або підприємства можуть залучати кредити в комерційних банках для фінансування проектів розвитку;
- міжнародні кредити – кредити від міжнародних фінансових організацій (Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку) для фінансування стратегічних проектів у країні або регіоні.

3. Інвестиційне фінансування. Інвестування є важливим механізмом для розвитку підприємництва, промисловості та інфраструктури, до нього належать:

- прямі іноземні інвестиції (FDI) – вкладення іноземного капіталу в розвиток бізнесу, інфраструктури та інших стратегічних напрямків;
- внутрішні інвестиції – залучення капіталу від місцевих підприємств та бізнесменів для розвитку конкретних проектів [59].

4. Гранти та субсидії – це безповоротні кошти, що надаються державними або міжнародними організаціями для реалізації конкретних проектів або програм, які відповідають стратегічним цілям регіону. Уряд України здійснює розподіл фінансових ресурсів між регіонами на конкретні цілі, враховуючи рівень руйнувань та потреби. Така підтримка дає можливість регіонам активно відновлювати інфраструктуру, соціальні служби та надавати допомогу постраждалим від конфлікту.

У серпні 2023 року для відновлення критично важливої інфраструктури в регіонах, які зазнали руйнувань через російську агресію, уряд виділить з Фонду ліквідації наслідків агресії майже 5 млрд грн грантових коштів. Таким чином, загальна сума субвенцій з цього фонду досягне 11,4 млрд грн [28].

Гранти є ключовим елементом у фінансуванні відновлення України. Вони допомагають забезпечити необхідні ресурси для відновлення інфраструктури, покращення соціальних послуг і стимулювання економічного відродження. Крім

того, гранти сприяють приверненню уваги міжнародної спільноти до проблем відновлення України та допомагають створювати партнерства з іноземними організаціями. Міжнародні гранти – це фінансування від міжнародних організацій для реалізації проєктів у таких сферах, як екологія, соціальна підтримка, інновації тощо. Погоджуємося із результатами дослідження Інституту аналітики та адвокацій, що допомога міжнародних партнерів у вигляді позик, грантів, кредитів та інших фінансових інструментів необхідна не тільки для підтримки державного бюджету, а й для реалізації конкретних проєктів, відбудови окремих регіонів чи надання адресної допомоги. Гранти – це фінансова підтримка, яку надають міжнародні організації, фонди та уряди інших країн. Їхня основна перевага полягає в тому, що ці кошти не потрібно повертати (за умови виконання умов, визначених грантодавцями чи розпорядниками), і вони можуть бути використані для конкретних проєктів чи завдань, пов'язаних з відновленням територій. Наприклад, у рамках проєкту Світового банку «PEACE in Ukraine» Міністерство фінансів України залучило гранти та позики на загальну суму 19,5 млрд дол. і 1,44 млрд євро, з яких 17,97 млрд дол. – це гранти. Найбільшим донором безповоротної бюджетної допомоги залишаються Сполучені Штати, які протягом 9 місяців 2023 року надали 8,5 млрд дол. у вигляді грантів. Загалом від початку повномасштабної війни США надали Україні грантів на суму 20,4 млрд дол. [28].

Міжнародні партнери відіграють критичну роль у фінансуванні відбудови України. Завдяки грантам, позикам і кредитам стає можливим відновлення інфраструктури та покращення умов життя в постраждалих громадах. Наприклад, Європейський Союз надав значний грант у розмірі 50 млн євро для відновлення систем постачання електроенергії, води, опалення та управління відходами на деокупованих територіях Київщини.

Крім того, низка країн-партнерів «взяли шефство» над окремими регіонами України в процесі відновлення. На сьогодні 15 країн вже заявили про свою готовність надавати допомогу, зокрема через часткове фінансування відбудови.

5. Публічно-приватне партнерство. Це форма співпраці між державою та приватним сектором для фінансування та реалізації великих інфраструктурних та

інших стратегічних проєктів. До нього відносять:

- фінансування через приватні інвестиції – це приватні компанії беруть участь у фінансуванні та реалізації інфраструктурних проєктів, таких як будівництво доріг, мостів, аеропортів, що потім експлуатуються або продаються.
- концесії та лізинг – це надання державою у користування приватним компаніям певних інфраструктурних об'єктів на визначений період [59].

Фінансування відновлення значною мірою залежить від залучення бізнесу та інвесторів. Багато компаній надають фінансову підтримку на рівні громад або інвестують у відновлення інфраструктурних об'єктів. Це сприяє розвитку регіонів, створенню нових робочих місць, підвищенню економічної активності та поліпшенню умов для місцевих жителів. На початок 2023 року близько 90% українських компаній активно брали участь у підтримці Збройних Сил та реалізації гуманітарних і добровільних проєктів для пришвидшення перемоги.

Крім того, міжнародні бізнес-партнери активно допомагають Україні відновлювати зруйновані обстрілами соціальні та енергетичні об'єкти. Наприклад, наприкінці 2022 року казахська група компаній за власні кошти закупила в Туреччині 41 генератор великої потужності, які були передані в українські лікарні [28].

6. Фінансування через місцеві облігації. Місцеві органи влади можуть випускати облігації для залучення коштів на фінансування інфраструктурних проєктів або інших стратегічних ініціатив – місцеві облігації. Так, постраждали регіони можуть брати участь у різноманітних ініціативах та грантових програмах, спрямованих на надання фінансової підтримки та інших ресурсів для допомоги місцевим громадам у відновленні підприємств і зміцненні економічного потенціалу. Наприклад, організація Save the Children спільно з Центром Підтримки Бізнесу та Економічного Розвитку започаткували грантову програму для відновлення та стимулювання економічного розвитку в постраждалих районах Миколаївської області. Підприємці з найбільш постраждалих і деокупованих територій можуть отримати гранти від EU4Business для відновлення своєї господарської діяльності [75].

7. Краудфандинг – це інструмент залучення фінансування через маленькі

внески великої кількості осіб для фінансування певного проекту або ідеї. Використовується, як правило, для малих і середніх проектів на рівні місцевих громад або стартапів.

Погоджуємося із твердженням науковців [7; 59; 45], що комбінація різних інструментів фінансування є важливим фактором успішного стратегічного розвитку регіону. Вибір конкретних механізмів залежить від масштабів проектів, наявних ресурсів, політичної та економічної ситуації в регіоні, а також від довгострокових цілей розвитку (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Переваги та недоліки різних інструментів формування фінансового потенціалу регіону

Фінансові інструменти	Переваги	Недоліки
Бюджетні кошти	стабільність і доступність; прямий контроль за витратами з боку органів влади.	обмеженість ресурсів; залежність від економічної ситуації в країні.
Кредитні ресурси	можливість залучення значних ресурсів для великих проектів; сприяє розвитку кредитної інфраструктури.	необхідність погашення боргів, що створює фінансове навантаження; ризики пов'язані з коливаннями процентних ставок.
Інвестиційне фінансування	залучення сучасних технологій та управлінських практик; створення нових робочих місць і стимулювання економічного зростання.	залежність від зовнішніх економічних факторів; можливе зменшення економічного суверенітету через контроль іноземних інвесторів.
Гранти та субсидії	відсутність необхідності погашати кошти; стимулювання розвитку соціально важливих проектів.	обмеженість грантових програм; необхідність виконання умов та вимог грантодавців.
Публічно-приватне партнерство	зменшення фінансового навантаження на державу; залучення приватного капіталу та технологій.	складність і тривалість укладання договорів; необхідність забезпечення ефективного контролю за виконанням умов договорів.
Фінансування через місцеві облігації	забезпечення стабільного фінансування великих проектів; можливість залучення коштів на конкурентних умовах.	потреба в ефективному управлінні та погашенні боргу; можливість відсутності попиту на облігації в умовах економічної нестабільності.
Краудфандинг	залучення коштів без необхідності повернення; активне залучення громади до розвитку регіону.	може бути недостатньо для великих інфраструктурних проектів; ризик відсутності зацікавленості.

Джерело: складено на основі [16; 11]

Пріоритетизація проєктів відновлення є завданням, що вимагає спільних зусиль уряду, місцевих громад і міжнародних партнерів. Тільки через конструктивний діалог можна визначити, які об'єкти та сфери потребують першочергової уваги.

Одним із інструментів для визначення пріоритетів у відновленні є цифрова екосистема DREAM, яка забезпечує підзвітне управління процесом відбудови. Ця система об'єднує дані з урядових порталів, місцевих громад і ключових статистичних джерел в єдиний пакет проєктів. Це дозволяє всім учасникам процесу (уряду, донорам та громадянам) отримувати чітке уявлення про потреби та хід відновлення, а також ефективно визначати пріоритети. Станом на серпень 2023 року цифрова екосистема DREAM налічує понад 8000 проєктів і проєктних ідей (рис. 1.3), а кількість користувачів системи досягла майже 2000 [73].

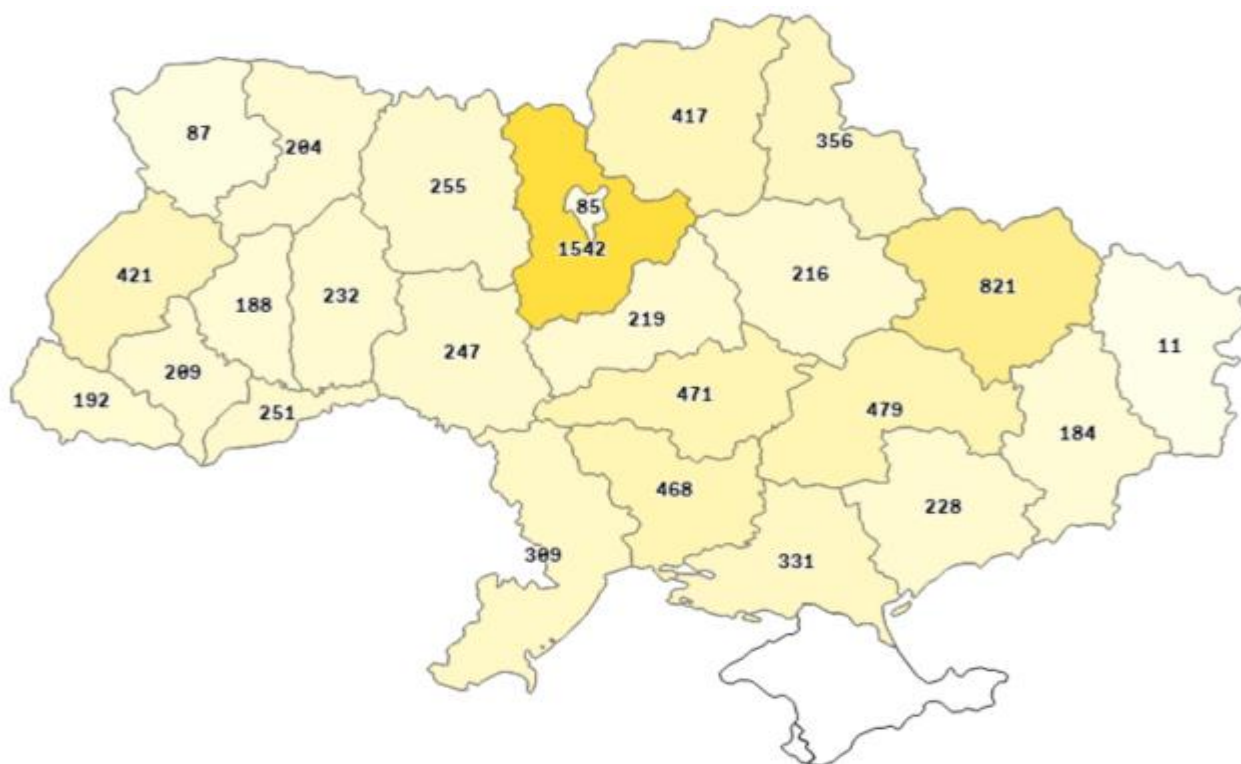

Рисунок 1.3 – Кількість інвестиційних проєктів за регіонами України у 2023 році

Джерело: складено на основі [73]

У 2023 році фінансування інвестиційних проєктів для відновлення регіонів України в рамках ініціативи DREAM складає загальну суму 98448,9 млн грн, розподілену між різними джерелами (табл. 1.4).

Таблиця 1.4 – Фінансування інвестиційних проєктів DREAM відновлення регіонів за джерелами фінансування у 2023 році

Категорія фінансування	Найвне фінансування, млн грн
Державні кошти, в т.ч.:	57944,8
Державний бюджет	44113,2
Місцевий бюджет (за виключенням субвенцій з державного бюджету)	10019,0
Юридичні особи	2796,2
Благодійні фонди	747,6
Позабюджетні кошти	268,8
Гроші міжнародних партнерів, в т.ч.:	40504,1
Донорські фонди	15285,3
Кошти країн	13543,9
Міжнародні організації	11550,7
Юридичні особи	124,2

Джерело: складено на основі [73]

Зокрема, державне фінансування є найбільшим за обсягом і становить 57944,8 млн грн, що складає близько 58,8% від загальної суми. Ці кошти включають фінансування з державного бюджету в обсязі 44 113,2 млн грн (44,8%), що є основним джерелом для відновлення, а також місцевий бюджет, що складає 10019,0 млн грн (10,2%). До цього також додаються фінансові внески юридичних осіб на суму 2796,2 млн грн (2,8%), кошти від благодійних фондів – 747,6 млн грн (0,8%) та позабюджетні кошти в обсязі 268,8 млн грн (0,3%). Водночас міжнародні партнери також активно долучаються до процесу відновлення, надавши 40 504,1 млн грн, що становить приблизно 41,2% від загального фінансування. Ці кошти поділяються на донорські фонди (15285,3 млн грн), фінансування від країн-партнерів (13543,9 млн грн), міжнародні організації (11550,7 млн грн) та внески юридичних осіб з-за кордону (124,2 млн грн). Цей розподіл свідчить про широкий спектр фінансових джерел, які сприяють відновленню регіонів України після війни.

Урядові субвенції, міжнародні гранти та інвестиції бізнесу – усі ці джерела разом сприяють відновленню країни. Важливо продовжувати залучення фінансування та забезпечити максимально ефективне використання коштів для відновлення та сталого розвитку України і її громад.

Однією з ключових перспектив є тісна співпраця державного та приватного секторів. Державні бюджети та субвенції грають важливу роль у фінансуванні відбудови, але також критично важливо залучати інвестиції та ресурси приватних компаній. Така співпраця дозволяє ефективніше використовувати ресурси та пришвидшити відновлення.

Фінансування відбудови не лише дозволяє відновити регіони, але й створює нові робочі місця, підтримує розвиток підприємництва та підвищує рівень життя населення.

В цілому більшість науковців при дослідженні основних складових фінансового потенціалу виділяють три ключові компоненти: бюджетний потенціал, інвестиційний потенціал та кредитний потенціал [5; 8; 16; 4; 22; 45]. Разом з тим, Бойко А. О. розглядає фінансовий потенціал як єдність наступних елементів: фінансового потенціалу суб'єктів господарювання, фінансового потенціалу домогосподарств, інвестиційного потенціалу та фіскального потенціалу (потенціалу сфери державних фінансів [4].

Погоджуємося із твердженням Боронос В. Г., що найважливішим елементом фінансового потенціалу регіону є бюджетний потенціал. Бюджетний потенціал характеризується системою показників, що відображають співвідношення витрат і результатів відповідно до інтересів регіонального розвитку, і під ним слід розуміти сукупність економічних і нормативно-правових умов, що дозволяють сформулювати оптимальну величину доходів, які покривають нормативні витрати регіону та забезпечують їх цільове й ефективне використання [5].

Інвестиційний потенціал можна визначити як сукупність факторів виробництва та можливостей застосування капіталу, які є в регіоні. У більш вузькому розумінні, це кількісна характеристика, що враховує ключові макроекономічні показники: наявність природних ресурсів, робочої сили, основних фондів, інфраструктури, рівень споживчого попиту населення тощо. Розрахунок інвестиційного потенціалу базується на статистичних даних, а основними підсумковими показниками є рівень інвестиційного ризику та інвестиційна привабливість регіону. При цьому рішення, що є оптимальним за одним критерієм у певних умовах, може виявитися менш

ефективним в інших обставинах. Важливо також враховувати стійкість економічного розвитку регіону, оскільки реальна економіка не є детермінованою, і оптимальні рішення не завжди гарантують найкращий результат.

Отже, фінансовий потенціал регіонів є ключовим чинником забезпечення сталого економічного зростання та соціального прогресу, особливо в умовах викликів, пов'язаних із війною, глобалізацією та економічною нестабільністю. Для досягнення цих цілей необхідно ефективно використовувати різноманітні джерела фінансування, включаючи бюджетні кошти, кредити, інвестиції, гранти, публічно-приватне партнерство, краудфандинг і місцеві облігації. Кожен інструмент має свої переваги й обмеження, тому важливим є комплексний підхід, який враховує специфіку регіону, масштаби проектів і довгострокові цілі. У відновленні України міжнародна підтримка через гранти, позики та інвестиції відіграє критичну роль, дозволяючи відбудовувати інфраструктуру, підтримувати соціальні послуги й стимулювати економічне зростання. Комбінація фінансових інструментів та співпраця між урядом, бізнесом і міжнародними партнерами є запорукою успішного розвитку регіонів і створення стійкого майбутнього.

1.3. Систематизація теоретико-методичних підходів до оцінки фінансового потенціалу регіону

Фінансовий потенціал регіону є ключовою категорією, що відображає його здатність забезпечувати економічний розвиток, соціальну стабільність та конкурентоспроможність. Розуміння та оцінка цього потенціалу мають важливе значення для формування ефективної регіональної політики, прийняття управлінських рішень і визначення пріоритетів у залученні ресурсів. У зв'язку з цим актуальним є питання систематизації теоретико-методичних підходів до оцінки фінансового потенціалу регіону, що дозволяє враховувати різні аспекти економічної активності, доступність ресурсів та специфіку регіональних умов.

Різноманітність підходів до оцінки фінансового потенціалу обумовлена багатогранністю самої категорії. Вона включає фінансові ресурси домогосподарств, підприємств, банківського сектору, місцевих органів влади, а також інвестиційний і експортний компоненти. Науковці використовують кількісні та якісні методи аналізу, зокрема балансові, статистичні, індикативні та експертні підходи, що дозволяють оцінити як поточний стан, так і перспективи розвитку фінансового потенціалу.

Потапова А. Г. під час визначення фінансового потенціалу виділяє два основні підходи: кількісний і якісний. Кількісний підхід трактує фінансовий потенціал як сукупність фінансових ресурсів, доступних у межах певної території або суб'єкта, які можуть бути використані для виконання визначених функцій. Якісний підхід акцентує увагу на здатності чи можливості ефективного використання наявних фінансових ресурсів, передбачаючи спочатку реалізацію існуючого фінансового потенціалу, а потім його зростання за рахунок залучення додаткових ресурсів [59, с. 71].

Булавинець В., Карпишин Н. проводять оцінювання фінансового потенціалу на основі статистичних показників:

- фактичний фінансовий потенціал, що характеризує обсяг платоспроможного попиту домогосподарств на продукцію місцевих підприємств. Його кількісна оцінка здійснюється як сума матеріальних витрат на виробництво товарів, робіт, послуг та витрат домогосподарств на їх придбання;
- інвестиційний фінансовий потенціал, що відображає джерела самофінансування суб'єктів господарювання та напрями їх використання, а також загальний обсяг заощаджень населення та сфери їх інвестування;
- бюджетний потенціал, що складається з податкових і неподаткових надходжень, які формують ресурси місцевого бюджету [7].

Так, на думку Дем'янчук О. І., обсяг валового регіонального продукту, який вироблено в рамках конкретного регіону є найбільш точною та узагальнюючою характеристикою його фінансового потенціалу. Саме величина ВРП характеризує максимальну величину фінансових ресурсів, які можуть бути використані на даній території. Розрахунок фінансового потенціалу регіону на основі наведеного

методичного підходу за формулою:

$$\Phi ПР = \sum_{i=1}^n НБ_i * K_i * ВРП \quad (1.1)$$

де $\Phi ПР$ – фінансовий потенціал регіону; $НБ_i$ – національне багатство i -го елемента; K_i – коефіцієнт ліквідності i -го елемента; n – кількість елементів національного багатства; $ВРП$ – валовий регіональний продукт [16].

Систематизація цих підходів створює основу для розробки універсальних методик оцінювання, адаптованих до конкретних умов регіону. Це, у свою чергу, сприяє більш ефективному використанню фінансових ресурсів, визначенню вузьких місць у їх формуванні та підвищенню стійкості регіональної економіки.

Бойко А. Г. Та Височина А. А. пропонують здійснювати процес формалізації та реалізації науково-методичного підходу до кількісної оцінки фінансового потенціалу регіонів України в декілька ключових етапів. За поглядом авторів доцільно здійснювати оцінку фінансового потенціалу регіону, враховуючи не лише фінансові ресурси, зосереджені в місцевих бюджетах, але й ті, що знаходяться у розпорядженні фізичних та юридичних осіб і можуть бути перспективно залучені для фінансування програм регіонального значення. Оскільки показники, що формують фінансовий потенціал регіонів, характеризуються різними одиницями вимірювання та відмінними градієнтами, їх приведення до співставного вигляду потребує специфічного підходу. Для цього авторами запропоновано застосувати математичну формалізацію процесу нормалізації наступним чином:

$$\varphi(T)_{ij} = \frac{1}{a} \sum_{t=1}^a T_{ij} \quad (1.2)$$

де $\varphi(T)_{ij}$ – значення t -го ресурсу для j -ї території;

T_{ij} – значення i -го індикатора фінансового потенціалу j -ї території, приведенного до єдиної розмірності;

a – кількість показників, що використовуються при розрахунку [4].

Запропонований науково-методичний підхід до оцінки фінансового потенціалу регіонів України дозволяє створити базу даних, яка допомагає державним органам влади розробляти стратегії регіонального розвитку, адаптовані до поточних економічних умов. Крім того, визначення рівнів фінансового потенціалу серед регіонів України забезпечує основу для ефективного розподілу державних ресурсів.

Це дає змогу не лише здійснювати справедливий перерозподіл ресурсів відповідно до соціально-економічної ситуації в кожному регіоні, але й сприяє досягненню фінансової самодостатності територій у майбутньому через раціональне використання наявних можливостей [4].

На відміну від інших дослідників, Боронос В. Г. пропонує інтегративний підхід до оцінювання факторів формування фінансового потенціалу регіону, поєднуючи кількісні показники з якісним. Особливістю його підходу є врахування рівня тінізації економіки для коригування оцінок фінансового потенціалу за окремими групами суб'єктів. Методологія автора може бути представлена у наступному вигляді:

- фінансовий потенціал домогосподарств обчислюється як сукупність доходів домогосподарств та отриманих ними кредитів, скоригованих на коефіцієнт, що враховує вплив тіньової економіки;
- фінансовий потенціал підприємств визначається як сума доходів підприємств і отриманих ними кредитів, також скоригованих на рівень тінізації економіки;
- фінансовий потенціал банків складається із залучених депозитів, отриманих кредитів та капіталу банків, розташованих у певному регіоні;
- інвестиційний потенціал регіону характеризується обсягом іноземних інвестицій, залучених суб'єктами господарювання регіону;
- експортний фінансовий потенціал визначається через вартість чистого експорту товарів і послуг;
- фінансовий потенціал місцевої влади враховує доходи місцевого бюджету, кредити, залучені органами місцевого самоврядування, та вартість цінних паперів, випущених місцевою владою;
- загальнодержавна складова фінансового потенціалу регіону включає частку золотовалютних резервів, доходи державного бюджету, кредити, залучені державою, та частку державних цінних паперів, що припадає на певний регіон [5].

Такий підхід дозволяє врахувати як легальну, так і тіньову складову економічної активності, що забезпечує більш точну оцінку фінансового потенціалу регіону та його компонентів.

Існуючі підходи до оцінки рівня фінансового потенціалу регіону мають низку недоліків. Основними серед них є недостатнє врахування потенційно доступних фінансових ресурсів і нематеріальних компонентів, а також дублювання окремих фінансових потоків у розрахунках. Ці проблеми підкреслюють необхідність розробки нового науково-методичного підходу, здатного вирішити зазначені недоліки.

Фінансовий потенціал доцільно розглядати як сукупність таких складових: фінансовий потенціал суб'єктів господарювання, фінансовий потенціал домогосподарств, інвестиційний потенціал та бюджетний потенціал (державні фінанси). Для кожного з цих компонентів пропонується визначити відповідний набір показників, доступних у національних статистичних звітах. На їх основі планується розробити науково-методичний підхід до оцінки фінансового потенціалу регіонів України.

У роботі запропонований науково-методичний підхід базується на комплексній системі взаємопов'язаних етапів, які дозволяють забезпечити точність і достовірність кількісної оцінки інтегрального рівня фінансового потенціалу регіонів України (рис. 1.4). Його послідовна реалізація сприяє отриманню обґрунтованих результатів, необхідних для ухвалення ефективних управлінських рішень. Так, науково-методичний підхід для оцінювання фінансового потенціалу відновлення та розвитку регіону базується на послідовних етапах, які забезпечують систематичну оцінку різних складових потенціалу. Виходячи з наведеного рисунка, ці етапи такі:

1. Визначення показників для вимірювання складових фінансового потенціалу. На першому етапі здійснюється виділення ключових складових фінансового потенціалу регіону, таких як: бюджетний потенціал, що включає податкові надходження, неподаткові надходження та трансферти; інвестиційний потенціал, оцінюється за обсягами капітальних інвестицій; фінансовий потенціал домогосподарств, визначається доходами населення та витратами на одну особу; фінансовий потенціал підприємств регіону, аналізується через чистий прибуток; фінансовий потенціал відновлення регіону, включає експортний потенціал та можливості отримання грантів.

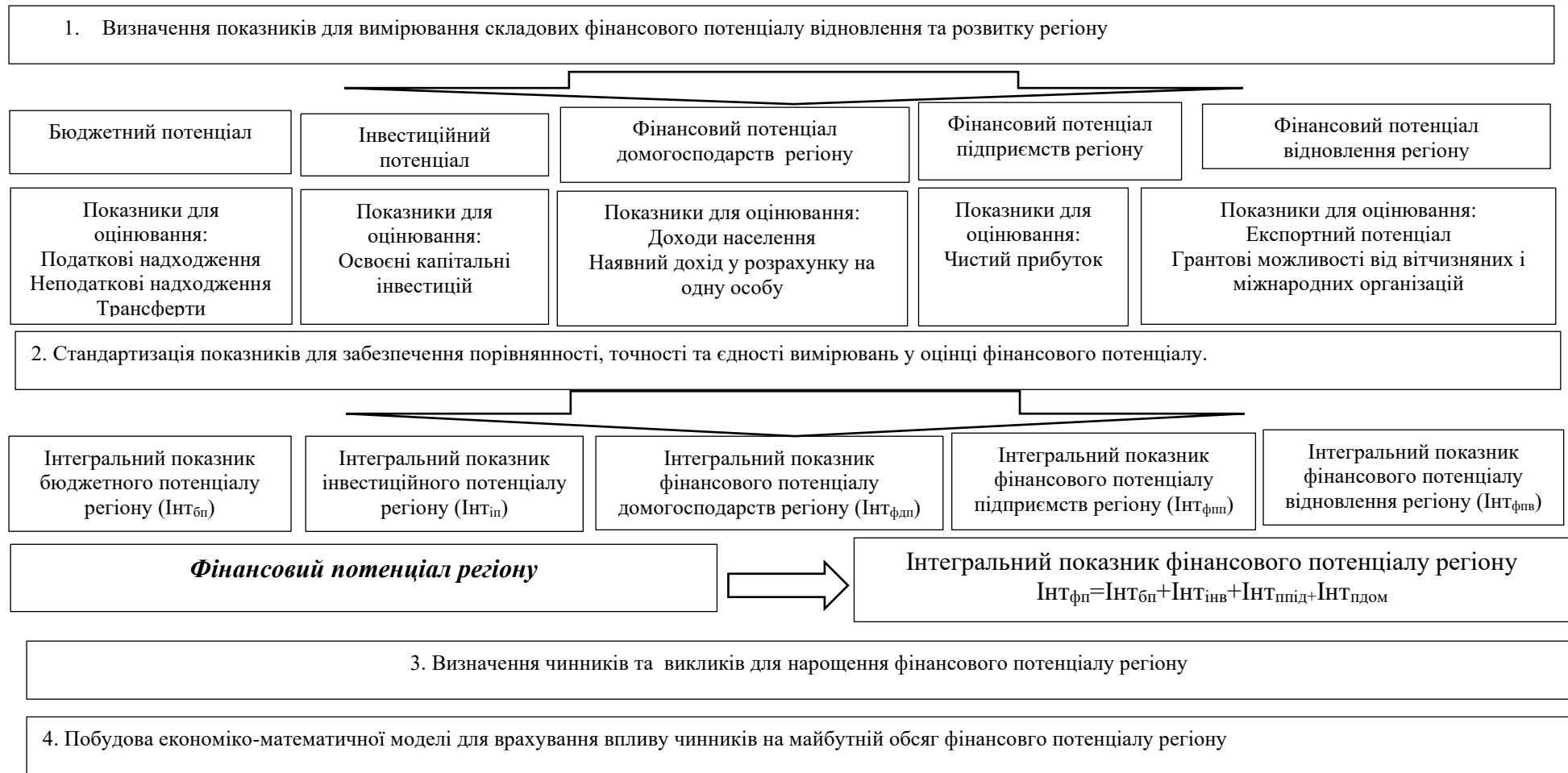

Рисунок 1.4 – Науково-методичний підхід для оцінювання фінансового потенціалу відновлення та розвитку регіону

Джерело: складено автором на основі [5; 4; 7]

2. Стандартизація показників. Мета цього етапу полягає в забезпеченні порівнянності різних показників. Це досягається шляхом стандартизації, що дозволяє уніфікувати оцінки та точніше інтегрувати їх у фінансову модель регіону.

3. Обчислення інтегральних показників складових фінансового потенціалу. Для кожної складової розраховується інтегральний показник:

- ІББП – інтегральний показник бюджетного потенціалу;
- ІППП – інтегральний показник інвестиційного потенціалу;
- ІПФПД – інтегральний показник фінансового потенціалу домогосподарств;
- ІПФПП – інтегральний показник фінансового потенціалу підприємств;
- ІПФПВ – інтегральний показник фінансового потенціалу відновлення.

Далі, ці показники об'єднуються у загальний інтегральний показник фінансового потенціалу регіону.

4. Аналіз чинників та викликів, що впливають на фінансовий потенціал. На основі отриманих даних вивчаються фактори, які можуть стимулювати чи стримувати розвиток фінансового потенціалу, такі як зовнішньоекономічна кон'юнктура, соціально-економічні кризи (наприклад, війна чи пандемія), демографічні зміни тощо.

5. Побудова економіко-математичної моделі. Завершальним етапом є створення моделі, яка дозволяє враховувати ключові чинники та формувати прогнози для обґрунтування майбутніх рішень щодо відновлення та розвитку регіону. Цей підхід сприяє всебічному аналізу фінансових можливостей регіону та є основою для розробки стратегій його відновлення.

Отже, систематизація теоретико-методичних підходів до оцінки фінансового потенціалу регіону підтвердила його ключову роль у забезпеченні економічного розвитку, соціальної стабільності та конкурентоспроможності територій. Фінансовий потенціал охоплює ресурси домогосподарств, підприємств, банків, місцевих органів влади, інвестиційні та експортні можливості, що обумовлює необхідність застосування кількісних і якісних методів аналізу. Виокремлення різних підходів, зокрема інтегративного, статистичного та індикативного, дозволяє оцінювати не

лише поточний стан, а й перспективи розвитку регіону. Визначення складових фінансового потенціалу, їх стандартизація та побудова інтегральних показників створюють основу для ефективного розподілу ресурсів, розробки стратегій відновлення та підвищення самодостатності регіонів. Проблеми, такі як недостатнє врахування тіньової економіки чи дублювання потоків, вимагають удосконалення методології, що забезпечить точність оцінки та підтримку прийняття управлінських рішень.

Висновки до розділу 1

У першому розділі «Теоретико-методичні основи оцінки та реалізації фінансового потенціалу розвитку регіону» досліджено сучасні теоретичні підходи до формування та реалізації фінансового потенціалу розвитку регіону; здійснено характеристику інструментів та джерел формування фінансового потенціалу регіону та проведено систематизацію теоретико-методичних підходів до оцінки фінансового потенціалу регіону.

Аналіз літератури свідчить, що фінансовий потенціал включає наявні та приховані ресурси, які можуть бути ефективно мобілізовані та використані для стратегічного розвитку. Увага дослідників зосереджується на таких аспектах, як стабільність фінансової системи, оптимізація використання ресурсів, інтеграція інноваційних фінансових інструментів, а також залучення інвестицій та забезпечення соціального партнерства.

Фінансовий потенціал не тільки сприяє задоволенню поточних потреб регіону, а й створює умови для довгострокового розвитку через збільшення конкурентоспроможності, підвищення якості життя населення та покращення інфраструктури. Водночас розвиток регіону позитивно впливає на розширення його фінансових можливостей, створюючи замкнуте коло взаємопідсилюючих факторів.

Запропоновані принципи формування фінансового потенціалу, зокрема

системність, безперервність, концентрація ресурсів, соціальне партнерство та врахування специфіки регіону, формують основу для стратегічного планування та ефективного управління фінансами. Таким чином, комплексний підхід до розвитку фінансового потенціалу дозволить регіонам адаптуватися до сучасних викликів і забезпечити стійкий прогрес.

Надано характеристику інструментів, що сприяють формуванню фінансового потенціалу регіону, зокрема грантів від міжнародних партнерів, спеціальних фондів відновлення, урядових субвенцій, міжнародної адресної допомоги, грантових програм для регіонів, фінансових, кредитних та інвестиційних ресурсів, коштів фінансово-кредитної системи, заощаджень населення регіону, а також зовнішніх інвестицій та позик. Проаналізовано основні переваги та недоліки кожного інструменту, що дає змогу визначити їхню ефективність у різних умовах.

Проведено систематизацію теоретичних і методичних підходів до оцінки фінансового потенціалу регіону та запропоновано науково обґрунтований підхід для оцінки фінансового потенціалу відновлення та розвитку регіону. Цей підхід включає такі етапи: визначення показників для оцінки ключових складових (бюджетного, інвестиційного, фінансового потенціалу домогосподарств, підприємств і загального потенціалу відновлення регіону); стандартизацію та обчислення інтегральних показників для узагальнення результатів; аналіз факторів і викликів, що впливають на фінансовий потенціал; використання економіко-математичного моделювання для прогнозування та підтримки прийняття рішень, спрямованих на відновлення й розвиток регіону.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ РЕГІОНУ

2.1. Місце бюджетного та інвестиційного потенціалу у формуванні фінансового потенціалу Полтавської області

Фінансовий потенціал регіону є ключовим інструментом для забезпечення його економічного зростання, соціального розвитку та конкурентоспроможності. У структурі фінансового потенціалу Полтавської області важливе місце посідають бюджетний та інвестиційний компоненти, які визначають можливості регіону щодо фінансування стратегічних напрямів розвитку.

Бюджетний потенціал забезпечує стабільність і сталий розвиток через надходження податків і зборів, тоді як інвестиційний потенціал відкриває перспективи для залучення зовнішніх ресурсів, створення нових робочих місць і модернізації інфраструктури. Аналіз взаємозв'язку цих складових дозволяє оцінити ефективність використання фінансових ресурсів у регіоні та визначити шляхи їх оптимізації задля забезпечення сталого розвитку Полтавської області.

Бюджетний потенціал регіону – це сукупність фінансових ресурсів, які можуть бути акумульовані в межах регіону через механізми бюджетної системи для забезпечення його соціально-економічного розвитку. Погоджуємося з твердженням Височиної А., що бюджетний потенціал формується за рахунок податкових та неподаткових надходжень, що акумулюються у місцевому бюджету [11].

Сучасна Полтавська область – адміністративно-територіальна одиниця України з центром у м. Полтава, включає 4 райони, 15 міст (з них 6 обласного значення – Полтава, Кременчук, Горішні Плавні, Лубни, Миргород, Гадяч), 21 селище міського типу, 1805 сіл. Міські, селищні та сільські ради об'єднали декілька населених пунктів, що знаходяться поблизу, мають спільну інфраструктуру, пов'язані господарськими та соціальними зв'язками [74].

Доходи обласного бюджету Полтавської області у 2021–2023 роках

демонструють низку тенденцій, які впливають на фінансовий потенціал регіону (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Доходи обласного бюджету Полтавської області у 2021-2023 роках, млн грн

Найменування	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Зміна у 2022 проти 2021 року	Зміна у 2023 проти 2022 року
Податкові надходження	2300,9	3026,1	3390,8	725,2	364,7
Неподаткові надходження	180,7	219,7	229,1	39	9,4
Офіційні трансферти	1755,1	2036,7	1116,3	281,6	-920,4
Разом	4236,7	5282,5	4736,2	1045,8	-546,3

Джерело: складено на основі [31]

Податкові надходження зросли на 31,5% у 2022 році порівняно з 2021 роком (на 725,2 млн грн) і ще на 12,1% у 2023 році (на 364,7 млн грн), що свідчить про відносну стабільність економічної активності регіону. Водночас темпи зростання у 2023 році сповільнилися, можливо, через вплив війни та інших зовнішніх факторів. Неподаткові надходження також показали приріст: на 21,6% у 2022 році (на 39 млн грн) та на 4,3% у 2023 році (на 9,4 млн грн). Однак уповільнення темпів зростання вказує на можливі труднощі в забезпеченні цих доходів у поточних умовах.

Офіційні трансферти у 2022 році зросли на 16% (+281,6 млн грн), імовірно, через посилення державної підтримки соціальних і військових програм. Проте у 2023 році їх обсяг скоротився на 45,2% (-920,4 млн грн), що свідчить про зміну пріоритетів у державному фінансуванні або необхідність самостійного покриття витрат. Загальні доходи бюджету зросли у 2022 році на 24,7% (+1045,8 млн грн), але зменшилися на 10,3% у 2023 році (-546,3 млн грн) через значне скорочення трансфертів, яке не компенсувалося повністю зростанням інших джерел доходів.

Ці тенденції мають неоднозначний вплив на фінансовий потенціал регіону. Зростання податкових та неподаткових надходжень зміцнює фінансову незалежність області, проте скорочення трансфертів у 2023 році вказує на ризик нестабільності. Це підкреслює важливість диверсифікації джерел доходів, зокрема через залучення інвестицій, стимулювання економічної активності та оптимізацію бюджетних видатків. Для підвищення фінансової ефективності регіону доцільно посилити

боротьбу з тіньовою економікою, підтримати малий і середній бізнес та впроваджувати інноваційні підходи до управління бюджетом.

Доходи та видатки бюджету Полтавської громади на 2024 рік визначено на рівні 4,6 млрд грн. Основну частину надходжень, 3,9 млрд грн, формують податки, зокрема податок на доходи фізичних осіб (2,5 млрд грн). Видатки спрямовуються переважно на освіту (1,74 млрд грн), житлово-комунальне господарство (805,8 млн грн) та медицину (566,7 млн грн).

Бюджет Полтавщини на 2024 рік, порівняно з минулим роком, передбачає скорочення доходів (3,2 млрд грн) та видатків (3,9 млрд грн). Основні напрямки фінансування – оборона, соціальний захист і розвиток економіки. Зменшення надходжень від ренти та податку на прибуток підприємств обмежує можливості для економічного зростання, тому регіон планує залучати ресурси через приватно-державне партнерство [9].

Як зазначають Булавинець В., Карпишин Н. додатковим джерелом бюджетних ресурсів можуть бути кошти від оренди та продажу об'єктів комунальної власності (майна та землі), однак значний їх обсяг не обліковується та не використовується. У багатьох ОТГ не сформовані та не оприлюднені на офіційному веб-сайті реєстри комунального майна, яке може бути передане в оренду або продане на конкурсних засадах. Все це призводить до того, що громади не тільки не вміють розпоряджатися своїм майном, а й фактично не знають, що є у їхній власності. Тому місцевим органам влади слід активніше формувати системи реєстрів житлової і нежитлової нерухомості власників на території громади і повною мірою використовувати потенціал податку для наповнення місцевого бюджету [7].

Інвестиційний потенціал регіону за економічним змістом розглядається як сукупність інвестиційних ресурсів суб'єктів господарської діяльності, що формують комплексну базу відтворення господарчої і соціальної сфери життєдіяльності регіону на інноваційній основі з метою забезпечення стійкого економічного зростання [59].

Актуальність оцінки інвестиційного потенціалу регіонів України зумовлена особливостями соціально-економічних процесів, а також історичними, природними, соціально-культурними та економічними чинниками. Для формування та розвитку

інвестиційного потенціалу регіону необхідно провести оцінку його поточного рівня та визначити пріоритетні напрямки для залучення іноземних інвестицій. Оцінка інвестиційного потенціалу регіону є важливою для різних учасників інвестиційного процесу:

- потенційних інвесторів – для аналізу перспективності інвестування в певний регіон та окремі галузі його економіки;
- державних і регіональних органів влади – для визначення напрямків і сфер, в яких доцільно розробити комплекс заходів щодо активізації інвестиційного процесу та впровадження інвестиційної стратегії регіону;
- консалтингових компаній – для надання інформаційних та маркетингових послуг інвесторам, що дозволяє теоретично обґрунтувати проекти для своїх клієнтів;
- міжнародних організацій – для створення бази для впровадження програм фінансової допомоги.

Метою оцінки інвестиційного потенціалу регіону є всебічний аналіз і дослідження його поточного стану, що дозволить спрогнозувати майбутнє значення цього потенціалу для ефективного управління процесом його розвитку.

Досліджуючи інвестиційний потенціал регіону, слід зазначити, що ситуація в регіоні була значно ускладнена кризою, спричиненою пандемією COVID-19, яка негативно вплинула на економіку області. Це, в свою чергу, призвело до зниження інвестиційної активності в 2020-2021 роках. Водночас, повномасштабна війна в 2022-2023 роках спричинила ще більші глобальні наслідки для регіону, зокрема прямі втрати інфраструктури, руйнування підприємств, блокування морських портів, падіння попиту в більшості секторів, значну міграцію та суттєву втрату людського потенціалу. Усе це призвело до ослаблення стійкості регіональної економіки та бізнесу.

У 2023 році підприємства та організації області освоїли 18,2 млрд грн капітальних інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування, включаючи кошти державного та місцевих бюджетів, власні кошти підприємств, кредити банків, позики та інвестиції нерезидентів. За цим показником область посіла 4 місце серед регіонів України (рис. 2.1) [24].

Рисунок 2.1 – Динаміка обсягів освоєних капітальних інвестицій у Полтавській області за період з 2014 – 2023 роки, млрд грн

Джерело: складено на основі [29]

Порівняно з попередніми роками, обсяг освоєних капітальних інвестицій знизився: у 2019 році він становив 23,0 млрд грн, у 2020 році – 25,2 млрд грн, у 2021 році – 28,0 млрд грн. У 2022 році відбулося скорочення капітальних інвестицій на 37,5% порівняно з 2021 роком

Основною причиною зменшення обсягів освоєних капітальних інвестицій стало повномасштабне вторгнення Росії на територію України. Високі безпекові загрози та погіршення бізнес-прогнозів призвели до значного зниження інвестиційної активності. Окрім цього, на зниження рівня інвестиційної діяльності також вплинуло загальне погіршення фінансових результатів підприємств.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій у Полтавську область за період 2015-2021 років мав тенденцію до стабільного зростання. Незважаючи на кризу, спричинену пандемією COVID-19 і карантинними обмеженнями, інвестиційна ситуація в регіоні залишалася позитивною та обнадійливою до початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну.

Станом на початок 2023 року накопичений обсяг прямих іноземних інвестицій (інструменти участі у капіталі) досяг 1658,8 млн дол. США, що становить 4,9% від загального обсягу по Україні, що дозволяє Полтавщині займати 3 місце серед

областей країни.

У 2023 році до статутних капіталів підприємств Полтавської області надійшло 232,3 млн дол. США виключно за рахунок реінвестування доходів, тоді як у 2022 році цей показник становив 1126,0 млн дол. США (включаючи реінвестування доходів – 1111,3 млн дол. США).

Спостерігаючи значне зниження обсягів накопичених прямих іноземних інвестицій в економіці Полтавської області на 42,4% порівняно з початком 2022 року, варто зазначити сталість їх галузевої структури. Найбільший інтерес у інвесторів викликає промисловий сектор (рис. 2.2), на який припадає 85,3% (1414,3 млн дол. США), при цьому основна частина інвестицій спрямована в галузь добувної промисловості та розроблення кар'єрів – 83% [24].

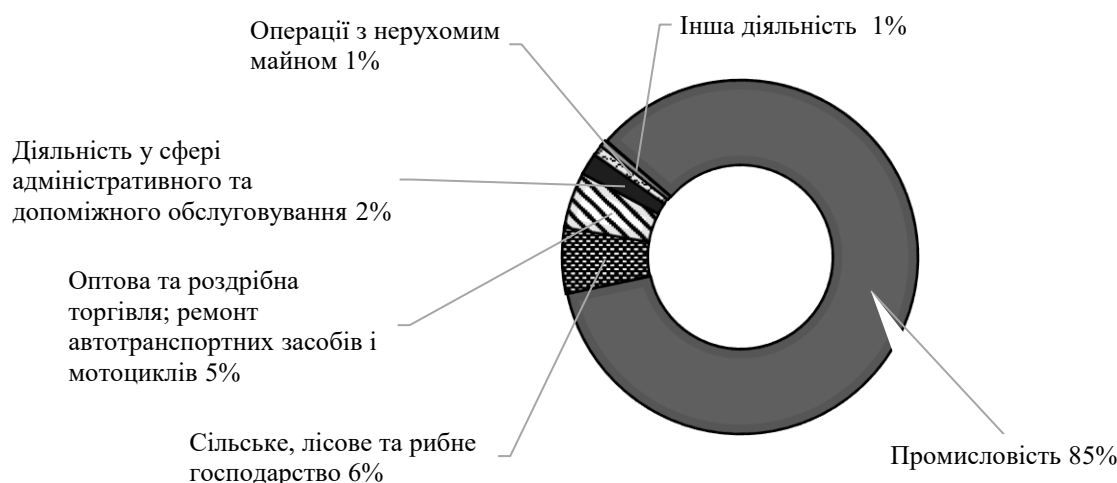

Рисунок 2.2 – Галузева структура прямих іноземних інвестицій в економіці Полтавської області станом на початок 2023 року

Джерело: складено на основі [24]

Прямі іноземні інвестиції в Полтавську область надходять з 37 країн світу. Основними країнами-інвесторами, на частку яких припадає близько 96,7% від загального обсягу інвестицій, є Швейцарія, Нідерланди, Кіпр та США. З країн Європейського Союзу надійшло 26,8% загального обсягу іноземних інвестицій, що накопичилися в статутних капіталах підприємств області.

При Полтавській обласній державній (військовій) адміністрації діють робочі групи, спрямовані на підтримку інвестиційної діяльності в регіоні. Зокрема, створено робочу групу з питань сприяння залученню інвестицій, метою якої є оперативне вирішення проблем, що виникають під час реалізації інвестиційних проєктів зі створення нових виробництв. Учасниками цієї групи є представники структурних підрозділів обласної адміністрації, установ і організацій, що займаються питаннями інвестиційної діяльності. Крім того, працює робоча група із сприяння утворенню індустріальних парків, основною метою якої є підтримка процесу створення таких парків для залучення інвестицій і розвитку виробничих підприємств. Учасниками цієї групи є представники територіальних громад, обласної адміністрації та інших органів, що можуть бути залучені до реалізації проєктів [24].

Департамент економічного розвитку, торгівлі та залучення інвестицій Полтавської обласної державної адміністрації разом з територіальними громадами розробляє і постійно оновлює електронні бази для реалізації інвестиційних проєктів, зокрема для створення нових виробництв та розміщення виробничих потужностей. Серед таких баз є «Інвестиційні об'єкти «Greenfield» 2023», що містить 203 земельні ділянки для реалізації інвестиційних проєктів, та «Інвестиційні об'єкти Brownfield/виробничі приміщення 2023», яка включає 197 об'єктів виробничих приміщень для розміщення бізнесу [60].

У рамках підтримки розвитку індустріальних парків, департамент також проводить системну роботу. Зокрема, здійснюється моніторинг територіальних громад Полтавщини щодо готовності до створення індустріальних парків. За результатами моніторингу 2023 року сформовано перелік із 26 земельних ділянок, що можуть бути використані для створення таких парків, а 19 громад мають потенційно придатні земельні ділянки для цього. Крім того, проведено ряд зустрічей і робочих нарад з керівниками територіальних громад для визначення оптимальних майданчиків для індустріальних парків та організовано семінар для ознайомлення з новітніми законодавчими змінами, умовами створення парків і кращими практиками їх функціонування. Серед учасників семінару були понад 50 територіальних громад. В умовах воєнного стану деякі громади, такі як Терешківська, Полтавська та

Лубенська, продовжують працювати над створенням індустріальних парків, що свідчить про їх готовність до розвитку інвестиційної інфраструктури навіть у складних умовах [24].

З обласного бюджету здійснюється фінансування діяльності Агенції регіонального розвитку Полтавської області «Офіс євроінтеграції», яке включає забезпечення матеріально-технічної бази, витрати на фонд заробітної плати та інші необхідні ресурси для ефективної роботи. Протягом 2021–2023 років на діяльність Агенції витрачено наступні суми: у 2021 році – 1237093,87 грн, у 2022 році – 1386770,12 грн, а станом на 01.12.2023 року – 1680705,87 грн [24].

На території Полтавської області реалізовується 29 інфраструктурних проєкти які фінансуються за програмами «Надзвичайна кредитна програма для відновлення України» та «Програма з відновлення України» в рамках фінансової угоди між Україною та Європейським інвестиційним банком. Капітальні ремонти та реконструкції об'єктів проводяться: 11 об'єктів сфери охорони здоров'я, 12 – у сфері освіти, 2 – будівництво житла для ВПО, 2 – сфера культури, 1 – громадська інфраструктура, 1 – будівництво ЦНАП (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Використання коштів для виконання заходів «Програми з відновлення України»

Роки	Передбачено програмою, тис. грн	Виділено, тис. грн	Використано, тис. грн	Використано у % від загальної суми, %
2021 рік	4400,0	2880,0	1577,18	54,8%
2022 рік	4305,9	1855,9	1474,38	79,4%
2023 рік	4653,3	3865,8	2337,0	60,4%

Джерело: складено на основі [24]

Отже, бюджетний та інвестиційний потенціали є невід'ємними складовими формування фінансового потенціалу Полтавської області. Бюджетний потенціал забезпечує фінансування основних соціально-економічних потреб регіону, а інвестиційний – створює умови для модернізації, розвитку інфраструктури та залучення зовнішніх ресурсів.

Попри складнощі, спричинені пандемією COVID-19, економічною кризою та війною, область демонструє значний потенціал у залученні іноземних інвестицій,

розвитку індустріальних парків та реалізації інфраструктурних проєктів. Проте зменшення бюджетних надходжень, інвестиційна активність, обмежена воєнним станом, та недостатнє використання об'єктів комунальної власності свідчать про необхідність подальшого вдосконалення фінансового управління.

З огляду на це, стратегічні завдання для Полтавської області включають підвищення прозорості та ефективності бюджетних процесів, активізацію залучення іноземних інвестицій, розвиток приватно-державного партнерства та максимальне використання місцевих ресурсів. Це сприятиме зміцненню фінансового потенціалу області й забезпеченню її сталого розвитку навіть у кризових умовах.

Загалом, бюджетний та інвестиційний потенціали відіграють ключову роль у формуванні фінансового потенціалу Полтавської області, забезпечуючи її економічний розвиток, фінансову незалежність і соціальну стабільність. Зростання податкових і неподаткових надходжень свідчить про стабільну економічну активність, хоча зменшення офіційних трансфертів та уповільнення інвестиційної активності через війну і кризові явища підкреслюють потребу в диверсифікації доходів. Інвестиційний потенціал регіону, попри негативний вплив пандемії та війни, залишається значним завдяки накопиченим іноземним інвестиціям, орієнтації на промисловість і підтримці місцевих адміністративних ініціатив. Важливими завданнями є оптимізація використання бюджетних коштів, залучення нових інвестицій, стимулювання бізнес-активності та впровадження сучасних методів управління фінансами для забезпечення сталого розвитку регіону.

2.2. Дослідження фінансового потенціалу домогосподарств та підприємств як складових фінансового потенціалу розвитку регіону

В умовах глобальних економічних змін, війни та криз, фінансовий потенціал домогосподарств та підприємств стає важливим чинником для оцінки здатності регіонів до відновлення та розвитку. Фінансовий потенціал є основою для

забезпечення стабільності економічних процесів на рівні домогосподарств і підприємств, що дозволяє підтримувати їх функціонування та адаптацію до нових умов. У зв'язку з цим важливою є дослідження фінансового потенціалу домогосподарств та підприємств як ключових складових фінансового потенціалу регіону, оскільки їх фінансова стабільність безпосередньо впливає на ефективність відновлення після криз та забезпечення сталого економічного розвитку. Важливо оцінити взаємозв'язок між фінансовим потенціалом цих двох секторів та розвитком регіонів, адже саме ці фактори визначають успішність відновлення економіки на локальному рівні.

Згідно з твердженням Потапової А. Г., фінансовий потенціал населення – забезпеченість населення регіону власними надходженнями від господарської діяльності та фінансовими ресурсами у вигляді вкладів, заощаджень і депозитів у банківській системі та інших фінансових установах [59].

У період 2015-2023 років доходи домогосподарств Полтавської області демонструють сталий ріст (рис. 2.3).

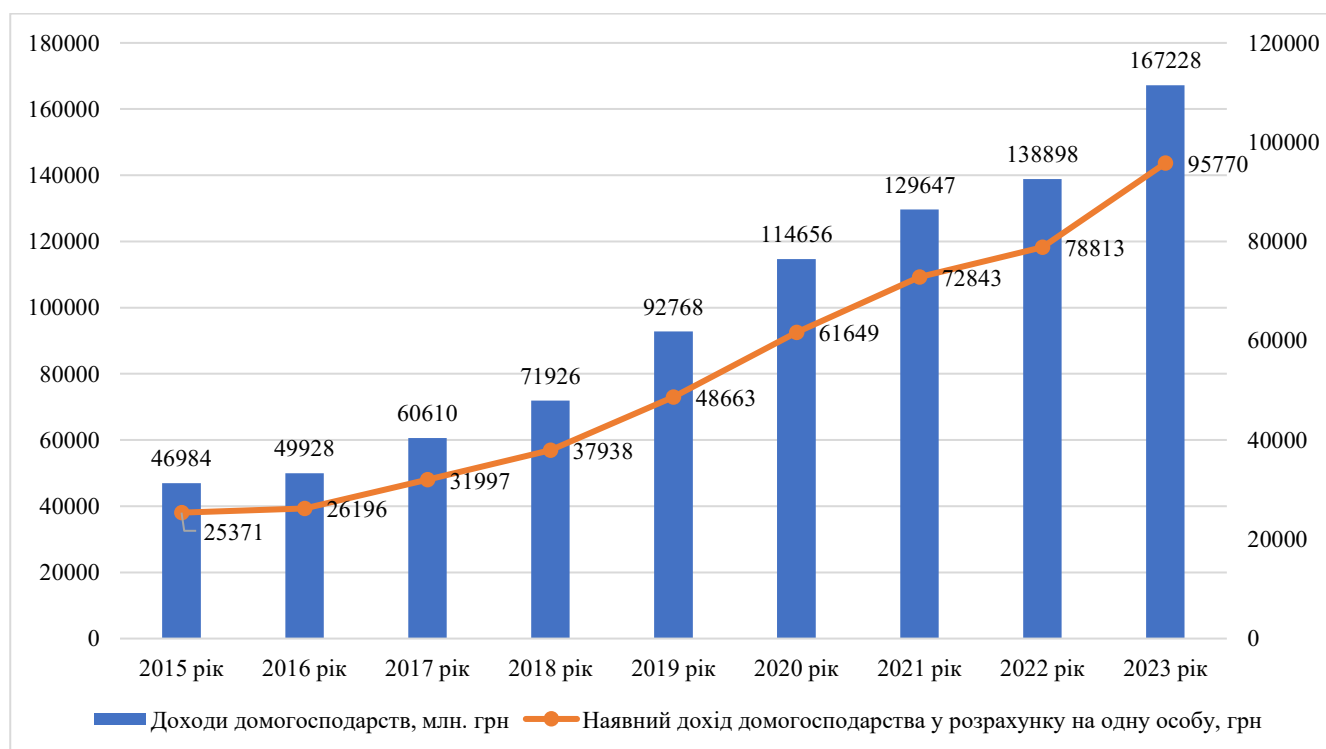

Рисунок 2.3 – Динаміка доходів домогосподарств Полтавської області у 2015-2023 роках, млн. грн/грн

Джерело: складено на основі [31]

Зокрема, загальні доходи зросли з 46984 млн грн у 2015 році до 167228 млн грн у 2023 році, що свідчить про збільшення в 3,6 раза. Це свідчить про позитивну динаміку фінансового потенціалу домогосподарств, що є вагомим джерелом для підтримки регіонального розвитку.

Наявний дохід у розрахунку на одну особу також зріс більш ніж у 3,7 раза: з 25371 грн у 2015 році до 95 770 грн у 2023 році. Найбільш помітне збільшення доходів спостерігалось в період 2019-2021 років, що можна пов'язати зі зростанням економічної активності та підвищенням соціальних стандартів.

Ця тенденція вказує на значний фінансовий потенціал домогосподарств як одного з ключових чинників розвитку Полтавської області. Зростання доходів населення створює передумови для збільшення споживчих витрат, а також для акумулювання заощаджень, які можуть бути спрямовані в інвестиційні інструменти. Таким чином, домогосподарства відіграють важливу роль у формуванні фінансової бази регіону.

Як зазначає Красностанова Н. Е., важливим, але досі недостатньо використаним джерелом для зміцнення фінансової бази регіонального розвитку залишаються заощадження домогосподарств. У регіонах із високим фінансовим потенціалом населення, що визначається значними доходами та накопиченими заощадженнями, доцільно застосовувати різні інструменти для перетворення коштів фізичних осіб на інвестиційні ресурси. Ефективними засобами підвищення та реалізації фінансового потенціалу таких регіонів можуть стати: запровадження інвестиційно-кредитних механізмів на основі випуску державних облігацій, доступних для населення; створення спеціальних інвестиційних продуктів через співпрацю регіональних кредитних організацій та органів влади; а також формування пайових регіональних інвестиційних фондів [41].

Ще одним вагомим джерелом фінансового потенціалу регіону є фінансовий потенціал підприємств, який забезпечує формування податкових надходжень, створення робочих місць, інвестування в інновації та розвиток місцевої інфраструктури.

Російське вторгнення в Україну суттєво вплинуло на фінансовий потенціал

підприємств, спричинивши зниження економічної активності через руйнування інфраструктури, втрату виробничих потужностей та доступу до ринків, особливо в регіонах, охоплених бойовими діями. Багато підприємств були змушені призупинити або припинити свою діяльність, а також скоротити обсяги виробництва, що призвело до значних фінансових втрат. Паралельно з цим збільшилися витрати на адаптацію до умов воєнного стану, зокрема на релокацію, безпеку працівників і відновлення діяльності в нових регіонах. Дестабілізація економіки вплинула на платоспроможність підприємств, обмеживши їхні можливості інвестувати в розвиток, інновації та модернізацію. Крім того, зростання інфляції, проблеми з логістикою та порушення ланцюгів постачання ускладнили функціонування бізнесу, особливо малого та середнього. У цих умовах фінансова підтримка від держави та міжнародних партнерів стала критично важливою для збереження і відновлення підприємницького сектору (рис. 2.4).

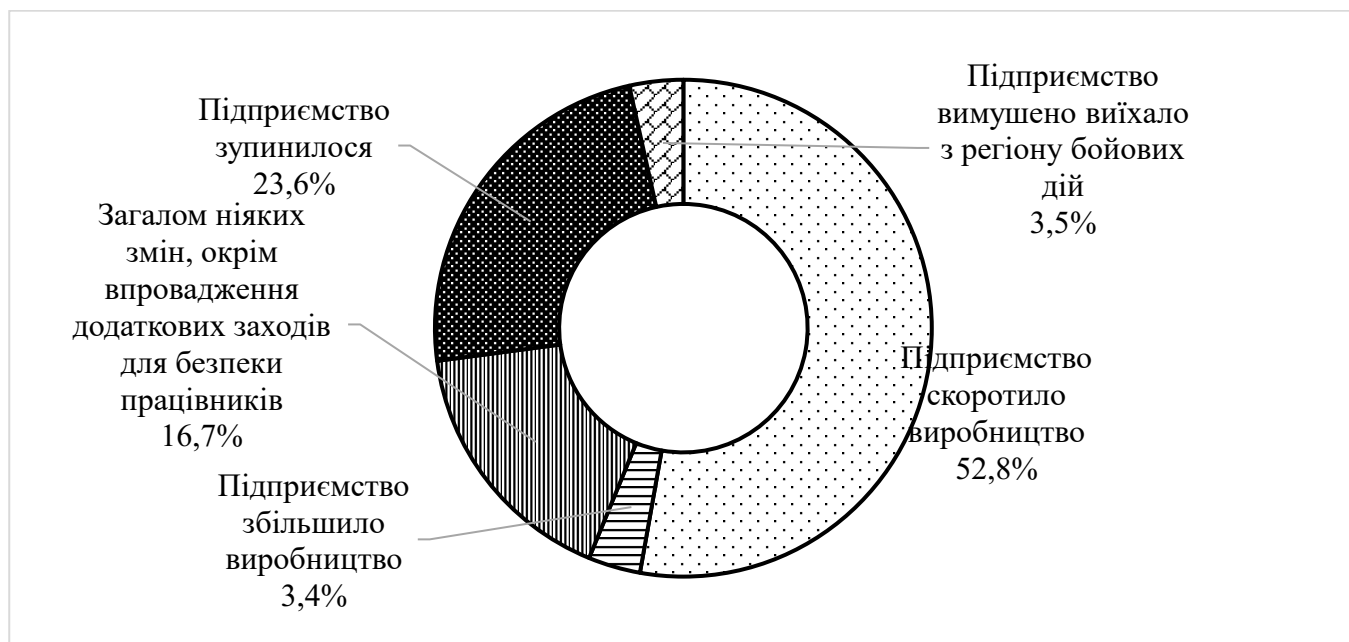

Рисунок 2.4 – Вплив російського вторгнення в Україну на фінансовий потенціал підприємств

Джерело: складено на основі [20]

У 2021-2023 роках фінансовий потенціал підприємств Полтавської області демонструє значну динаміку, що залежить від розміру підприємств та зовнішніх економічних умов (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Фінансовий потенціал підприємств Полтавської області у 2021-2023 роках

Фінансові результати підприємств	Чистий прибуток (збиток), тис.грн	Підприємства, які одержали прибуток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, тис.грн
2021 рік			
по великих підприємствах	25289,0	81,8	26015,3
по середніх підприємствах	12278,6	76,8	15652,2
по малих підприємствах	5729,7	75,6	7284,9
у тому числі по мікропідприємствах	1597,0	74,4	2680,9
2022 рік			
по великих підприємствах	-868,1	76,2	8724,6
по середніх підприємствах	6106,6	73,4	10702,8
по малих підприємствах	2704,6	70,7	5616,1
у тому числі по мікропідприємствах	857,7	69,2	2225,4
2023 рік			
великі підприємства	3679446,7	72,2	9756309,7
середні підприємства	8406820,4	75,0	11075102,6
малі підприємства	5153103,6	74,5	7777611,5
у тому числі мікропідприємства	1553306,0	73,2	2881261,8

Джерело: складено на основі [31]

Так, 2021 рік характеризувався позитивними фінансовими результатами для всіх типів підприємств. Чистий прибуток великих підприємств склав 25 289 тис. грн, середніх – 12 278,6 тис. грн, малих – 5 729,7 тис. грн, зокрема мікропідприємств – 1 597 тис. грн. Питома вага прибуткових підприємств була найвищою серед великих підприємств (81,8%) та зменшувалася для малих і мікропідприємств.

2022 рік, що припав на період активної фази війни, призвів до значного скорочення фінансових результатів, особливо серед великих підприємств, які отримали чистий збиток у розмірі -868,1 тис. грн. Середні підприємства скоротили прибуток до 6106,6 тис. грн, а малі – до 2704,6 тис. грн. Мікропідприємства також знизили свої фінансові результати до 857,7 тис. грн. Відсоток прибуткових підприємств також зменшився, зокрема серед великих підприємств до 76,2%.

Разом з тим, 2023 рік став роком відновлення, що позначилося на суттєвому зростанні фінансових показників. Великі підприємства досягли чистого прибутку в 3679446,7 тис. грн, що вказує на значну мобілізацію їх фінансового потенціалу. Середні підприємства збільшили прибуток до 8406820,4 тис. грн, а малі підприємства – до 5153103,6 тис. грн. Навіть мікропідприємства продемонстрували значне зростання прибутку до 1553306 тис. грн. Частка прибуткових підприємств залишалася стабільною на рівні 72–75%.

Ці дані свідчать про значний фінансовий потенціал підприємств Полтавської області, особливо великих і середніх, які змогли подолати наслідки війни та відновити фінансову стабільність. Малі підприємства, включаючи мікропідприємства, також демонструють поступове відновлення, що є важливим для регіонального економічного розвитку.

Незважаючи на всі руйнування, війна спричинила певний сплеск діяльності підприємств Полтавської області, оскільки релоковані підприємства із небезпечних регіонів не тільки принесли додаткові податкові надходження до бюджету України, а й створили конкурентне середовище, що стимулює бізнес до впровадження інновацій, збільшення доходу і т.п. Ці та інші позитивні зрушення є основою для формування іншого напрямку розвитку регіону – реалізацію фінансового потенціалу відновлення.

2.3. Джерела формування фінансового потенціалу для відновлення Полтавської області

Фінансовий потенціал регіону є ключовою складовою забезпечення економічного розвитку та відновлення територій, особливо в умовах викликів, спричинених воєнними діями. Полтавська область, як одна з областей України, що має значні економічні ресурси, демонструє активний пошук і мобілізацію джерел фінансування для забезпечення сталого відновлення.

Як зазначає на території Полтавської області є: зручне транспортно-географічне

положення; наявність висококваліфікованих трудових ресурсів; достатній рівень розвитку об'єктів ринкової інфраструктури; сприятливий бізнес-клімат для розвитку малого підприємництва та інвестиційна привабливість [74].

У сучасних умовах фінансовий потенціал регіону формується з різних джерел, серед яких бюджетні надходження, ресурси домогосподарств, прибутки підприємств, інвестиційні потоки, а також зовнішня фінансова допомога. Ефективне використання цих ресурсів стає визначальним фактором для відновлення інфраструктури, розвитку бізнесу та підтримки населення.

Досліджуючи фінансовий потенціал відновлення варто звернути увагу на додаткові кошти, сформовані внаслідок релокації підприємств. В Україні з початку повномасштабної війни діє програма релокації підприємств у безпечніші області. Релокація та галузева трансформація стали ключовими чинниками збереження підприємницького потенціалу регіонів України під час війни. Це відбулося завдяки адаптації бізнесу до нових умов, що включає зміну ланцюгів постачання, оновлення клієнтської бази, а також переорієнтацію експортно-імпортних операцій на країни ЄС [10]. В умовах повномасштабної війни релокація підприємств була спричинена такими факторами:

- загроза для життя та здоров'я працівників;
- пошкодження або знищення виробничих потужностей;
- відсутність доступу до сировини, матеріалів та обладнання;
- проблеми з логістикою та постачанням товарів і послуг.

Для регіонів, в які переміщуються компанії, це означає додаткові робочі місця, і податкові надходження (рис. 2.5) [75].

Війна значно вплинула на економічну активність Полтавської області, що підтверджується динамікою формування обласного бюджету. Податкові надходження у 2022 році різко скоротилися на 44,7% порівняно з 2021 роком (з 3,8 до 2,1 млрд грн), що свідчить про негативний вплив повномасштабної агресії РФ на підприємницьку діяльність. У 2023 році податкові надходження зросли до 2,7 млрд грн (+28,6%). Однак у 2024 році (1–3 квартали) цей показник впав до 0,9 млрд грн, що свідчить про подальші труднощі у відновленні економіки.

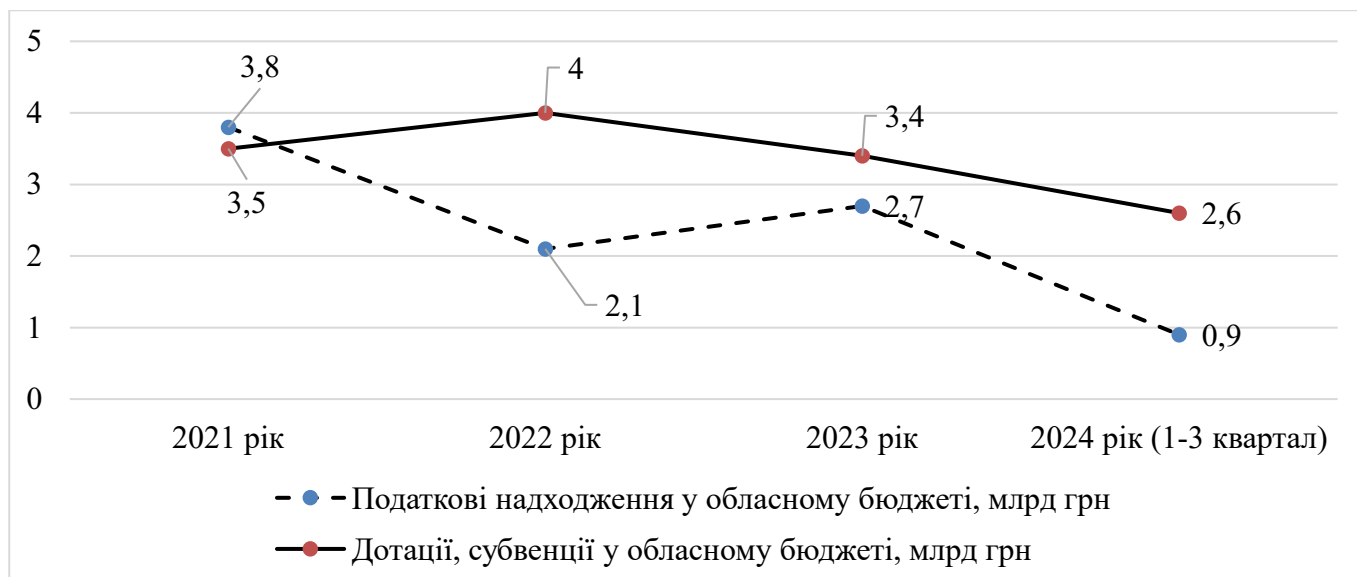

Рисунок 2.5 – Вплив релокації підприємств на формування обласного бюджету Полтавської області у 2021-2023 роках, млрд грн.

Джерело: складено на основі [75]

Зростання обсягу дотацій та субвенцій у 2022 році до 4 млрд грн (+14,3% порівняно з 2021 роком) вказує на посилену державну підтримку в умовах кризи. У 2023 році обсяг дотацій зменшився до 3,4 млрд грн (-15%), а в 2024 році (1–3 квартали) – до 2,6 млрд грн, що свідчить про скорочення державного фінансування та збільшення фінансового навантаження на регіон.

Релокація підприємств стала одним із чинників збереження підприємницького потенціалу області, але її ефективність у довгостроковій перспективі залишається під питанням. Залежність регіону від державної підтримки підтверджує необхідність розробки стратегій для зменшення цієї залежності. Для стимулювання податкових надходжень важливо створити сприятливі умови для малого та середнього бізнесу, підтримувати релоковані підприємства та залучати інвестиції. Поглиблення співпраці з міжнародними донорами може сприяти відновленню економіки регіону та забезпеченню сталого розвитку.

Малий та середній бізнес в Україні відзначає негативні умови для ведення підприємницької діяльності. Показник Ukrainian Business Index, який дещо зріс у першій половині 2023 року, залишається на низькому рівні (36,3 з 100) і зменшився порівняно з попереднім виміром (38,2) [90]. Індекс бізнес-активності (UBI) у

листопаді склав 36,3 з 100 можливих, що є деяким зниженням порівняно з серпнем (38,2), але все ж перевищує локальний мінімум, зафіксований у вересні 2022 року (33,9) [67]. Це свідчить про те, що підприємці не очікують поліпшення економічної ситуації та бізнес-середовища в найближчі місяці. Також знизились прогнози бізнесу щодо результатів діяльності у 2023 році. Очікуване зростання оборотів становить лише 6,3%, що менше за попередній прогноз (8,2%). 19% підприємств не бачать перспектив і прогнозують, що їхній бізнес буде працювати на рівні до 50% від обсягів попереднього року або припинить діяльність. Підприємства відзначають негативні фактори, які ускладнюють відновлення та розвиток бізнесу (рис. 2.6).

Рисунок 2.6 – Перешкоди для відновлення бізнесу станом на 2023 рік, % опитуваних

Джерело: складено на основі [83]

Разом з тим, після значного скорочення у 2022 році кількість юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців України у 2023 році зросла на 2%. Єдиними регіонами, де відбулося зменшення кількості підприємств, залишилися Донецька та Луганська області, які перебувають у зоні активних бойових дій. Найбільший приріст кількості підприємств спостерігався у Волинській, Закарпатській, Львівській, Чернівецькій

областях та в місті Києві.

Протягом періоду з 1 жовтня 2022 року до 1 жовтня 2023 року кількість зареєстрованих юридичних осіб у Полтавській області зросла з 35 548 до 36 093, що становить приріст на 1,5% (рис. 2.7). Ця тенденція свідчить про позитивні зрушення в економічній активності регіону, незважаючи на складні умови, викликані війною. Невеликий, але стабільний приріст може бути наслідком релокації підприємств із прифронтових територій або територій, що постраждали від бойових дій, а також свідчити про розвиток малого та середнього бізнесу. Це підкреслює потенціал Полтавської області як регіону з перспективами економічного зростання навіть у кризових умовах [53].

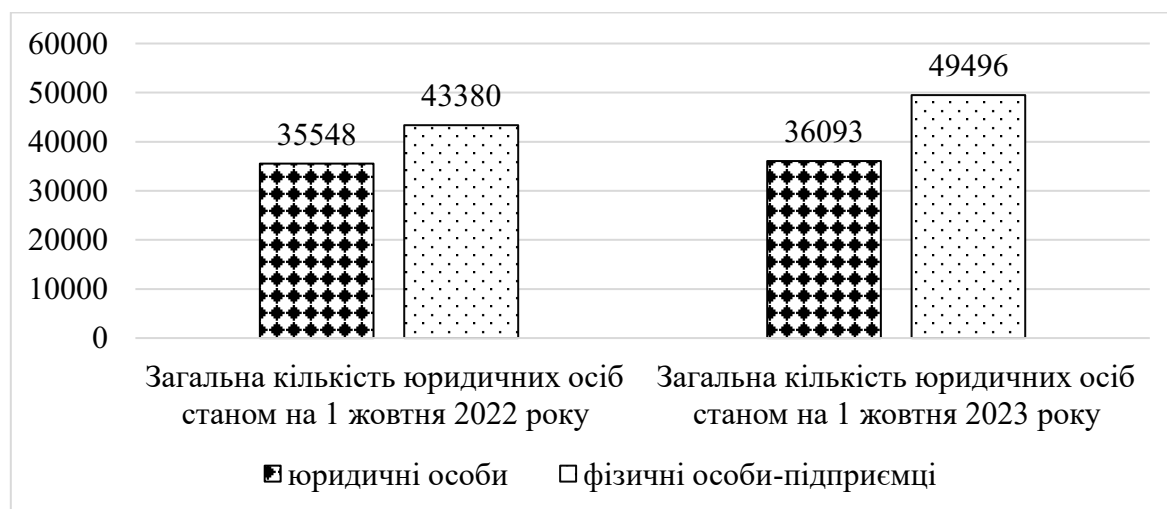

Рисунок 2.7 – Зміна кількості суб'єктів підприємництва Полтавської області у 2022-2023 роках, тис. осіб

Джерело: складено на основі [53]

Досліджуючи фінансовий потенціал відновлення варто звернути увагу на експортний потенціал регіону. Експортний потенціал є важливим елементом у процесі відновлення економіки Полтавської області після війни, оскільки він впливає на стабільність бюджету, розвиток підприємництва та забезпечення зайнятості.

Полтавська область є одним із регіонів з розвиненою індустріальною базою та потужним ресурсним потенціалом, що зберігає активну позицію у зовнішній торгівлі, входячи до десятки лідерів серед українських регіонів за обсягами експортної діяльності. За підсумками дев'яти місяців 2023 року частка регіонального експорту в

загальноукраїнському експортному обсязі становила 3,7%, що є зниженням порівняно з попередніми роками (4,2% у 2022 році та 4,7% у 2021 році). На даний момент підприємства Полтавщини функціонують у складних умовах, зумовлених воєнним станом, що призвело до поступового зниження показників зовнішньоторговельної діяльності області.

Проте, незважаючи на труднощі, область зберігає позитивне сальдо зовнішньої торгівлі, яке за підсумками 9 місяців 2023 року склало 366,6 млн дол. США, що є контрастом з загальноукраїнським від'ємним значенням (-666,0 млн дол. США у 2022 році та -1309,7 млн дол. США у 2021 році). Коефіцієнт покриття експортом імпорту в області за цей період становив 1,58, що є незначним покращенням порівняно з 2022 роком (1,55), але дещо гіршим результатом порівняно з 2021 роком.

Оборот зовнішньої торгівлі товарами області за дев'ять місяців 2023 року склав 1,63 млрд дол. США, що на 33,1% менше порівняно з аналогічним періодом 2022 року. Загалом, у 2022 році обсяг зовнішньої торгівлі знизився на 40% порівняно з довоєнним 2021 роком. Протягом року спостерігається тенденція до уповільнення зростання кількості країн-торговельних партнерів. Якщо у 2021 році область мала торговельні операції з 143 країнами, то в 2023 році це число зменшилось до 128.

Обсяг експорту товарів за 2023 рік становив 1433 млн дол. США, що є зниженням на 33,9% порівняно з аналогічним періодом 2022 року. Це продовження негативної динаміки, що спостерігається вже другий рік поспіль, після зниження експорту на 41,5% у 2022 році порівняно з рекордним 2021 роком (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Експортний потенціал Полтавської області у 2020-2023 роках

Полтавська область	Експорт			Імпорт			Сальдо, тис. дол. США
	тис. дол. США	у % до попереднього року	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до попереднього року	у % до загального обсягу	
2020 рік	2317276	110,2	4,71	1172475	86,20	2,157817	1144801
2021 рік	3189527	137,6	4,69	1879788	160,33	2,580598	1309739
2022 рік	1867032	58,5	4,23	1201464	63,91	2,172794	665568,7
2023 рік	1433241	76,8	3,96	922584,5	76,79	1,451356	510656,1

Джерело: складено на основі [31]

У січні–вересні 2024 року обсяг експорту товарів Полтавської області склав

1514168,7 тис. дол. США, що становить 153,1% від рівня аналогічного періоду 2023 року. Імпорт за цей період досяг 769 499,0 тис. дол. США, або 121,5% порівняно з попереднім роком. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі становило 744669,7 тис. дол. США (у січні–вересні 2023 року також було позитивним – 355360,2 тис. дол. США). Коефіцієнт покриття імпорту експортом зріс до 1,97 (проти 1,56 у відповідному періоді 2023 року). Зовнішньоторговельні операції здійснювалися з партнерами із 134 країн світу (рис. 2.8) [31].

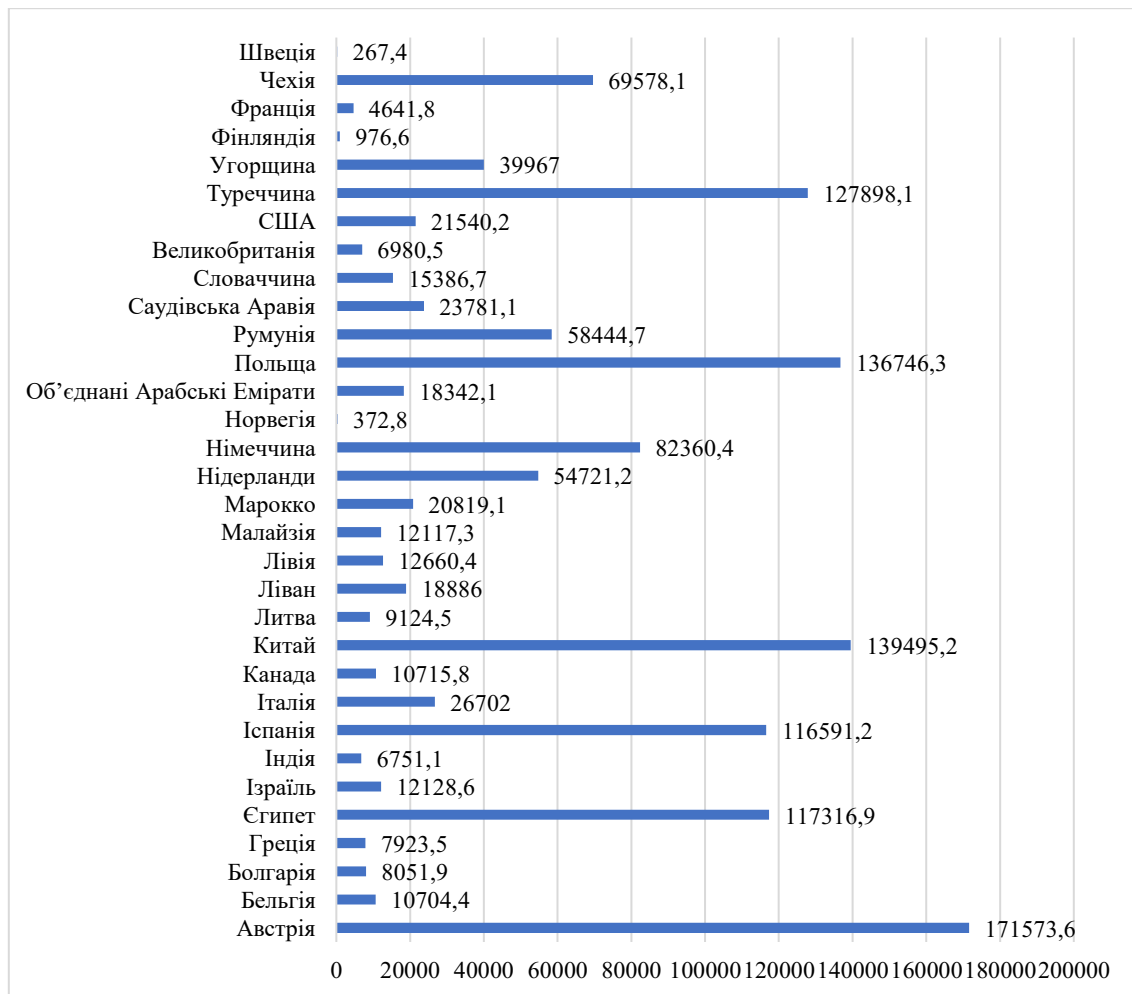

Рисунок 2.8 – Географічна структура експорту товарів у Полтавській області в січні–вересні 2024 року, тис. дол. США

Джерело: складено на основі [31]

Товарна структура зовнішньої торгівлі Полтавської області за січень–вересень 2024 року демонструє значну перевагу експорту над імпортом. Загальний обсяг експорту склав 1 514 168,7 тис. дол. США, що на 53,1% більше, ніж за аналогічний

період 2023 року, тоді як імпорт зріс лише на 21,5% і досяг 769 499,0 тис. дол. США. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі становило 744 669,7 тис. дол. США, що свідчить про конкурентоспроможність регіональної продукції на міжнародних ринках.

Аналіз структури експорту показує, що найбільшу частку займають мінеральні продукти (38,5% від загального експорту), зокрема залізні руди, які залишаються ключовою експортною позицією регіону. Зростання цього сегмента (на 56,5% порівняно з попереднім роком) свідчить про стабільний попит на сировинну продукцію. Важливою складовою також є продукти рослинного походження (31,2%), головним чином зернові культури (25,7%). Їхній експорт зріс на 71%, що вказує на успішну інтеграцію аграрного сектору області до глобального ринку. Третє місце посідають готові харчові продукти (10,5%), які також демонструють суттєве зростання (+50%), що може свідчити про поступове нарощування переробки в аграрному секторі.

Імпорт Полтавської області має іншу структуру, домінуючими позиціями якого є мінеральні продукти (32,2%) та хімічна продукція (14,1%). Основним імпортом товаром у першій групі є паливо (31,5% від усього імпорту), яке зросло на 64,8%. Це вказує на залежність регіону від постачання енергоносіїв з-за кордону. Серед хімічної продукції відзначається стрімке зростання імпорту органічних хімічних сполук (на 149%), що, ймовірно, пов'язане з активізацією промисловості та попитом на сировину для виробництва.

Менші частки як в експорті, так і в імпорті займають товари з високою доданою вартістю, як-от полімерні матеріали та пластмаси, вироби з чорних металів, текстильні матеріали, що свідчить про низький рівень розвитку високотехнологічного виробництва. Експорт добрив фактично відсутній, хоча імпорт у цій категорії залишається важливим для аграрного сектору.

Загалом, структура зовнішньої торгівлі Полтавської області демонструє залежність від експорту сировини та імпорту енергоносіїв і промислової сировини. Для збалансованого розвитку регіону необхідне збільшення частки продукції з високою доданою вартістю як в експорті, так і в імпорті [29].

Відновлення експорту може стати одним з основних драйверів економічного відновлення, оскільки сприяє залученню інвестицій, розвитку інфраструктури та модернізації виробничих потужностей.

1. Відновлення логістики та доступу до ринків. Одним з ключових аспектів відновлення експортного потенціалу є забезпечення безпечних та ефективних логістичних шляхів для доставки продукції на зовнішні ринки. Після війни важливо налагодити відновлення залізничних, автомобільних та портових шляхів для покращення доставки товарів.

2. Розвиток нових експортних напрямів. Полтавська область традиційно була потужним аграрним регіоном, тому її експортний потенціал значною мірою залежить від відновлення аграрного сектору. Однак після війни важливо також диверсифікувати експортні напрямки, зокрема розвивати експорт високотехнологічної продукції та послуг, що дозволить знизити залежність від сировинних ринків.

3. Залучення інвестицій. Відновлення експортного потенціалу також пов'язане з залученням інвестицій, як внутрішніх, так і зовнішніх. Це передбачає створення сприятливого інвестиційного клімату через відновлення правової та регуляторної стабільності.

4. Підтримка малого та середнього бізнесу. Важливо підтримувати малий і середній бізнес, зокрема в аграрному секторі, надаючи йому доступ до нових ринків та ресурсів для виробництва високоякісної продукції, що може бути експортованою.

Таким чином, експортний потенціал є важливою складовою частиною загального потенціалу відновлення Полтавської області, адже він допомагає стимулювати економічне зростання, відновлення робочих місць, а також забезпечує фінансову стабільність і розвиток інфраструктури регіону після війни.

Як зазначається у Програмі розвитку ООН в Україні, найвищий потенціал для відновлення регіонів в 2024 році демонструє бізнес у східних областях країни. Спостерігаються суттєві регіональні розбіжності: підприємства, розташовані в східних і південних регіонах України, зазнають збитків приблизно в 1,5 раза більше, ніж у західних областях. Приблизно третина підприємств повідомляють про наявність

податкових заборгованостей. Основний тягар повномасштабного вторгнення припав на східні та південні регіони: після початку агресії 18,2% компаній у східних областях були змушені припинити діяльність на понад 12 місяців, тоді як у південних регіонах цей показник склав 12,7% [53].

Враховуючи результати аналізу усіх складових фінансового потенціалу регіону та враховуючи фінансовий потенціал відновлення, що враховує додаткові джерела нарощення, створені органами державної влади, міжнародними організаціями та релокованим бізнесом для підтримки регіонів внаслідок повномасштабної війни в Україні, доцільно поррахувати інтегральний показник фінансового потенціалу регіону за методикою, визначеною у першому розділі (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Вихідні дані для розрахунку фінансового потенціалу Полтавської області у 2016-2024 роках

Роки	Доходи без урахування трансфертів, млн грн	Доходи домогосподарств, млн грн	Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн	Освоєні капітальні інвестиції, млрд грн	Чистий прибуток, тис. грн	Експорт, млн. дол. США	Додаткові податкові надходження від релокованих підприємств	Додаткові дотації та субвенції у обласному бюджеті	Кошти програми з відновлення України, тис. грн
2016 рік	951,5	46984	25371,2	8,3	17977540	1481,1	X	X	X
2017 рік	2089,6	49928	26195,7	15,2	19992428,7	1436	X	X	X
2018 рік	1780,4	60610	31996,5	15,9	24643782,2	1864,5	X	X	X
2019 рік	1868,3	71926	37938,4	18,6	28744128,6	1905,9	X	X	X
2020 рік	2248,40	92768	48663	23	33306487,4	2102,4	X	X	X
2021 рік	2481,6	114656	61648,8	25,2	56347647,2	2317,28	3,8	3,5	X
2022 рік	3612	129647	72843	28	28126170,4	3189,53	2,1	4	4400
2023 рік	3413	138898	78813	17,5	31517350,3	1867,03	2,7	3,4	4305,9
I-III квартал 2024 рік	3324	167228	95770	18,2	26789747,76	1433,24	0,9	2,6	4653,3

Джерело: складено автором на основі [29; 24; 53; 31]

Враховуючи різновекторність та різновимірність визначених для аналізу показників, доцільно провести їх стандартування за формулою (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Вихідні дані для розрахунку фінансового потенціалу Полтавської області у 2016-2024 роках

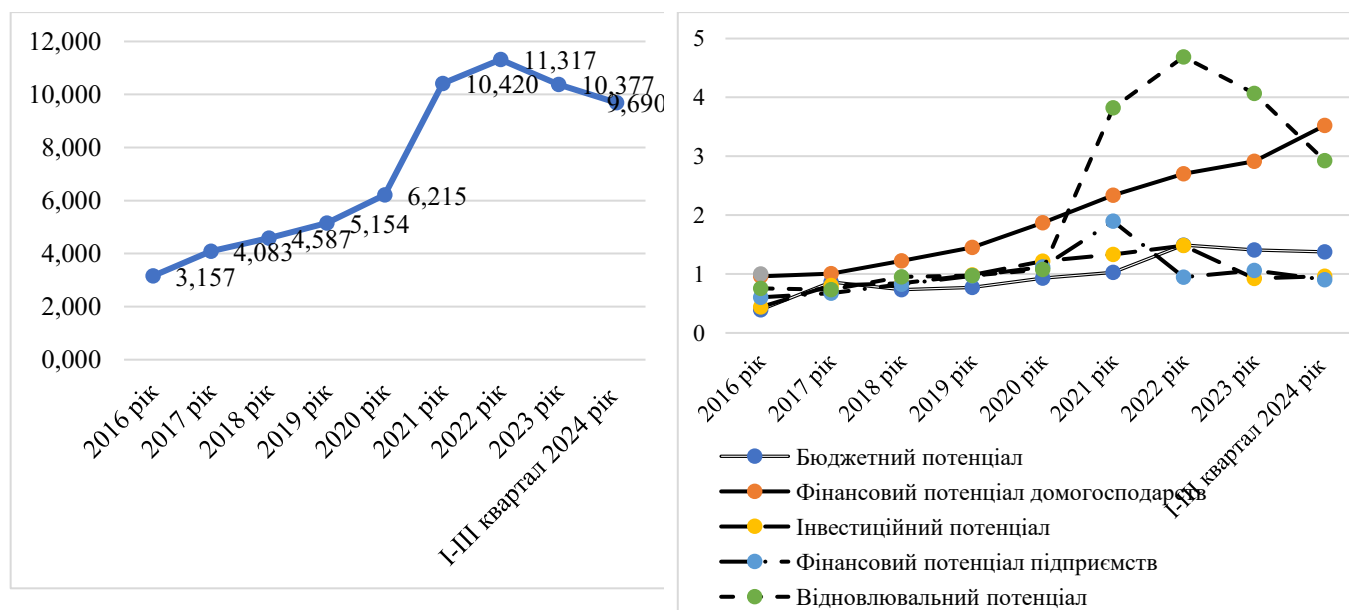
Роки	Доходи без урахування трансфертів, млн грн	Доходи домогосподарств, млн грн	Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн	Освоєні капітальні інвестиції, млрд грн	Чистий прибуток, тис. грн	Експорт, млн. дол. США	Додаткові податкові надходження від реєстрованих підприємств	Додаткові дотації та субвенції у обласному бюджеті	Кошти програми з відновлення України, тис. грн
2016 рік	0,393	0,485	0,476	0,440	0,605	0,758	X	X	X
2017 рік	0,864	0,515	0,492	0,805	0,673	0,734	X	X	X
2018 рік	0,736	0,625	0,601	0,842	0,829	0,954	X	X	X
2019 рік	0,772	0,742	0,712	0,985	0,967	0,975	X	X	X
2020 рік	0,930	0,957	0,914	1,218	1,121	1,075	X	X	X
2021 рік	1,026	1,183	1,158	1,335	1,896	1,185	1,600	1,037	X
2022 рік	1,493	1,337	1,368	1,483	0,946	1,631	0,884	1,185	0,988
2023 рік	1,411	1,433	1,480	0,927	1,061	0,955	1,137	1,007	0,967
I-III квартал 2024 рік	1,374	1,725	1,799	0,964	0,902	0,733	0,379	0,770	1,045

Джерело: пораховано автором

Розрахунок інтегрального показника фінансового потенціалу відновлення та розвитку регіону на основі стандартизованих показників (рис. 2.9) за 2016–2024 роки демонструє значну динаміку, яка відображає вплив глобальних та внутрішніх подій на економіку регіону. Так, протягом 2016-2019 років фінансовий потенціал поступово зростав з 3,157 до 5,154. Цей період характеризується стабільністю та відносно сприятливою економічною ситуацією в Україні після кризи 2014–2015 років. Основними драйверами зростання могли бути відновлення економічної активності, підвищення обсягів зовнішньої торгівлі та розвиток інфраструктури регіону.

У 2020 році фінансовий потенціал зріс до 6,215, попри глобальні економічні виклики, пов'язані з пандемією. Це може бути пов'язано із адаптацією бізнесів до кризових умов, підтримкою аграрного сектору, а також активізацією інвестицій у цифровізацію. У 2021 році спостерігається різке зростання до 10,420. Це може бути

пов'язано з відновленням глобальної економіки після пандемії та стабільними цінами на сировинні товари (зокрема, зернові культури й руду, які є важливими для регіону).

Динаміка інтегрального показника
фінансового потенціалу регіону

Динаміка інтегральних показників складових
фінансового потенціалу регіону

Рисунок 2.9 – Динаміка інтегрального показника фінансового потенціалу відновлення та розвитку Полтавської області у 2016-2024 роках

Джерело: пороховано автором

Станом на 2022 рік (початок війни) фінансовий потенціал досяг 11,317, що є піковим значенням. Однак це зростання слід розглядати у контексті воєнної економіки, яка характеризується зростанням витрат на оборону, логістику та відновлення. Також впливали зміни у зовнішньоторговельних потоках і концентрація на підтримці критичних галузей економіки. У 2023 році показник зменшився до 10,377 млрд, а за три квартали 2024 року склав 9,690 млрд. Ця тенденція може бути пов'язана з тривалими економічними наслідками війни, включаючи зниження інвестицій, зростання інфляції, втрату інфраструктури та людського капіталу. Водночас у регіоні може зростати залежність від міжнародної фінансової підтримки та програм відновлення.

Фінансовий потенціал Полтавської області демонструє стійкість до кризових явищ завдяки диверсифікації економіки, сильному аграрному сектору та активній міжнародній торгівлі. Однак негативні наслідки війни та довгостроковий вплив

пандемії висвітлюють необхідність стратегічного планування відновлення, розвитку інфраструктури та стимулювання інноваційного потенціалу.

Висновки до розділу 2

У другому розділі «Дослідження фінансового потенціалу розвитку та відновлення регіону» визначено місце бюджетного та інвестиційного потенціалу у формуванні фінансового потенціалу Полтавської області; проведено дослідження фінансового потенціалу домогосподарств та підприємств як складових фінансового потенціалу розвитку регіону та розглянуто джерела формування фінансового потенціалу для відновлення Полтавської області.

Аргументовано, що бюджетна та інвестиційна компонента фінансового потенціалу регіону відіграють важливу роль у розвитку регіону. Визначено. Що доходи обласного бюджету як джерело наповнення бюджетного потенціалу регіону мають тенденцію до зростання протягом 2021-2023 років та формуються в основному із податкових надходжень до бюджету. Разом з тим, бюджет Полтавщини у 2024 році передбачає скорочення як доходів, так і напрямів їх використання.

Дослідження інвестиційного потенціалу визначило негативний вплив пандемії та економічної кризи, пов'язаної із війною, на його формування. Так, обсяг капітальних інвестицій різко скоротився у 2021 році порівняно з 2020 роком, та має незначні тенденції до покращення у 2022-2023 роках. Зафіксувавши значне скорочення обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку Полтавської області на 42,4% порівняно з початком 2022 року, слід підкреслити стабільність їх галузевої структури. Найбільшу зацікавленість інвесторів продовжує викликати промисловий сектор, на який припадає 85,3% (1414,3 млн дол. США) від загального обсягу. Основна частина цих інвестицій спрямована у галузь добувної промисловості та розроблення кар'єрів – 83%.

Провідними країнами-інвесторами, на які припадає близько 96,7% від

загального обсягу інвестицій, є Швейцарія, Нідерланди, Кіпр і США. Водночас із країн Європейського Союзу надійшло 26,8% від загального обсягу іноземного капіталу, накопиченого в статутних фондах підприємств області. Слід відмітити, що на території Полтавської області реалізовується 29 інфраструктурних проєкти які фінансуються за програмами «Надзвичайна кредитна програма для відновлення України» та «Програма з відновлення України» в рамках фінансової угоди між Україною та Європейським інвестиційним банком.

Фінансовий потенціал домогосподарств та підприємств стає важливим чинником для оцінки здатності регіонів до відновлення та розвитку. У період 2015-2023 років доходи домогосподарств Полтавської області демонструють сталий ріст.

Фінансовий потенціал підприємств, який забезпечує формування податкових надходжень, створення робочих місць, інвестування в інновації та розвиток місцевої інфраструктури, суттєво впливає на розвиток регіону. Однак 2022 рік, що припав на період активної фази війни, призвів до значного скорочення фінансових результатів, особливо серед великих підприємств, які отримали чистий збиток. Разом з тим, релокація підприємств.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ НАРОЩЕННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

3.1. Сучасні виклики нарощення фінансового потенціалу відновлення та розвитку регіону й напрями їх подолання

Післявоєнне відновлення та розвиток регіонів України є одним із ключових завдань сучасного державного управління. Війна створила масштабні виклики, які впливають на економічну стабільність, інвестиційний клімат, соціальну сферу та інфраструктуру. У цих умовах здатність регіонів нарощувати фінансовий потенціал стає критичним фактором їхнього відновлення та сталого розвитку.

Фінансовий потенціал регіону визначає можливість акумулювати, розподіляти та ефективно використовувати фінансові ресурси для забезпечення соціально-економічних потреб населення, відбудови зруйнованих об'єктів і створення умов для економічного зростання. Проте реалізація цього потенціалу ускладнюється низкою викликів: економічними наслідками війни, бюджетними обмеженнями, інвестиційними ризиками та недосконалістю фінансового управління.

У такій ситуації важливо визначити сучасні виклики, що стоять перед регіонами, і окреслити напрями їх подолання. Це передбачає комплексний підхід до формування ефективної фінансової політики, яка має враховувати специфіку воєнного й післявоєнного періоду, інтегрувати міжнародну допомогу та стимулювати внутрішні ресурси. Аналіз цих питань сприятиме розробці дієвих рішень для відновлення та розвитку регіонів України.

Відповідно до державної стратегії регіонального розвитку [18] на основі аналізу, досліджень та оцінки ситуації соціально-економічного розвитку країни було визначено такі актуальні виклики розвитку країни, що потребують постійної координації регіональної політики з політикою відновлення та галузевими політиками з фокусом на територію:

- збройна агресія російської федерації, тимчасова окупація частини території України та втрата інституційної спроможності влади на місцевому рівні;
- збільшення кількості територій, які потребують державної підтримки;
- знищення і значні пошкодження інфраструктури та її невідповідність актуальним потребам людини, економіки та вимогам безпеки;
- різкі просторові та структурні зміни в економіці, втрата експортного потенціалу регіонів;
- втрата людського капіталу та прискорення депопуляції;
- зміна клімату та погіршення екологічної ситуації внаслідок бойових дій на території України;
- неготовність системи управління регіональним розвитком до процедур та кращих практик ЄС [18Помилка! Джерело посилання не знайдено.].

Зниження валового внутрішнього продукту (ВВП) є одним із ключових викликів, що ускладнює нарощення фінансового потенціалу регіонів. ВВП, як основний показник економічної активності, відображає загальний обсяг створених товарів і послуг у країні або окремому регіоні. Його скорочення свідчить про зниження економічної активності, що безпосередньо впливає на фінансову стійкість регіонів (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Валовий внутрішній продукт душі населення країн світу у 2010 та 2023 роках, дол.

Країни	ВВП на душу населення, у дол.		Зміна у 2023 році проти 2010 року, %	Відхилення від середнього значення	
	2010 рік	2023 рік		2010 рік	2023 рік
1	2	3	4	5	6
Ірландія	48621	104272	214,46	25895,76	66630,12
Сінгапур	47237	84734	179,38	24511,76	47092,12
США	48586	81632	168,02	25860,76	43990,12
Швеція	52659	56225	106,77	29933,76	18583,12
Німеччина	42379	52727	124,42	19653,76	15085,12
Ізраїль	31350	52219	166,57	8624,765	14577,12
П. Корея	23077	33192	143,83	351,7647	-4449,88
Естонія	14697	29839	203,03	-8028,24	-7802,88
Литва	12009	27026	225,05	-10716,2	-10615,9
Україна	2983	5337	178,91	-19742,2	-32304,9
Словаччина	16926	24337	143,78	-5799,24	-13304,9
Угорщина	13199	22147	167,79	-9526,24	-15494,9

Продовження таблиці 3.1

Румунія	8391	18176	216,61	-14334,2	-19465,9
Болгарія	6754	15854	234,73	-15971,2	-21787,9
Туреччина	10533	12849	121,99	-12192,2	-24792,9
Китай	4500	12514	278,09	-18225,2	-25127,9
Молдова	2428	6832	281,38	-20297,2	-30809,9
Середнє значення	22725,24	37641,88	14916,65	X	X

Джерело: складено на основі [39]

Україна демонструє значний приріст ВВП на душу населення за період 2010-2023 років на 178,91%, що перевищує середній показник у таблиці (165,7%). Однак номінальні значення залишаються значно нижчими за середнє: у 2023 році ВВП на душу населення в Україні становив лише 5337 дол. проти середнього 37641,88 дол. Розрив із середнім значенням поглибився: якщо у 2010 році відхилення складало - 19742,20 дол, то у 2023 році – вже 32304,90 дол. Така динаміка свідчить про недостатні темпи економічного зростання України порівняно з іншими країнами, що негативно впливає на її фінансовий потенціал і конкурентоспроможність.

Зменшення ВВП призводить до таких наслідків:

- скорочення бюджетних надходжень. Падіння економічної активності знижує обсяг податкових платежів, таких як податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, акцизи та рентні платежі. Це зменшує ресурсну базу місцевих бюджетів;
- зниження інвестиційної привабливості. Економічний спад посилює ризики для інвесторів, обмежує притік капіталу та знижує можливості залучення інвестицій для відновлення регіонів;
- зростання соціальних витрат. Падіння ВВП супроводжується зростанням безробіття та скороченням доходів населення, що збільшує потребу у соціальній підтримці та створює додаткове навантаження на бюджети;
- скорочення можливостей для інноваційного розвитку. Економічний спад обмежує фінансування нових проектів, модернізацію інфраструктури та впровадження цифрових технологій, необхідних для розвитку регіонів.

Цей виклик ускладнюється в умовах воєнного та післявоєнного періоду через

руйнування інфраструктури, втрату виробничих потужностей і міграцію населення. Тому необхідно впроваджувати ефективні інструменти фінансового управління, стимулювати економічну активність через підтримку бізнесу, залучення інвестицій і реалізацію державних програм відновлення, щоб компенсувати наслідки падіння ВВП і забезпечити фінансову стійкість регіонів.

Зниження доходів домогосподарств негативно впливає на формування фінансового потенціалу регіону, оскільки скорочується споживча активність населення, що є важливим драйвером місцевої економіки. Зменшення витрат на товари та послуги обмежує можливості для розвитку малого та середнього бізнесу, який є основним джерелом податкових надходжень до місцевих бюджетів. Крім того, зниження доходів зменшує здатність домогосподарств до заощаджень і інвестування, що послаблює фінансову стабільність регіону. В умовах обмежених ресурсів зростає соціальна напруга, а також залежність від державної підтримки, що додатково навантажує бюджет і ускладнює реалізацію інфраструктурних та соціально-економічних проектів.

Україна посідає одне з останніх місць за рівнем «чистої» зарплати – 387,2 дол., що значно відстає від середнього значення 2161,84 дол. на 1774,64 дол. Це відображає низький рівень доходів населення навіть після сплати податків, що є однією з ключових причин обмеженості фінансового потенціалу країни (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Чиста зарплата в окремих країнах та їх місця в Індексі економічної свободи-2024

Країни	«Чиста» зарплата, дол. (після сплати податків)	Відхилення від середнього значення, дол.	Місце в Індексі економічної свободи, 2024
1	2	3	4
Швейцарія	6117,7	3955,856	2
Люксембург	5318,2	3156,356	5
Сінгапур	5059,9	2898,056	1
США	4232,6	2070,756	25
Ісландія	4120	1958,156	23
Катар	3937,1	1775,256	28
Данія	3529,3	1367,456	7
ОАЕ	3502,3	1340,456	22
Австралія	3493	1331,156	13
Нідерланди	3487,9	1326,056	11
Канада	3078,9	917,0564	16

Продовження таблиці 3.2

1	2	3	4
Німеччина	3023	861,1564	18
Ірландія	2983,2	821,3564	3
Н. Зеландія	2982,8	820,9564	6
Великобританія	2897,3	735,4564	30
Фінляндія	2835,2	673,3564	12
Швеція	2720,4	558,5564	9
Франція	2530,5	368,6564	62
Ізраїль	2510,1	348,2564	26
Японія	2502,7	340,8564	38
П. Корея	2297,6	135,7564	14
Італія	1718	-443,844	81
Чехія	1641,4	-520,444	24
Тайвань	1521,5	-640,344	4
Індія	568,6	-1593,24	126
Вірменія	553,9	-1607,94	47
Білорусь	499,5	-1662,34	153
Грузія	490,4	-1671,44	32
Казахстан	487,9	-1673,94	66
Албанія	450,7	-1711,14	48
Молодова	433,6	-1728,24	99
Бразилія	418,8	-1743,04	124
Туреччина	416,5	-1745,34	102
Аргентина	413	-1748,84	145
Україна	387,2	-1774,64	130
Азербайджан	367,3	-1794,54	70
Узбекистан	304,3	-1857,54	103
Туніс	303,1	-1858,74	150
Венесуела	176,5	-1985,34	174
Середнє значення	2161,844	X	X

Джерело: складено на основі [80; 79; 76]

Наразі існують значні виклики для підприємницького сектору. У рейтингу економічної свободи-2024 Україна займає 130-те місце, що свідчить про недостатню ефективність економічних реформ і регуляторного середовища [30]. Такі показники впливають на формування фінансового потенціалу регіонів, обмежуючи можливості для інвестицій, розвитку підприємництва та реалізації інноваційних проектів, а також звужують базу для наповнення місцевих бюджетів. Низький рівень зарплат посилює міграцію кваліфікованих кадрів, що також стримує регіональний розвиток.

Враховуючи те, що Полтавська область є сільськогосподарським регіоном, то втрати потенціалу сільських територій через повномасштабну агресію Росії стали одними з найсерйозніших наслідків війни для економіки України. Аграрний сектор зазнав суттєвих збитків, які, за оцінками Мінагрополітики України та Київської школи економіки (KSE), на основі методології Світового банку та ФАО, станом на 15 вересня 2022 року становили 6,63 млрд дол. США. Це відповідає 23% вартості всіх активів в українському сільському господарстві. Найбільші втрати за категоріями:

- сільськогосподарська техніка та обладнання – 2,89 млрд дол. США;
- складські приміщення – 1,06 млрд дол. США;
- тваринництво – 362,5 млн дол. США;
- багаторічні культури – 348,7 млн дол. США;
- фактори виробництва – 95,4 млн дол. США;
- вироблена продукція – 1,87 млрд дол. США.

Окрім прямих втрат, аграрний сектор зазнав непрямих збитків у розмірі 34,25 млрд дол. США, зокрема через:

- зниження врожайності у 2022 році – 11,2 млрд дол. США;
- скорочення виробництва озимих культур у 2023 році – 3,0 млрд дол. США;
- зменшення виробництва багаторічних культур – 322 млн дол. США;
- скорочення обсягів тваринництва – 348,7 млн дол. США;
- порушення логістики – 18,5 млрд дол. США;
- здорожчання факторів виробництва – 862 млн дол. США.

У 2023 році врожай зерна становить на рівні 34 млн тонн, що на 37% менше порівняно з 2022 роком і на 60% менше, ніж у 2021 році. Додатково, через бойові дії та замінування, аграрії втратили можливість обробляти близько 7 млн гектарів сільськогосподарських земель [10].

Слід зазначити, що на Полтавщині реалізується Програма розвитку та підтримки аграрного сектору за пріоритетними напрямками до 2027 року. Основна мета програми – сприяння зайнятості сільського населення, створення додаткових можливостей для підвищення доходів індивідуальних господарств, а також малого та середнього агробізнесу.

На фінансування програми виділено 4,8 млн грн, що становить 25,6% від загальної потреби. Зокрема, передбачено:

- 1,0 млн грн на підтримку дорадчої діяльності;
- 0,3 млн грн на розвиток інвестиційних проєктів;
- 3,5 млн грн на кредитування фермерських господарств [60].

Зниження економічного потенціалу регіонів, що знаходяться близько до лінії фронту або були / є під окупацією, негайно позначилось на експорті України. Національна економіка завжди мала орієнтацію на експорт.

Більшість підприємств західних і північних регіонів беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності: 51,6% компаній у західному регіоні та 37,9% у північному здійснюють імпорт або експорт товарів. Водночас у східному регіоні цей показник найнижчий і становить лише 33,8%.

Підприємства західного та північного регіонів зазнали найменших втрат від повномасштабного вторгнення: 10,9% респондентів у західному регіоні та 9,2% у північному зазначили, що агресія не завдала їм збитків (рис. [53]).

Серед регіонів найбільші втрати експортного потенціалу зазнали економіки Донецької (-96%), Луганської (-94,8%) та Херсонської (-86,2%) областей. Водночас усі області західного регіону, за винятком Івано-Франківської, показали зростання експортної активності, а найбільший приріст товарного експорту у 2022 році спостерігався в Черкаській та Одеській областях. Активні бойові дії призвели до зниження частки Донецької області в регіональній структурі експорту до 0,6% порівняно з 10,3% у 2021 році [10].

Отже, на сучасному етапі існують значні виклики, що гальмують нарощення фінансового потенціалу регіону, серед них слід виділяти і враховувати при побудові стратегії нарощення фінансового потенціалу наступні: зниження валового внутрішнього продукту; зниження доходів домогосподарств; виклики для підприємницького сектору, зниження економічного потенціалу регіонів тощо. Тому доцільно враховувати вплив цих чинників при прогнозуванні можливого обсягу фінансового потенціалу для розвитку регіонів.

3.2. Економіко-математичне моделювання впливу чинників розвитку регіону на фінансовий потенціал відновлення Полтавської області

В умовах сучасних викликів, зокрема економічної нестабільності, наслідків війни та необхідності відновлення регіонів, дослідження впливу ключових чинників розвитку на фінансовий потенціал територій набуває особливого значення. Полтавська область, як один із регіонів України, відіграє важливу роль у забезпеченні національної економіки, проте для ефективного відновлення та довгострокового розвитку необхідно оцінити вплив економічних, соціальних та інфраструктурних чинників на її фінансовий потенціал. Як зазначено у паспорті регіону, Полтавщина має такі сильні сторони: стратегічне географічне розташування, помірний клімат, великі площі сільськогосподарських земель, що сприяють розвитку потужного агропромислового комплексу, значні запаси корисних копалин з розвиненою місцевою переробкою, потужний машинобудівний сектор та значний туристично-рекреаційний потенціал [27].

Важливим кроком у вирішенні питання нарощення фінансового потенціалу регіону є економіко-математичний аналіз факторів, які впливають на його стан та динаміку. Для оцінки можливостей розвитку фінансового потенціалу пропонується використання економічної прогнозової моделі. Економіко-математичне моделювання дозволяє науково обґрунтувати стратегії розвитку, виявити найбільш вагомі фактори впливу та оптимізувати використання ресурсів для відновлення. Такий підхід сприяє прийняттю ефективних управлінських рішень і забезпечує сталий соціально-економічний розвиток регіону.

Розробка прогнозової моделі передбачає сприйняття соціально-економічної системи регіону як єдиної економічної одиниці, що функціонує як цілісний організм. У межах такої системи узагальнено розглядаються інвестиційні процеси, виробництво, динаміка населення, розвиток інфраструктури, а також показники інноваційної діяльності.

У роботі розроблено модель прогнозування обсягу фінансового потенціалу

Полтавської області, основна мета цієї моделі полягає у визначенні оптимального поєднання цих ключових чинників, які формують соціально-економічну систему регіону. Ці фактори впливають на загальний стан економіки області та її фінансову складову, що є основним результатом економічної діяльності.

Для дослідження впливу різних факторів на нарощення фінансового потенціалу було застосовано регресивно-функціональний аналіз. У цьому підході враховано загальний фінансовий потенціал регіону, динаміку інвестиційних та бюджетних процесів, а також основні показники соціального стану регіону у макроекономічному контексті.

Для побудови багатофакторної регресійної моделі слід здійснити вибір можливих факторів, які впливають на показник фінансового потенціалу ($\text{Інт}_{\text{фп}}$), що досліджується. Фактор повинен мати кількісну оцінку та наявну статистику. Тому, враховуючи попередній аналіз викликів, запропоновано для Полтавської області враховувати наступні фактори: індекс споживчих цін (%), рівень економічного зростання (%), показники ділових і споживчих настроїв (бали), політична стабільність (бали) та прогноз сальдо бюджету (% ВВП) (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Фактори впливу на фінансовий потенціал Полтавської області у 2065-2024 роках

Роки	Індекс споживчих цін, %	Рівень економічного зростання, %	Дослідження ділових настроїв, бал	Дослідження споживчих настроїв, бал	Політична стабільність, бали	Прогноз сальдо бюджету, % ВВП
	X1	X2	X3	X4	X5	X6
2016 рік	114,2	0,3	-8,7	-21,4	-1,85	-1,74
2017 рік	113,1	2,6	-3,2	-24,3	-1,87	-1,84
2018 рік	109,3	3,5	-4,1	-28,1	-1,87	-2,48
2019 рік	104,5	3,1	-1,41	-6,4	-1,43	-1,68
2020 рік	103,7	-1,2	-15,1	-34,1	-1,16	-5,1
2021 рік	110,4	-2,2	-20,1	-40	-1,13	-3,28
2022 рік	126,6	-36,6	-36,82	-38,4	-2	-14,97
2023 рік	104,3	-10,3	-9,44	-26,9	-1,96	-13,2
I-III квартал 2024 рік	103,31	6,5	-9,47	-37,4	-1,85	-8,7

Джерело: складено на основі [31; 30]

Отже, факторами для Полтавського регіону є: X_1 – індекс споживчих цін, %; X_2 – рівень економічного зростання, %; X_3 – дослідження ділових настроїв, бал; X_4 – дослідження споживчих настроїв, бал; X_5 – політична стабільність, бали; X_6 – прогноз сальдо бюджету, % ВВП.

Досліджуючи вектори впливу цих факторів слід зазначити, що важливим фактором впливу є зміна індексу споживчих цін (ІСЦ), що безпосередньо впливає на фінансовий потенціал регіону, оскільки ІСЦ є показником рівня інфляції, що визначає купівельну спроможність населення та стабільність доходів регіону. Зростання ІСЦ призводить до підвищення цін на товари та послуги, що може знизити реальні доходи домогосподарств та скоротити їхній фінансовий потенціал. Це негативно впливає на обсяг споживчих витрат, що становлять значну частину економіки регіону.

Для підприємств регіону підвищення ІСЦ може означати зростання витрат на сировину, енергоносії та оплату праці, що знижує прибутковість і їхню фінансову стійкість. Однак у деяких випадках компанії можуть компенсувати ці витрати за рахунок збільшення цін на власну продукцію, що частково нівелює негативний ефект.

З іншого боку, інфляція може вплинути на дохідну частину бюджету регіону. Зростання цін часто збільшує обсяг номінальних податкових надходжень (наприклад, ПДВ), що може покращити бюджетний потенціал. Однак цей ефект може бути тимчасовим і не компенсувати витрат через зниження економічної активності.

Зв'язок між індексом споживчих цін (%) та фінансовим потенціалом Полтавської області у 2016–2024 роках (рис. 3.1) засвідчив, що у 2020–2021 роках помітно, що зростання індексу споживчих цін (з 110% до 126,6%) супроводжується значним збільшенням фінансового потенціалу (з 6,21 до 10,42). Це може свідчити про те, що інфляційні процеси у цей період, ймовірно, позитивно вплинули на збільшення фінансового потенціалу. У 2022–2024 роках спостерігається зниження індексу споживчих цін, що супроводжується відповідним зменшенням фінансового потенціалу. Це свідчить про прямий зв'язок між цими показниками, хоча спад у фінансовому потенціалі є менш різким. Отже, зростання індексу споживчих цін певною мірою корелює зі збільшенням фінансового потенціалу регіону. Таким чином, ІСЦ відіграє ключову роль у формуванні фінансового потенціалу регіону.

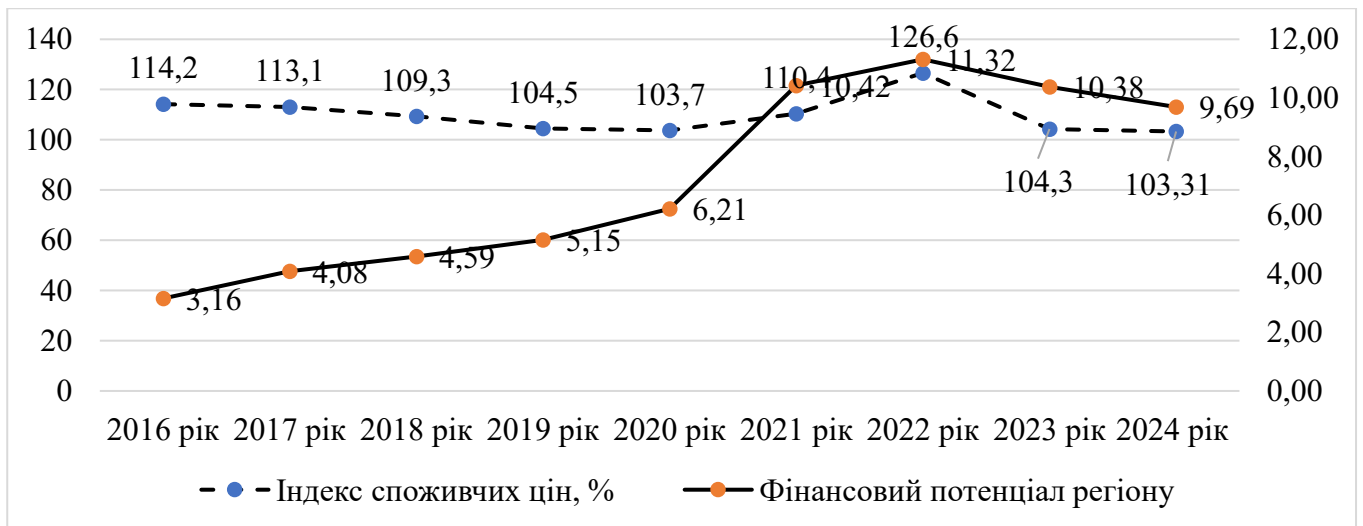

Рисунок 3.1 – Динаміка індексу споживчих цін та фінансового потенціалу Полтавської області у 2016-2024 роках, %

Джерело: складено на основі [29]

Наступним важливим показником є рівень економічного зростання, що визначається як відсоткова зміна валового внутрішнього продукту порівняно з тим самим кварталом минулого року з використанням постійних цін [30]. Цей показник є ключовим індикатором стану економіки, оскільки відображає реальні зміни в обсягах виробництва товарів і послуг без впливу інфляції. Високий рівень економічного зростання свідчить про ефективне використання ресурсів, зростання продуктивності праці та збільшення інвестиційної активності, що позитивно впливає на доходи державного бюджету, зайнятість населення та загальний фінансовий потенціал регіону.

Детальніший аналіз рівня економічного зростання дозволяє виявити динаміку розвитку окремих секторів економіки, таких як промисловість, сільське господарство, будівництво та сфера послуг. Також цей показник дозволяє оцінити вплив зовнішніх факторів, таких як світові економічні тренди, ціни на енергоресурси чи політичні рішення, на розвиток економіки регіону. Наприклад, зростання економіки в умовах стабільності сприяє збільшенню інвестицій, що є основою для довгострокового розвитку, тоді як уповільнення може сигналізувати про наявність економічних дисбалансів або зовнішніх викликів.

Крім того, оцінка економічного зростання із використанням постійних цін є

важливим інструментом для прогнозування подальших економічних тенденцій, розробки ефективних стратегій економічного розвитку та управління фінансовими ресурсами регіону.

Динаміка рівня економічного зростання та фінансового потенціалу Полтавської області у 2016–2024 роках (рис. 3.2) демонструє помітні коливання.

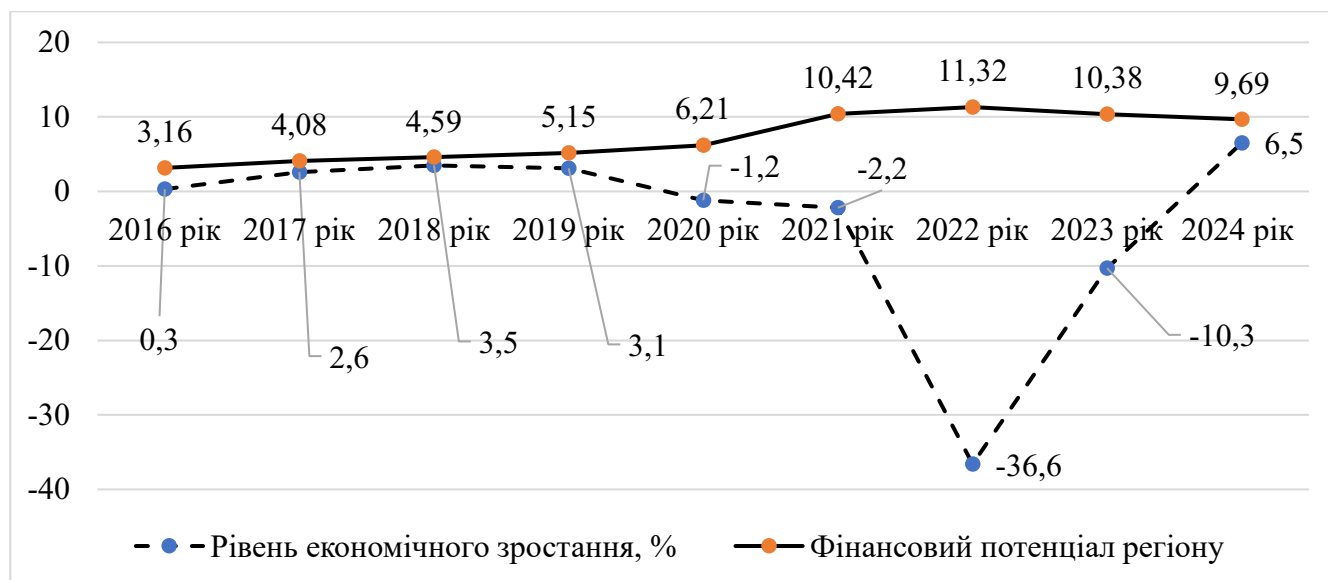

Рисунок 3.2 – Динаміка рівень економічного зростання та фінансового потенціалу Полтавської області у 2016-2024 роках

Джерело: складено на основі [29]

У період 2016–2019 років показник був позитивним, але з 2020 року спостерігається його падіння, досягаючи критично низького рівня у 2022 році (-36,6%). Це свідчить про вплив зовнішніх і внутрішніх факторів, таких як економічні кризи або війна. Проте у 2024 році зростання демонструє відновлення (+6,5%).

Фінансовий потенціал, навпаки, демонструє стабільне зростання до 2022 року, після чого спостерігається незначне зниження в 2023 році. У 2024 році потенціал залишається на високому рівні (9,69 умовних одиниць), що свідчить про його стійкість до зовнішніх потрясінь.

Видно, що хоча економічне зростання суттєво впливає на фінансовий потенціал, останній може зберігати позитивну динаміку навіть за умов економічного спаду, що свідчить про важливість інших факторів, таких як інвестиції, політична стабільність або бюджетні прогнози.

Дослідження споживчих настроїв, яке базується на опитуваннях домогосподарств щодо їхнього фінансового становища, загальної економічної ситуації, інфляції, безробіття, заощаджень, та намірів щодо великих покупок, відіграє ключову роль у формуванні фінансового потенціалу регіону [30]. Цей показник дозволяє оцінити очікування споживачів, їхню впевненість у майбутньому та схильність до витрат або заощаджень. Оптимістичні настрої сприяють зростанню споживання та інвестицій, що, своєю чергою, стимулює економічну активність у регіоні, створює нові робочі місця та забезпечує стабільність надходжень до місцевого бюджету.

Натомість песимістичні настрої населення можуть свідчити про економічну нестабільність, зниження купівельної спроможності та уповільнення інвестиційних процесів, що негативно впливає на фінансовий потенціал. Наприклад, побоювання щодо безробіття або високої інфляції можуть змусити споживачів обмежувати свої витрати, що призводить до зменшення попиту на товари та послуги, а це своєю чергою впливає на дохід підприємств і податкові надходження.

Крім того, дослідження споживчих настроїв надає важливі дані для регіональної влади, які можна використати для розробки стратегій економічного розвитку, спрямованих на підвищення споживчої довіри, підтримку зайнятості та стабілізацію економічного середовища. Такі заходи можуть включати стимулювання малого та середнього бізнесу, інвестиції в інфраструктуру та створення програм підтримки населення в кризових умовах.

Динаміка споживчих настроїв та фінансового потенціалу Полтавської області у 2016–2024 роках відображає складний процес адаптації населення до економічних та соціальних змін (рис. 3.3). У перші роки аналізованого періоду спостерігався поступовий ріст фінансового потенціалу регіону, що супроводжувався певним покращенням споживчих настроїв. Однак економічні кризи, пандемія COVID-19 та наслідки повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році суттєво вплинули на ці показники. Зокрема, у кризові періоди фіксується значне зниження рівня довіри споживачів до економічної стабільності, що супроводжувалося зменшенням витрат на споживання та зростанням заощаджувальної поведінки.

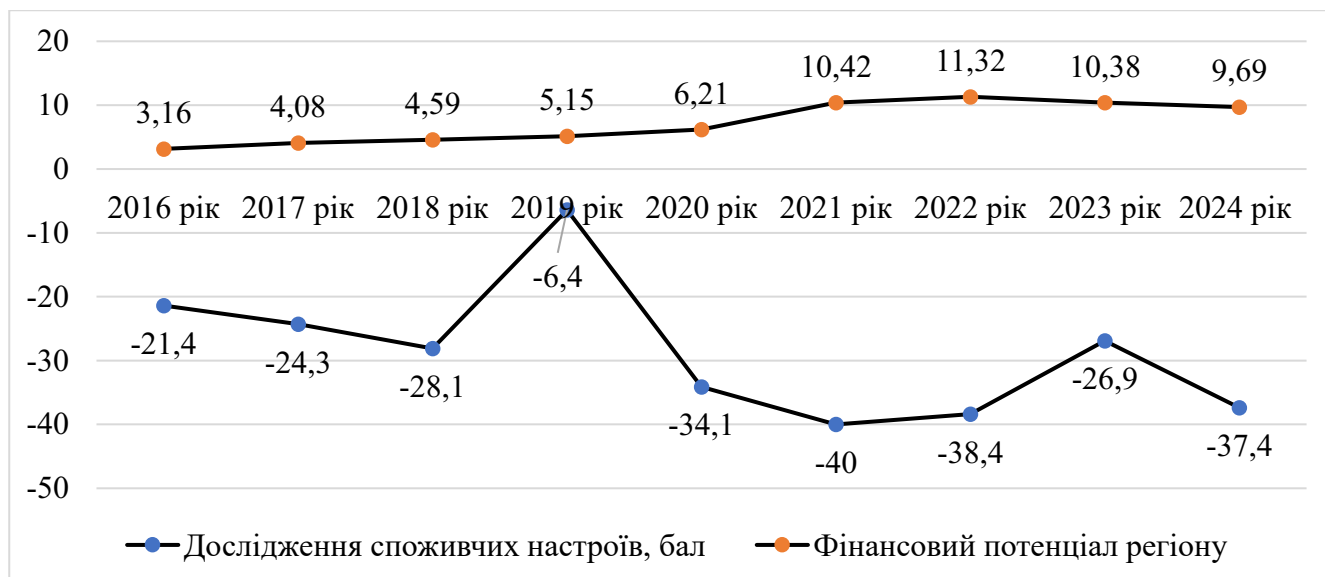

Рисунок 3.3 – Динаміка споживчих настроїв та фінансового потенціалу Полтавської області у 2016-2024 роках

Джерело: складено на основі [29]

Після пікових спадів, у 2023–2024 роках, спостерігається певне відновлення споживчих настроїв, яке пояснюється стабілізацією економіки та державними програмами підтримки населення і бізнесу. Зростання фінансового потенціалу у цей період свідчить про активізацію економічної діяльності, зокрема у сферах малого та середнього бізнесу, а також у сільськогосподарському секторі, який традиційно є ключовим для Полтавщини. Проте залишається помітною нерівномірність у розподілі доходів та споживчої активності серед різних соціальних груп.

Загалом аналіз динаміки показує, що споживчі настрої і фінансовий потенціал регіону тісно корелюють із загальноекономічними тенденціями, соціальною політикою та зовнішніми факторами, і потребують подальшого стимулювання через державні та регіональні ініціативи.

Індикатор ділових очікувань, що відображає оптимізм або песимізм керівників підприємств щодо перспектив їхніх компаній, має суттєвий вплив на фінансовий потенціал регіону. Цей показник, сформований на основі опитувань щодо розвитку виробництва, обсягів замовлень, запасів готової продукції та оцінки загальної економічної ситуації, слугує важливим інструментом для аналізу економічної динаміки.

Оптимістичні ділові очікування сприяють активізації інвестиційних процесів, зростанню виробництва та підвищенню зайнятості, що збільшує податкові надходження до регіонального бюджету. Це, своєю чергою, створює сприятливе середовище для економічного зростання, стимулюючи розвиток малого та середнього бізнесу, а також залучення нових інвестицій.

Негативні очікування, навпаки, можуть стати сигналом до скорочення виробничої активності, зменшення інвестицій та уповільнення економічної діяльності. Це негативно позначається на фінансовому потенціалі регіону, знижуючи надходження до бюджету та стримуючи розвиток соціально-економічної інфраструктури.

Завдяки своєчасному моніторингу індикатора ділових очікувань можна передбачати поворотні моменти в економіці та коригувати регіональні стратегії, спрямовані на підтримку підприємництва, стимулювання інновацій і поліпшення інвестиційного клімату.

Динаміка ділових настроїв та фінансового потенціалу Полтавської області у 2016–2024 роках демонструє значну залежність регіону від економічних та соціально-політичних умов. (рис. 3.4).

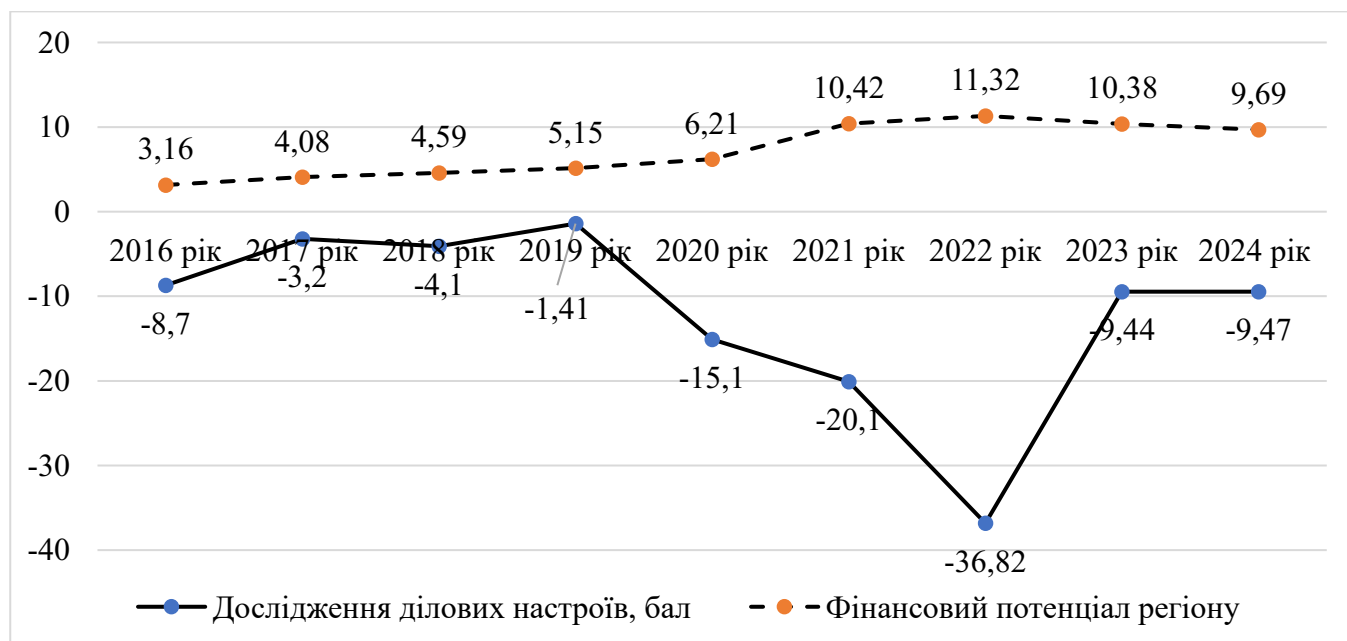

Рисунок 3.4 – Динаміка ділових настроїв та фінансового потенціалу Полтавської області у 2016-2024 роках

Джерело: складено на основі [29]

У період з 2016 по 2019 роки спостерігалось поступове зростання фінансового потенціалу, що супроводжувалося оптимістичними діловими настроями, зумовленими стабілізацією макроекономічної ситуації в країні, розвитком підприємництва та залученням інвестицій у регіон. Однак наступні роки позначилися серйозними викликами, зокрема економічними наслідками пандемії COVID-19, що призвели до різкого спаду ділової активності та послаблення фінансового потенціалу.

У 2022 році фінансовий потенціал регіону та ділові настрої зазнали чергового серйозного удару через наслідки війни, яка дестабілізувала економічне середовище, призвела до втрат інфраструктури та зменшення інвестиційної привабливості. Проте у 2023–2024 роках спостерігається поступове відновлення ділових настроїв завдяки стабілізації економічної ситуації, заходам державної підтримки бізнесу та зростанню активності місцевих підприємців. Незважаючи на позитивну динаміку, багато підприємств все ще стикаються із фінансовими труднощами, а ризики, пов'язані з воєнними діями та нестабільністю глобальних ринків, залишаються актуальними.

Індекс політичної стабільності та відсутності насильства/тероризму має вагомий вплив на фінансовий потенціал регіону, оскільки він відображає рівень ризиків, пов'язаних із політичною нестабільністю та насильством, що можуть загрожувати економічній діяльності. Високий рівень політичної стабільності створює сприятливі умови для залучення інвестицій, розвитку бізнесу та зростання регіональної економіки. Це сприяє формуванню позитивного інвестиційного клімату, стимулює економічну активність і забезпечує стабільні надходження до регіонального бюджету.

Навпаки, низькі показники політичної стабільності, які свідчать про ризики урядової дестабілізації, тероризму чи політично мотивованого насильства, створюють невизначеність для інвесторів та підприємців. Це може призводити до скорочення інвестицій, зниження виробничої активності та зменшення доходів регіону. Окрім того, додаткові витрати на безпеку, усунення наслідків терористичних актів чи політичних криз погіршують фінансовий стан регіону та знижують його потенціал для сталого розвитку.

Середньозважене значення індексу, яке базується на даних таких джерел, як

Economist Intelligence Unit, Всесвітній економічний форум та Political Risk Services, дозволяє глибше зрозуміти ризики, пов'язані із політичною ситуацією, і використовується для стратегічного планування економічного розвитку регіону.

Динаміка індексу політичної стабільності та фінансового потенціалу Полтавської області у 2016–2024 роках демонструє тісний взаємозв'язок між політичною ситуацією та економічними можливостями регіону (рис. 3.5).

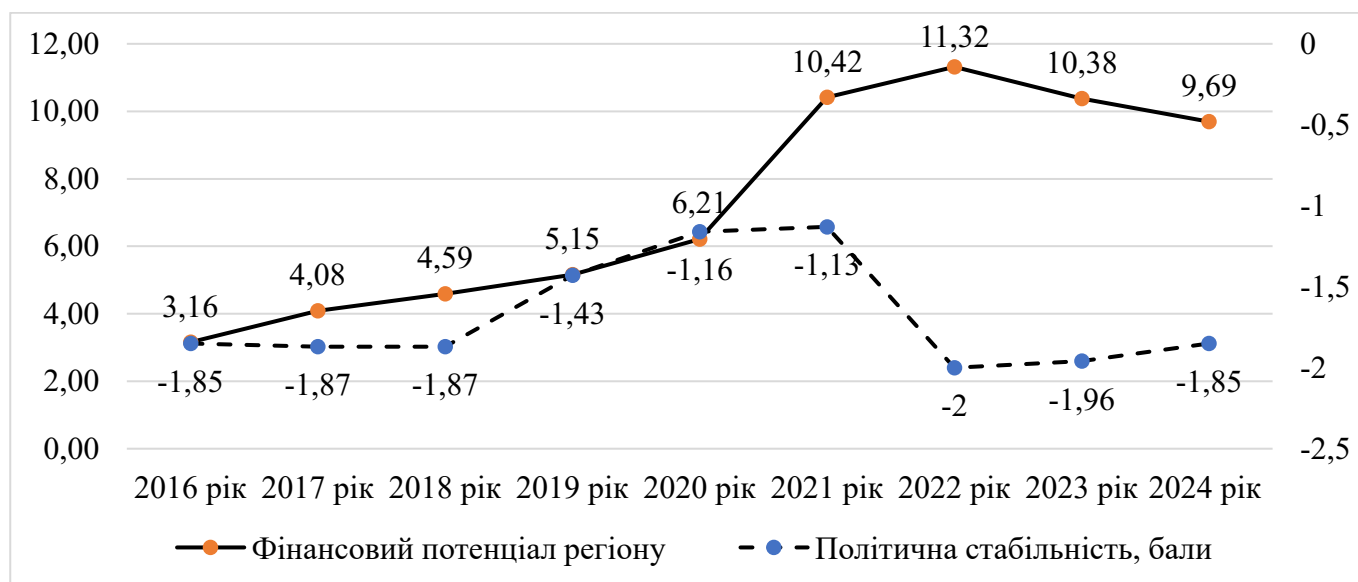

Рисунок 3.5 – Динаміка індексу політичної стабільності та фінансового потенціалу Полтавської області у 2016-2024 роках

Джерело: складено на основі [29]

У період з 2016 по 2019 роки спостерігався відносно стабільний рівень політичної стабільності, що сприяло поступовому зростанню фінансового потенціалу області. Цей період характеризувався відновленням економіки після кризових явищ попередніх років, а також залученням інвестицій у ключові галузі регіону. Проте з 2020 року, через вплив пандемії COVID-19 та пов'язаних із нею обмежень, спостерігалось погіршення політичної ситуації, що негативно позначилося на фінансових показниках.

Починаючи з 2022 року, індекс політичної стабільності області зазнав серйозного спаду через початок війни, яка дестабілізувала ситуацію в Україні загалом та вплинула на всі аспекти регіонального розвитку. Це супроводжувалося значним зниженням фінансового потенціалу через втрати інфраструктури, зменшення ділової

активності та зростання ризиків для інвесторів. Проте у 2023–2024 роках спостерігається поступове відновлення індексу політичної стабільності, що пов'язано із впровадженням державних програм підтримки регіонів та активізацією міжнародної допомоги. Відновлення політичної стабільності сприяє поліпшенню фінансового потенціалу регіону, хоча його рівень залишається нижчим за показники до 2020 року.

Структурне сальдо бюджету має значний вплив на фінансовий потенціал регіону, оскільки воно враховує циклічно скоригований баланс державних фінансів, виключаючи тимчасові або одноразові впливи, що спотворюють реальний фіскальний стан. Цей показник дозволяє оцінити, наскільки стабільною є бюджетна політика регіону у довгостроковій перспективі, незалежно від фаз економічного циклу чи тимчасових змін на ринках.

Позитивне структурне сальдо свідчить про раціональне управління державними фінансами, що сприяє зростанню довіри інвесторів, стабільному фінансуванню соціальних та інфраструктурних проектів, а також створенню сприятливого економічного середовища. Це, у свою чергу, зміцнює фінансовий потенціал регіону, залучає додаткові ресурси та сприяє сталому розвитку.

Негативне структурне сальдо, навпаки, свідчить про фіскальні дисбаланси, які можуть погіршити фінансову стабільність регіону. Воно вказує на залежність бюджету від нестабільних або тимчасових джерел доходу, що може обмежити можливості регіону для інвестицій у розвиток, підвищити рівень боргового навантаження та знизити конкурентоспроможність регіональної економіки.

Аналіз структурного сальдо є важливим інструментом для визначення бюджетних ризиків і стратегічного планування, оскільки він враховує як поточний стан державних фінансів, так і прогностичні тенденції. Це дозволяє регіону своєчасно реагувати на виклики, підтримуючи оптимальний рівень фінансового потенціалу. Прогноз сальдо бюджету Полтавської області в період з 2016 по 2024 роки демонструє стабільно негативні значення, що свідчить про наявність дефіциту бюджету (рис. 3.6). Найбільший дефіцит спостерігається в 2022 році, коли сальдо бюджету досягає -14,97%.

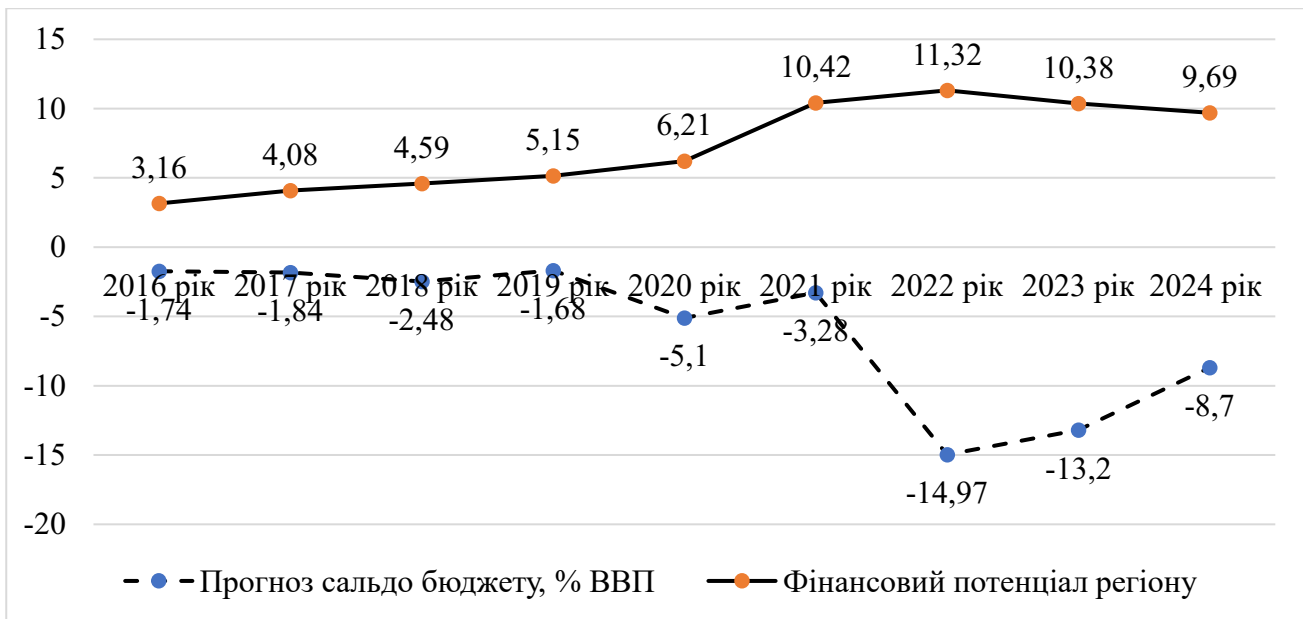

Рисунок 3.6 – Динаміка прогнозного сальдо бюджету та фінансового потенціалу Полтавської області у 2016-2024 роках

Джерело: складено на основі [29]

У 2024 році дефіцит зменшується до -8,7%, що може вказувати на певне покращення ситуації або адаптацію до нових економічних реалій. При цьому фінансовий потенціал регіону, який вимірюється як відсоток від ВВП, зростає протягом цього періоду. З 2016 року, коли він становив 3,16%, фінансовий потенціал збільшився до 9,69% у 2024 році. Це вказує на нарощування фінансових можливостей, які дозволяють частково компенсувати дефіцит бюджету через зростання доходів, незважаючи на економічні труднощі.

Таким чином, кількість факторів $m = 6$, кількість вимірів $n = 10$.

Для відображення взаємозв'язку показника з одним фактором будемо використовувати багатфакторну регресійну модель. У загальному випадку дана модель має наступний вигляд:

$$y_i = f(x_i A) + E, \quad i = 1, 2, \dots, n \quad (3.1)$$

де: y – значення результуючого показника в i -ому періоді;

x – значення фактора в i -ому періоді;

A – постійні коефіцієнти (параметри моделі);

E – випадкова величина, що представляє ту частину варіації показника y , яка не

пояснюється відповідними змінами фактора x ;

n – кількість періодів, за які розглядаються дані.

Чим нижче рівень можливих значень випадкової величини E , тим точніше описується процес взаємодії фактора x з показником y . Тому параметри регресійної моделі знаходяться з умови мінімізації суми квадратів відхилень:

$$S = \sum (y - f(x_i, A))^2 \longrightarrow \min \quad (3.2)$$

Для побудови регресійних залежностей використаємо емпіричний та логічний підходи. Емпіричний підхід полягає у детальному аналізі вихідних даних шляхом графічного представлення залежності y від x у вигляді ломаної, лінії, а також побудови ряду пробних залежностей і вибору тієї з них, яка забезпечує необхідний рівень точності та володіє необхідним набором властивостей.

Будемо вважати, що приріст показника проходить пропорційно зміні фактора, тому в якості регресійної моделі використаємо лінійну (3.3):

$$y = a_0 + a_1 \cdot x_1, \quad (3.3)$$

Параметр a_1 є коефіцієнтом регресії і показує на скільки одиниць y середньому зміниться показник, якщо фактор зміниться на одиницю. Тісний зв'язок показника з фактором визначається коефіцієнтом кореляції (3.4):

$$r = \frac{\frac{1}{n} \sum y_1 x_1 - \bar{x} \bar{y}}{\sigma_x \sigma_y} \quad (3.4)$$

де σ_x, σ_y – середнє квадратичне відхилення, яке обчислюється за формулою (3.5, 3.6):

$$\sigma_x = \sqrt{\frac{1}{n-1} \sum (x_t - \bar{x})^2}, \quad (3.6)$$

$$\sigma_y = \sqrt{\frac{1}{n-1} \sum (y_t - \bar{y})^2}, \quad (3.6)$$

де $\bar{x}, \bar{y}$ – середнє арифметичне значення фактора x і показника y .

Метою кореляційного аналізу є оцінка ступеня зв'язку між змінними для

визначення чинників, які варто враховувати у багатофакторній моделі. Чим ближче значення коефіцієнта кореляції до 1, тим сильніший зв'язок між змінними. Значення $R = 1$ вказує на повну функціональну залежність, при якій всі точки на графіку лежать на прямій. Якщо $R = 0$, зв'язок між змінними відсутній. У разі $R > 0$ залежність є прямою (зростання одного показника супроводжується зростанням іншого), а при $R < 0$ — оберненою (зростання одного показника призводить до зниження іншого).

Коефіцієнт детермінації (R^2) показує, яка частка змінюваності показника зумовлена впливом досліджуваного фактора. Його значення варіюється від 0 до 1: чим ближче R^2 до 1, тим більша частка змін досліджуваного показника пояснюється обраним фактором, що підвищує точність аналізу та прогнозування.

При створенні багатофакторної моделі важливо визначити функцію f , яка задає форму залежності, а також відібрати фактори, що мають бути включені в модель. Основні етапи побудови регресійної моделі для заданого показника включають:

1. Відбір факторів $X_1, X_2, \dots, X_n$, що впливають на досліджуваний показник, на основі глибокого аналізу сутності задачі. Формування матриці коефіцієнтів кореляції між залежною змінною Y та факторами $X_1, X_2, \dots, X_n$.
2. Розробка регресійної моделі, що відображає взаємозв'язок між змінними.
3. Оцінка якості моделі, зокрема перевірка її адекватності та точності прогнозів.
4. Аналіз впливу окремих факторів на залежний показник Y для оцінки їхньої значущості.

Прогнозна регресійна модель інвестиційного потенціалу регіону матиме вигляд (3.7):

$$Y_i = f(X_1, \dots, X_n) + e_i, \quad (3.7)$$

де Y_i — інвестиційний потенціал регіону; Y_{pi} — розрахункова залежна змінна; $X_1, \dots, X_p$ — фактори впливу на показник IPR ; $f(X)$ — математична функція; i — порядковий номер вибірки; n — номер вибірки; e_i — стохастична змінна, яка описує вплив неврахованих у моделі факторів.

Рівняння регресійної моделі матиме вигляд лінійної залежності (3.8):

$$Y = b_0 + b_1X_1 + b_2X_2 + b_3X_3 + b_4X_4 + b_5X_5 + b_6X_6 \quad (3.8)$$

де b_0 – вільний член;

$b_1, b_2, \dots, b_6$ – коефіцієнти при факторах, обчислення яких може бути виконане методом найменших квадратів.

Для обчислення коефіцієнтів регресії скористаємось методом найменших квадратів та задачею мінімізації суми квадратів залишків (3.9):

$$\min_{b_i} \sum_{t=1}^n (y^t - y'^t)^2 \equiv \min_{b_i} \sum_{t=1}^n (y^t - \sum_{i=1}^n b_i X_i^t)^2 \quad (3.9)$$

У матричному вигляді оцінки коефіцієнтів (матриця коефіцієнтів A) записується у вигляді (3.10):

$$A = (X' \cdot X)^{-1} \cdot X' \cdot Y \quad (3.10)$$

Використавши методи економетричного аналізу нами отримано наступне рівняння регресії:

Результати побудови багатфакторної лінійної регресійної моделі показують наступне рівняння:

$$Y = -57,83 + 0,73X_1 + 0,392X_2 + 0,2612X_3 - 0,0112X_4 + 12,66X_5 - 1,6784X_6$$

Дослідження параметрів моделі показало, що коефіцієнт детермінації $R^2=0,884$, а отже достовірність моделі підтверджується. У побудованій моделі фактори мають різний вплив на фінансовий потенціал регіону. Індекс споживчих цін (X_1) демонструє слабкий позитивний ефект, показуючи, що його зростання на 1% асоціюється зі збільшенням фінансового потенціалу на 0,73 одиниці, хоча цей вплив не є статистично значущим. Рівень економічного зростання (X_2) також позитивно впливає на Y , додаючи 0.39 одиниці за кожен додатковий відсоток зростання. Ділові настрої (X_3) мають позитивний, хоч і слабкий вплив, підвищуючи фінансовий потенціал на 0,26 одиниці за покращення на 1 бал, тоді як споживчі настрої (X_4) мають незначний негативний ефект, майже нульовий. Політична стабільність (X_5) є найвпливовішим фактором: її покращення на 1 бал може збільшити фінансовий потенціал на 12,66 одиниць, що підкреслює важливість стабільності в регіоні, хоча статистично це не підтверджено. Прогноз сальдо бюджету (X_6) чинить помірний негативний вплив: зниження цього показника на 1% ВВП зменшує фінансовий потенціал на 1,68 одиниці.

Отже, проведений кореляційно-регресійний аналіз свідчить про значний вплив факторів на формування фінансового потенціалу, що підтверджує доцільність врахування результатів при побудові стратегії розвитку регіону.

3.3. Інтеграція результатів моніторингу та прогнозування фінансового потенціалу у стратегію розвитку Полтавської області

Інтеграція результатів моніторингу та прогнозування фінансового потенціалу в стратегію розвитку Полтавської області є ключовим інструментом для ефективного управління регіональним розвитком. Сучасні соціально-економічні виклики, такі як наслідки пандемії COVID-19, військові дії та глобальна економічна нестабільність, вимагають гнучкого підходу до формування стратегій регіонального управління. Моніторинг дозволяє отримати актуальну інформацію про фінансовий стан регіону, а прогнозування допомагає оцінити майбутні тенденції, що є важливим для прийняття управлінських рішень.

Включення результатів цих процесів у стратегію розвитку Полтавської області забезпечує адаптацію до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі, підвищує конкурентоспроможність регіону та ефективність використання ресурсів. Особливу роль відіграють показники фінансового потенціалу, що є базою для оцінки можливостей фінансування інвестиційних програм, розвитку інфраструктури та соціальної сфери. У цьому контексті інтеграція результатів моніторингу й прогнозування дозволяє не лише виявити основні виклики, але й розробити практичні заходи для їх подолання, спрямовані на довгострокове зміцнення фінансової стійкості регіону.

Стратегія регіонального розвитку Полтавської області на 2021–2027 роки – це головний планувальний документ ефективного використання і збереження наявних в області ресурсів з урахуванням напрямків реалізації урядової політики щодо розвитку країни, дієвого впровадження секторальних реформ, «конституція розвитку» області,

яка в кінцевому результаті має перетворити Полтавщину на регіон високої якості життя, комфортних умов та добробуту [21].

Соціально-економічний розвиток регіону здійснюється з урахуванням реальних можливостей нарощення фінансового потенціалу регіону, зокрема: коштів державного бюджету України, галузевих та міжгалузевих державних цільових програм і бюджетних програм центральних органів виконавчої влади, що спрямовані на розвиток відповідних сфер у регіонах; субвенцій та інших трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам; коштів місцевих бюджетів; фінансування від міжнародних організацій, зокрема технічної допомоги ЄС; інвестиційних коштів; власних коштів підприємств та інших джерел, не заборонених законодавством.

Щодо бюджетної сфери, то посилення фінансового потенціалу дозволить спрямувати кошти місцевих бюджетів на реалізацію програм, що відображають державну політику у сфері збереження та розвитку людського й соціального капіталу. Це включає підвищення якості освіти, медичного обслуговування, соціального захисту населення, а також підтримку духовного та фізичного розвитку (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Використання фінансового потенціалу для розвитку бюджетної сфери Полтавської області

Ключові заходи	Інструменти реалізації ключових заходів
Забезпечення виконання дохідної частини місцевих бюджетів області	Податки, збори, інші надходження, в тому числі субвенції, дотації тощо
Покращення збору податків	Забезпечення високий рівень збору місцевих податків та зборів, особливо враховуючи зміни в податковому законодавстві. Залучення бізнесу до прозорої фінансової діяльності та забезпечення належного адміністрування податків сприяє збільшенню бюджетних надходжень.
Розширення бази оподаткування	можливість розширення бази оподаткування за рахунок нових галузей або вдосконалення інфраструктури для збору даних.

Джерело: складено на основі [60]

Головна увага має бути приділена запобіганню дисбалансу бюджету, своєчасному виконанню зобов'язань, особливо соціального характеру, зміцненню ресурсної бази місцевих бюджетів і забезпеченню раціонального використання бюджетних коштів [60]. Фінансовий ресурс місцевих бюджетів області на 2024 рік

прогнозується на рівні 20 054,9 млн грн.

У 2024 році зберігається механізм надання області субвенцій з державного бюджету, зокрема передбачено фінансування для:

- підтримки окремих закладів і заходів у сфері охорони здоров'я – 74,4 млн грн;
- відновлення об'єктів критичної інфраструктури в межах спільного проєкту з Міжнародним банком реконструкції та розвитку «Проект розвитку міської інфраструктури – 2» – 14,5 млн грн;
- забезпечення окремих витрат районних рад для виконання їхніх повноважень – 5,8 млн грн [60].

Щодо підприємницької сфери, то слід відмітити, що провідними підприємствами галузі є ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод», на базі якого поєднано виробництво вантажного рухомого складу і транспорту соціального призначення, ПрАТ «АвтоКраз», ПрАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин», ПрАТ «Кременчуцький колісний завод» та інші [21]. Саме ці підприємства потребують окремої уваги для збільшення частки продукції з високою доданою вартістю в регіоні. Тому що саме ці підприємства є «точками зростання» області, де можна застосувати ефективні мультиплікаторні механізми та досягти значного економічного ефекту для всього регіону, що у майбутньому вплине на збільшення фінансового потенціалу регіону. Ці підприємства зберігають значні матеріальні активи: виробничі площі, сучасні технології та кваліфікований персонал. Ці ресурси можна і потрібно задіяти для розвитку професійно-технічної освіти, науки, а також малого та середнього бізнесу в області. Водночас підприємства стикаються з рядом проблем: нестача кваліфікованих кадрів, фінансів для оновлення основних фондів, недостатнє фінансування науково-технічних розробок, амортизація обладнання та відсутність роботи з новими ринками збуту. У зв'язку з цим вони зацікавлені у співпраці з державою для вирішення цих викликів.

Ці підприємства є базою для створення технопарків у регіоні. Особливу увагу необхідно приділяти запобіганню зупинки їхньої діяльності, особливо таких ключових компаній, як ПАТ «АвтоКрАЗ», де частка державної власності становить

третину. Підтримка цих підприємств усіма доступними інструментами є стратегічним пріоритетом, адже їхній потенціал є надто важливим для регіону. Саме завдяки таким заходам провідні країни світу розвивають потужні автомобільні, авіаційні та залізничні корпорації [21].

Використання фінансового потенціалу Полтавської області для розвитку підприємницької сфери допоможе створити сприятливі умови для бізнесу, зростання інвестицій, покращення інфраструктури та підвищення якості життя місцевих жителів. Це вимагатиме комплексного підходу, співпраці між органами влади, підприємцями та громадськими організаціями (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 – Використання фінансового потенціалу для розвитку підприємницької сфери Полтавської області

Ключові заходи	Інструменти реалізації ключових заходів
Фінансування інфраструктури для бізнесу	Створення та підтримка бізнес-інкубаторів і технопарків може допомогти молодим підприємцям запускати стартапи та інноваційні проекти, надаючи їм доступ до необхідних ресурсів, консультацій та фінансування. Модернізація інфраструктури: для підприємців, зокрема в логістичні мережі, склади, енергоефективні будівлі та доступ до високошвидкісного інтернету, створить сприятливі умови для розвитку бізнесу.
Створення сприятливого бізнес-клімату	Зниження адміністративних бар'єрів та спрощення податкових процедур допоможе підприємцям зекономити час та ресурси, знизити витрати на ведення бізнесу. Розвиток програм, що сприяють експорту місцевої продукції, може забезпечити доступ підприємцям до нових ринків та підвищити конкурентоспроможність продукції з Полтавщини на міжнародному рівні.
Розвиток аграрного бізнесу	Інвестиції в нові технології, обладнання, агрономічні дослідження та сталий розвиток агросектора підвищать ефективність виробництва та забезпечать стабільний попит на продукцію. Підтримка сільських підприємств через пільгові кредити, інфраструктурні проекти, а також допомога в сертифікації продукції підвищить її якість і конкурентоспроможність.
Підтримка туризму та рекреаційного бізнесу	Інвестування в розвиток готельного бізнесу, туристичних маршрутів, музеїв, пам'яток та культурних центрів приверне туристів і створить нові бізнес-можливості. Створення маркетингових програм для популяризації Полтавщини як туристичного напрямку на міжнародному рівні.

Джерело: складено на основі [60]

Щодо інвестиційної сфери, то аналіз структури іноземних інвестицій в область демонструє, що реальних іноземних вкладень практично немає. Це свідчить про те, що регіон залишається маловідкритим і важкодоступним для іноземного інвестиційного капіталу. Важливо розмежовувати портфельні інвестиції та інвестиції в реальний сектор економіки (табл. 3.6).

Таблиця 3.6 – Використання фінансового потенціалу для розвитку інвестиційної сфери Полтавської області

Ключові заходи	Інструменти реалізації ключових заходів
Розвиток інновацій та технологій	Стимулювання інвестицій в інноваційні стартапи: Полтавська область може створити сприятливі умови для розвитку стартапів у сфері технологій, аграрних інновацій та екологічних рішень, що буде стимулювати економічне зростання та розвиток нових секторів економіки. Інвестування в дослідження і розвиток (R&D): Створення умов для науково-дослідних розробок, підтримка інновацій та нових технологій дозволить місцевим підприємствам підвищити свою конкурентоспроможність.
Гранти та субсидії від держави та міжнародних організацій	Інвестування коштів від держави, ЄС та інших міжнародних фінансових установ може бути використано для фінансування великих інфраструктурних проєктів, модернізації виробництва та підтримки підприємств.
Програми партнерства з міжнародними корпораціями	Залучення міжнародних інвестицій та партнерств може сприяти розвитку інноваційних підприємств, трансферу технологій та доступу до нових ринків.

Джерело: складено на основі [60]

Залізна руда займає ключове місце у валовому регіональному продукті області. Проте ефективність цієї галузі залишається сумнівною, незважаючи на її значний внесок у експортну виручку регіону. Саме з цією галуззю пов'язані основні прямі іноземні інвестиції в область. Фінансування в галузь надходить переважно з Великої Британії, Швейцарії та Нідерландів – країн, які формально виступають контрагентами підприємств цього сектору. Важливо розуміти, що капітальні інвестиції з цих країн у підприємства добувної промисловості, розробки кар'єрів та агропромислового комплексу області є частиною виручки, отриманої через механізми трансферного ціноутворення на продукцію цих підприємств [21].

Використання фінансового потенціалу для розвитку зовнішньоекономічної діяльності Полтавської області є ключовим аспектом для інтеграції місцевої

економіки в міжнародні ринки, залучення інвестицій та підтримки сталого економічного зростання (табл. 3.7).

Таблиця 3.7 – Використання фінансового потенціалу для розвитку зовнішньоекономічної діяльності Полтавської області

Ключові заходи	Інструменти реалізації ключових заходів
Фінансування експортних програм	Полтавська область може використовувати фінансові ресурси для стимулювання експортної діяльності місцевих підприємств. Це може включати субсидії на сертифікацію продукції за міжнародними стандартами, забезпечення доступу до міжнародних виставок і ярмарків, а також організацію торгових місій за кордоном.
Підтримка експортної діяльності	Спільно з державними та міжнародними фінансовими установами, Полтавщина може отримати фінансування для розвитку експортноорієнтованих підприємств, підтримки аграрного сектору та екологічних ініціатив.
Розвиток інфраструктури для зовнішньої торгівлі	Інвестиції в розвиток логістичних та транспортних коридорів, зокрема, автомобільних і залізничних шляхів, а також портів, можуть значно підвищити ефективність зовнішньої торгівлі. Це також може включати розвиток логістичних хабів та складів для зберігання товарів, що сприятиме зниженню витрат на транспортування. Розвиток митної інфраструктури. Створення умов для полегшеного митного оформлення, спрощення процедур експорту та імпорту дозволить місцевим підприємствам швидше виходити на міжнародні ринки та зменшити адміністративні бар'єри.
Розвиток міжнародних партнерств та бізнес-зв'язків	Полтавська область може сприяти створенню партнерських відносин між місцевими підприємствами та іноземними компаніями через організацію форумів, конференцій, бізнес-зустрічей, що дозволить розширити торгові зв'язки та залучити нових партнерів. Фінансування участі підприємств області в міжнародних виставках, ярмарках та торгових місіях дозволить популяризувати місцеву продукцію на міжнародних ринках, знаходити нових клієнтів та партнерів.

Щодо зовнішньоекономічної діяльності Полтавської області слід зазначити, що У 2023 році відбулись офіційні зустрічі з міжнародними партнерами з метою налагодження співпраці, а саме з представниками: Гуманітарної місії «Інтерсос», Міжнародної 19 році організації з міграції (МОМ), Управління ООН з координації гуманітарних справ в Україні (ОСНА), благодійної організації «Elevate Ukraine», гуманітарної організації «Mercy Corps», гуманітарної організації SOS Children's Villages International, делегації ПРООН в Україні, Агентства у справах біженців ООН

(УВКБ ООН). 22 липня 2023 року відбулось офіційне відкриття Модульного містечка – проєкту з облаштування території та встановлення тимчасових споруд зі збірних модулів для компактного розміщення внутрішньо переміщених осіб. Модульне містечко займає 1,6 га території обласного закладу з надання психіатричної допомоги, огорожене та має окремі в'їзди та входи. Загальна кількість житлових модулів у містечку – 240 (6 будинків по 40 модулів), загальна кількість місць для заселення – 432. Модульне містечко для тимчасового розміщення ВПО передано Полтавській області як гуманітарна допомога в рамках програм «Польська поміч» (країна Польща) та «Під надійним дахом» (країна Велика Британія). Нині в містечку вже проживає 133 особи з числа ВПО та мають найближчим часом заселитися ще 51 осіб. Полтавську область відвідали представники дипломатичних установ іноземних країн в Україні, а саме: посол Канади, заступниця посла Швеції, представництво Європейського Союзу, консул Азербайджанської Республіки. 20 червня 2023 року відбулося відкриття Почесного Консульства Литовської Республіки у Полтавській області. У 2023 році здійснювався моніторинг за реалізацією 68 проєктів міжнародно технічної та фінансової допомоги на території області, у тому числі за участі 18 міжнародних фінансових організацій [60].

Ефективне використання фінансового потенціалу Полтавської області для розвитку зовнішньоекономічної діяльності сприятиме інтеграції регіону в глобальну економіку, розширенню торгових зв'язків і залученню інвестицій. Це вимагає комплексного підходу, співпраці між місцевими органами влади, підприємцями та міжнародними партнерами, а також підтримки інфраструктурних та екологічних ініціатив.

Отже, інтеграція результатів моніторингу та прогнозування фінансового потенціалу в стратегію розвитку Полтавської області є стратегічно важливим напрямком для забезпечення стійкого соціально-економічного зростання регіону. Моніторинг фінансового стану та прогнозування тенденцій дозволяють ефективно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики, включаючи глобальну економічну нестабільність і наслідки військових дій.

Ключовими аспектами є раціональне використання бюджетних ресурсів,

залучення інвестицій та стимулювання підприємництва. Підвищення дохідної бази місцевих бюджетів через покращення збору податків, розвиток інфраструктури, підтримку бізнес-інкубаторів і технопарків сприяє економічному розвитку. Значна увага приділяється розвитку стратегічних підприємств регіону, таких як ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод» та ПрАТ «АвтоКрАЗ», які мають потенціал для створення «точок зростання».

Розвиток підприємницької, аграрної, туристичної та інвестиційної сфер вимагає комплексного підходу, включаючи модернізацію інфраструктури, підтримку інновацій, стимулювання експорту та створення сприятливого бізнес-клімату. Для успішної реалізації стратегії важливими є партнерства з міжнародними організаціями, розширення ринків збуту та підвищення конкурентоспроможності регіону.

Загалом, інтеграція фінансового моніторингу та прогнозування дозволить Полтавській області ефективно використовувати свій потенціал, підвищити якість життя населення та досягти довгострокового розвитку.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі «Напрями нарощення фінансового потенціалу відновлення та розвитку Полтавської області в контексті повоєнної відбудови національної економіки України» визначено сучасні виклики нарощення фінансового потенціалу відновлення розвитку регіону та напрями їх подолання; проведено економіко-математичне моделювання впливу чинників розвитку регіону на фінансовий потенціал відновлення Полтавської області; запропоновано заходи щодо інтеграції результатів моніторингу та прогнозування фінансового потенціалу у стратегію розвитку Полтавської області.

Визначено сучасні виклики для формування фінансового потенціалу регіону, зокрема, збройна агресія російської федерації, тимчасова окупація частини території

України та втрата інституційної спроможності влади на місцевому рівні; збільшення кількості територій, які потребують державної підтримки; знищення і значні пошкодження інфраструктури та її невідповідність актуальним потребам людини, економіки та вимогам безпеки; різкі просторові та структурні зміни в економіці, втрата експортного потенціалу регіонів; втрата людського капіталу та прискорення депопуляції; зміна клімату та погіршення екологічної ситуації внаслідок бойових дій на території України; неготовність системи управління регіональним розвитком до процедур та кращих практик ЄС.

Акцентовано увагу на негативному впливі факторів зниження валового внутрішнього продукту, зниження доходів домогосподарств; виклики для підприємницького сектору; втрати експортного потенціалу.

Здійснено економіко-математичне моделювання впливу чинників розвитку регіону на фінансовий потенціал відновлення Полтавської області. Для цього виділено 6 факторів (індекс споживчих цін (%), рівень економічного зростання (%), показники ділових і споживчих настроїв (бали), політична стабільність (бали) та прогноз сальдо бюджету (% ВВП)) та проаналізовано їх вплив на фінансовий потенціал Полтавської області у 2016-2024 роках. Результатом стала лінійна багатофакторна модель, що визначила позитивний вплив факторів: індекс споживчих цін, рівень економічного зростання, дослідження ділових настроїв та політичної стабільності (X_1 , X_2 , X_3 та X_5). Негативний вплив мають фактори дослідження споживчих настроїв (X_4) та прогноз сальдо бюджету у відсотках до валового внутрішнього продукту (X_6).

Результати моніторингу та прогнозування використані при обґрунтуванні стратегії розвитку Полтавської області. Зокрема, щодо бюджетної сфери, то ключовими заходами розвитку є: забезпечення виконання дохідної частини місцевих бюджетів області; покращення збору податків; розширення бази оподаткування та ін.

Щодо підприємницької сфери, то для її відновлення необхідно здійснити ряд заходів: фінансування інфраструктури для бізнесу; створення сприятливого бізнес-клімату; розвиток аграрного бізнесу; підтримка туризму та рекреаційного бізнесу.

Щодо інвестиційної сфери, то аналіз структури іноземних інвестицій в область

демонструє необхідність стимулювання реальних іноземних вкладень через: розвиток інновацій та технологій; гранти та субсидії від держави та міжнародних організацій; програми партнерства з міжнародними корпораціями тощо.

Важливим напрямом є використання фінансового потенціалу для розвитку зовнішньоекономічної діяльності Полтавської області, в межах якого стратегія розвитку регіону має передбачати: фінансування експортних програм; підтримка експортної діяльності; розвиток інфраструктури для зовнішньої торгівлі; розвиток міжнародних партнерств та бізнес-зв'язків тощо.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження на тему «Фінансовий потенціал відновлення та розвитку регіону (на прикладі Полтавської області)» було зроблено наступні висновки:

1. Обґрунтовано, що основою для визначення змісту фінансового потенціалу є поняття «потенціал», що означає можливості, силу, міць, ресурси, засоби або приховані можливості, здатні до використання. Проведено порівняння понять «фінансовий потенціал розвитку регіону» та «фінансовий потенціал відновлення регіону». Досліджено, що фінансовий потенціал розвитку регіону фокусується на забезпеченні економічного зростання та довгострокового підвищення конкурентоспроможності регіону та основі вже існуючих економічних, фінансових та конкурентних переваг та наявності достатніх джерел для розвитку. В той же час фінансовий потенціал відновлення регіону – це сукупність ресурсів, механізмів, стратегій та умов, що сприяють відновленню економіки, інфраструктури та соціальної сфери регіону, який зазнав значних втрат внаслідок військових дій.

2. Надано характеристику інструментів формування фінансового потенціалу регіону: гранти від міжнародних партнерів; спеціальні фонди відновлення; урядові субвенції; міжнародна адресна допомога; грантові програми для регіонів; фінансові ресурси; кредитні ресурси; інвестиційні ресурси; кошти фінансово-кредитної системи; кошти населення регіону та зовнішні інвестиції та позики. Визначено ключові переваги та недоліки різних інструментів формування фінансового потенціалу регіону.

3. Проведена систематизація теоретико-методичних підходів до оцінки фінансового потенціалу регіону та запропоновано науково-методичний підхід до оцінки фінансового потенціалу відновлення та розвитку регіону, що ґрунтується на етапах, які дозволяють комплексно аналізувати різні аспекти цього потенціалу: Визначення показників для вимірювання складових фінансового потенціалу (бюджетний потенціал, інвестиційний потенціал, фінансовий потенціал

домогосподарств, фінансовий потенціал підприємств та фінансовий потенціал відновлення регіону); стандартизація показників та обчислення інтегральних показників складових фінансового потенціалу; аналіз чинників та викликів, що впливають на фінансовий потенціал; економіко-математичне моделювання фінансового потенціалу регіону для обґрунтування майбутніх рішень щодо відновлення та розвитку регіону.

4. Доведено важливість бюджетної та інвестиційної складових фінансового потенціалу регіону у його розвитку. Встановлено, що доходи обласного бюджету, які формують бюджетний потенціал регіону, демонстрували зростання у 2021–2023 роках, головним чином завдяки податковим надходженням. Однак бюджет Полтавської області на 2024 рік передбачає скорочення як доходів, так і напрямів їх використання. Аналіз інвестиційного потенціалу показав негативний вплив пандемії та економічної кризи, спричиненої війною. Обсяг капітальних інвестицій значно зменшився у 2021 році порівняно з 2020 роком, проте у 2022–2023 роках спостерігаються незначні покращення. Прямі іноземні інвестиції в економіку області скоротилися на 42,4% порівняно з початком 2022 року, проте їх галузева структура залишається стабільною. Найбільший інтерес інвесторів викликає промисловий сектор, на який припадає 85,3% (1414,3 млн дол. США) загального обсягу, зокрема 83% спрямовано на добувну промисловість і розроблення кар'єрів. Серед основних країн-інвесторів виділяються Швейцарія, Нідерланди, Кіпр і США, які забезпечують близько 96,7% інвестицій. З країн Європейського Союзу надходить 26,8% загального обсягу іноземного капіталу, накопиченого в статутних фондах підприємств області. Водночас у Полтавській області реалізуються 29 інфраструктурних проєктів за програмами «Надзвичайна кредитна програма для відновлення України» та «Програма з відновлення України» у межах угоди з Європейським інвестиційним банком.

5. Фінансовий потенціал домогосподарств і підприємств є ключовим чинником оцінки здатності регіону до відновлення та розвитку. У період 2015–2023 років доходи домогосподарств області стабільно зростали. Фінансовий потенціал підприємств, що включає податкові надходження, створення робочих місць,

інвестування в інновації та розвиток інфраструктури, відіграє значну роль у розвитку регіону. Водночас активна фаза війни у 2022 році спричинила значні збитки великим підприємствам, хоча релокація бізнесу також вплинула на ситуацію.

6. Фінансовий потенціал Полтавської області є важливим фактором для її економічного відновлення, особливо в умовах, викликаних війною. Основними джерелами формування фінансів регіону є бюджетні надходження, ресурси домогосподарств, прибутки підприємств, інвестиції та зовнішня фінансова допомога. Особливо важливу роль відіграє релокація підприємств, яка створює нові робочі місця та податкові надходження. Проте економічна активність регіону зазнала значних втрат. Податкові надходження суттєво зменшилися у 2022 році, але демонструють поступове відновлення в 2023–2024 роках. Також спостерігається скорочення державної підтримки, що збільшує фінансове навантаження на місцеву економіку. Це підкреслює необхідність стимулювання малого та середнього бізнесу, підтримки релокованих підприємств та залучення інвестицій. Експортний потенціал залишається ключовим елементом для відновлення. Хоча обсяги експорту скоротилися внаслідок війни, Полтавська область зберігає позитивне сальдо зовнішньої торгівлі, що свідчить про її конкурентоспроможність. Основними експортними товарами є залізні руди, зернові культури та харчові продукти. У 2024 році експорт демонструє зростання, що сприяє стабілізації економіки.

7. Визначено сучасні виклики для формування фінансового потенціалу регіону, зокрема: збройна агресія російської федерації, тимчасова окупація частини території України та втрата інституційної спроможності місцевої влади; збільшення кількості територій, що потребують державної підтримки; руйнування та значні пошкодження інфраструктури, яка не відповідає актуальним потребам населення, економіки та вимогам безпеки; різкі просторові й структурні зміни в економіці та втрата експортного потенціалу регіонів; зменшення людського капіталу та пришвидшення депопуляції; кліматичні зміни та погіршення екологічної ситуації внаслідок бойових дій; неготовність системи управління регіональним розвитком до впровадження європейських процедур і кращих практик. Особливу увагу приділено негативному впливу таких факторів, як зниження ВВП, скорочення доходів

домогосподарств, труднощі підприємницького сектору та втрата експортного потенціалу.

8. Проведено економіко-математичне моделювання впливу ключових факторів на фінансовий потенціал відновлення Полтавської області. До моделі включено шість змінних: індекс споживчих цін (%), рівень економічного зростання (%), показники ділових і споживчих настроїв (бали), політична стабільність (бали) та прогноз сальдо бюджету (% ВВП). Аналіз даних за 2016–2024 роки дозволив створити лінійну багатофакторну модель, яка показала, що позитивний вплив мають такі фактори: індекс споживчих цін, рівень економічного зростання, ділові настрої та політична стабільність (X1, X2, X3, X5). Натомість споживчі настрої (X4) та прогноз сальдо бюджету (% ВВП) (X6) чинять негативний вплив.

Результати моделювання та прогнозування використано для обґрунтування рекомендації щодо стратегії розвитку Полтавської області. У бюджетній сфері основними напрямками є: забезпечення виконання дохідної частини місцевих бюджетів; покращення збору податків; розширення бази оподаткування.

Для відновлення підприємницької сфери запропоновано: фінансування бізнес-інфраструктури; створення сприятливого бізнес-клімату; розвиток аграрного бізнесу; підтримку туризму та рекреаційного бізнесу.

У сфері інвестицій акцент зроблено на стимулюванні іноземних вкладень шляхом розвитку інновацій і технологій, залучення грантів і субсидій, а також впровадження програм партнерства з міжнародними корпораціями.

Ключовим напрямом також є використання фінансового потенціалу для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, що передбачає: фінансування експортних програм; підтримку експортерів; розвиток інфраструктури для зовнішньої торгівлі; зміцнення міжнародних партнерств і бізнес-зв'язків.

Таким чином, Полтавська область має значний потенціал для економічного відновлення за умови розробки ефективних стратегій використання фінансових ресурсів, підтримки підприємництва та інтеграції до міжнародних ринків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безхлібна А. П. До питання визначення елементів та підсистем регіональної конкурентоспроможності. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. № 31 (70). С. 150–154.
2. Бізнес в умовах війни: зупинення діяльності відокремлених підрозділів. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/210804_bznes-v-umovakh-vyni-zupinennya-dyalnost-vdokremlenikh-pdrozdlv (дата звернення: 16.10.2024).
3. Благун І., Івасишин М., Коляда А. Розвиток регіону в умовах становлення економіки знань. *Економіка та суспільство*. 2023. № 57. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-84> (дата звернення: 15.12.2024).
4. Бойко А. О., Височина А. В. Науково-методичний підхід до оцінки фінансового потенціалу регіонів України. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1. С. 17-25.
5. Боронос В. Г. Оцінка ролі фінансового потенціалу регіону в дослідженні стійкості економічного розвитку території. *Вісник СНАУ. Серія: фінанси і кредит*. 2011. № 2. С. 85-97
6. Борщ Г. А., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Дехтяренко Ю. Ф., Ігнатенко О. С., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф., Юзефович В. В. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг : навч. посіб. Київ, 2017. 107 с.
7. Булавинець В., Карпишин Н. Фінансовий потенціал територіальних громад: сучасний стан і перспективи. *Світ фінансів*. 2019. № 4(61). С. 96-110
8. Буряченко А. Є. Економічна природа фінансового потенціалу регіону. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал. Острог : Вид-во НУ«ОА», грудень 2016. № 3(31). С. 96–102.
9. Бюджет Полтавської громади 2024: звідки братимуть гроші та як витрачатимуть. URL : <https://zmist.pl.ua/news/byudzheth-poltavskoyi-gromady-2024-zvidky-bratymut-groshi-ta-yak-vytrachatymut> (дата звернення: 01.09.2024).

10. Виклики економічного розвитку регіонів України в умовах війни та повоєнного відновлення: науково-аналітична доповідь. URL : <https://ird.gov.ua/irdp/e20230002.pdf> (дата звернення: 01.09.2024).
11. Височина А. Формалізація науково-методичного підходу до оцінювання рівня використання фінансового потенціалу регіонів України. *Механізм регулювання економіки*. 2014. № 4. С. 148–154.
12. Гоблик В. Конкурентоспроможність економіки регіону та регіональний розвиток. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-83> (дата звернення: 15.12.2024).
13. Гордієнко В. П., Оніщенко М. Л., Мальонкіна І. С. Зарубіжний досвід децентралізації публічної влади та можливості його трансформації в Україні. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2019. № 3. С. 83–89.
14. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (із змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 25.12.2024).
15. Григоренко Ю. Економіці України прогнозують зростання на 3-5% у 2024 році. URL : <https://gmk.center/ua/posts/ekonomitsi-ukrainy-prohnozuiut-zrostannia-na-3-5-u-2024-rotsi/> (дата звернення: 25.10.2024).
16. Дем'янчук О. І. Фінансовий потенціал регіонів України як базова основа їх стабільного економічного розвитку. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : збірник наукових праць / ред. кол. : І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. № 27. С. 73–78.
17. Денисенко М. П., Бреус С. В. Зарубіжний досвід регіонально-адміністративного управління та можливості його імплементації в Україні. *Інвестиції : практика та досвід*. 2021. № 5. С. 56–60.
18. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.12.2024).

19. Діяльність вітчизняних підприємств під час війни в Україні: дослідження реального стану та потреб (липень 2022). К.: Центр ресурсоефективного та чистого виробництва, 2022. 23 с.
20. Допомога, відновлення та стійка відбудова. Надання допомоги Україні у задоволенні невідкладних та середньострокових економічних потреб. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099547405052230400/pdf/IDU063b2f81900861047a70b5540e3e950f93a8c.pdf> (дата звернення: 25.12.2024).
21. Дугін А. Точка зростання. Сильні і слабкі сторони Стратегії регіонального розвитку. URL : <https://zmist.pl.ua/publications/tochka-zrostannya-silni-i-slabki-storoni-strategiji-regionalnogo-rozvitku> (дата звернення: 01.09.2024).
22. Єгоричева С. Б., Тимошенко О. В., Панченко А. І. Сутність та складові фінансового потенціалу територіальних громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 8. С. 12-15.
23. Законодавство України. URL : <https://www.rada.gov.ua/news/zak> (дата звернення: 28.11.2024)
24. Звіт про виконання програми сприяння залученню інвестицій, формуванню позитивного іміджу та розвитку міжнародного економічного співробітництва Полтавської області на 2021-2023 роки. URL : <https://poda.gov.ua/documents/164054> (дата звернення: 01.09.2024).
25. Звіт про прямі збитки інфраструктури URL:<https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-rik-povnomasshtabnoyiviyni-rosiya-zavdala-zbitkiv-infrastrukturi-ukrayini-na-mayzhe-144-mlrd/> (дата звернення: 01.09.2024).
26. Ілляшенко Н., Есманов О. Підходи до удосконалення стратегій конкурентоспроможності регіону в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-123> (дата звернення: 15.12.2024).
27. Інвестиційний паспорт. URL : <https://poda.gov.ua/page/investytsiynyuy-rasport> (дата звернення: 01.09.2024).
28. Інститут аналітики та адвокації. Структура фінансування відбудови регіонів України. URL: <https://iaa.org.ua/articles/struktura-finansuvannya-vidbudovy>

regioniv-ukrayiny-klyuchovi-dzherela/ (дата звернення: 01.09.2024).

29. Інформація головного управління статистики Полтавської області. URL : <https://www.pl.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.09.2024).

30. Інформація офіційного сайту Globaleconomy. URL : https://www.theglobaleconomy.com/Ukraine/gdp_growth/ (дата звернення: 01.09.2024).

31. Інформація офіційного сайту Державної служби статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.12.2023).

32. Інформація порталу «Дія». URL : <https://rpr.org.ua/news/stan-ta-potreby-biznesu-v-umovakh-viyny-rezultaty-opytuvannia/> (дата звернення: 25.12.2024).

33. Карацук А., Гордійчук Д., Щедрін Ю. Аграрний бізнес, металурги, ІТ, хімія та інші: як справи в гігантів української економіки. URL : <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/6/687837/> (дата звернення: 25.12.2023).

34. Кармаліта М. В. Приватний і публічний інтерес у системі податкових правовідносин: монографія. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2019. 328 с.

35. Касич А. О., Петрушко А. С. Управління процесами децентралізації : зарубіжний досвід та стратегічні завдання для України. *Економіка і суспільство*. 2017. № 13. С. 71–77.

36. Керецман В. Ю. Державне регулювання розвитку регіонів України : теорія і практика : монографія. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2019. 512 с.

37. Кіш Г. В. Чинники регіонального розвитку та їх стратегічне управління. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2022. № 1 (124). С. 112–115.

38. Кобеля-Звір М. Я. Грантові можливості для розвитку малого та середнього бізнесу в умовах війни в Україні: переваги та труднощі. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2023. №73. С. 79-85

39. Концепція національної економічної безпеки України. Міжнародний інститут свободи. 2024. URL : <https://www.ilibertyinstitute.org/articles/ekonomichna-bezpeka-article> (дата звернення: 01.09.2024).

40. Корнецький А. О. Формування та реалізація регіональної політики розвитку малого підприємництва : монографія. Дніпро : УМСФ, 2016. 140 с.
41. Красностанова Н. Е. Фінансовий механізм управління збалансованим розвитком регіону. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2023. № 36. С. 314-321.
42. Ліба Н. С. Конкурентоспроможність: регіональний аспект. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. Том 21. № 3 (52). С. 171–178.
43. Матвеева О. Ю. Європейська парадигма сталого розвитку територіальних громад: досвід для України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління*. 2021. № 1. С. 148–157.
44. Матвієнко Г.А. Цифрова трансформація державних фінансів в Україні. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2021. № 1(86). С. 135–139.
45. Метеленко Н. Г., Макушинська Г. П. Фінансовий потенціал регіону як джерело сталого розвитку. *Біоекономіка як ключовий фактор розвитку виробництва та екологізації промислового регіону* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (26-27 листопада 2020 року, м. Запоріжжя). Запоріжжя : Наук. ред. Н.Г. Метеленко. ЗНУ Інженерний навчально-науковий інститут, 2020. 415 с. С. 259-260.
46. Мироненко-Шульган О. Малий бізнес в умовах пандемії COVID-19: правове регулювання фінансової підтримки державою. Національна асоціація адвокатів України. URL : <https://unba.org.ua/publications/5792-malij-biznes-v-umovah-pandemii-covid-19-pravove-regulyuvannya-finansovoi-pidtrimki-derzhavoyu.html> (дата звернення: 20.11.2024)
47. Національний Банк України. Статистика. Макроекономічні показники. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators#1> (дата звернення: 01.09.2024).
48. Нечипоренко А. В., Юрах Ю. С. Аналіз фінансового потенціалу територіальних громад в Україні. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2020. № 1-2. С. 271-284.
49. Неізнана О. В., Григорук А. А., Литвин Л. М. Сучасні інструменти підтримки фінансової стійкості України в умовах воєнного стану. *Економіка і*

суспільство. 2022. № 39. URL : <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/26285/1/ertyui.pdf> (дата звернення: 20.11.2024)

50. Омельченко Т. Конкурентоспроможність українських підприємств в умовах війни. *Економіка і організація управління*. 2022. № 3(47). С. 94–103.

51. Опитування групи Рейтинг. URL : <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/> (дата звернення: 20.11.2024).

52. Офіс Націнвестради визначив найбільш перспективні сектори економіки. *Укрінформ: Мультимедійна платформа іномовлення України*. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3027861-ofis-nacinvestradi-viznaciv-najbils-perspektivni-sektori-ekonomiki.html> (дата звернення: 20.11.2024).

53. Оцінка впливу війни на макро-, малі та середні підприємства в Україні. Київ: Програма розвитку ООН в Україні, 2024. 86 с.

54. Педченко Н. С., Стрілець В. Ю., Франко Л. С. Міжнародний досвід державної підтримки діджиталізації малого та середнього підприємництва : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2022. 141 с.

55. Перспективні галузі економіки, прогнози розвитку після війни. *YT Market*. URL : <https://blog.youcontrol.market/pierspiektivni-ghaluzi-iekonomiki-proghnozi-rozvitku-pislia-viini/> (дата звернення: 25.11.2024).

56. Підтримка громадян та бізнесу у період пандемії COVID -19: ще два варіанти від нардепів. *Дебет-Кредит*. URL: <http://news.dtki.ua> (дата звернення: 20.11.2024).

57. Піхняк Т. А. Сучасні виклики для економічного розвитку малого підприємництва в Україні. *Приазовський економічний вісник*. № 2 (25). 2021. С. 24-29.

58. Порудєєва Т. В., Ткаченко М. О., Крамаренко А. Ю. Концепція сталого розвитку регіону. *Приазовський економічний вісник*. 2018. № 6 (11). С. 356–359.

59. Потапова А. Г. Економічний потенціал регіонів України. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2022. 415 с.

60. Програма економічного і соціального розвитку Полтавської області на 2024 рік. URL : <https://media.poda.gov.ua/docs/kcddrebw/programa-2024.pdf> (дата

звернення: 01.09.2024).

61. Програма стимулювання економіки для подолання наслідків COVID- 19: «Економічне відновлення». Інформаційно-аналітичні матеріали. URL: <http://kmu.gov.ua> (дата звернення: 20.11.2023).

62. Результати урядової програми грантів для малого та середнього бізнесу станом на 20 грудня 2023 року. Урядовий портал. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/rezultaty-uriadovoi-prohramy-hrantiv-dlia-maloho-ta-serednoho-biznesu-standom-na-20-hrudnia-2023-roku> (дата звернення: 20.11.2024).

63. Романко О.П. Конкурентоспроможність регіону: системний характер. *Менеджмент, маркетинг та логістика*. 2014. Вип. 20, № 4 (1). С. 99–110.

64. Сайт Європейської бізнес асоціації. URL: <http://surl.li/efvdu.19>. Служба Старших Експертів (SES). URL: <https://www.ses-bonn.de/startseite>. (дата звернення: 01.09.2023).

65. Стан і потреби бізнесу в Україні: регіональні тенденції. URL : <https://decentralization.gov.ua/news/15408> (дата звернення: 01.09.2024).

66. Стратегія розвитку підприємництва: експертне бачення. URL: https://platforma-msb.org/wp-content/uploads/2016/10/strategy_prn_new.pdf. (дата звернення: 01.09.2024).

67. Тарасовський Ю. Бізнес не бачить перспектив покращення економічної ситуації найближчим часом. URL : <https://forbes.ua/news/biznes-poki-ne-bachit-perspektiv-pokrashchennya-ekonomichnoi-situatsii-doslidzhennya-16022023-11771> (дата звернення: 01.09.2024).

68. Тимошик Н. Конкурентоспроможність в умовах воєнного стану. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/38530/2/FMZKP NES_2022_Vasyliuk_J-Competitiveness_in_conditions_166-167.pdf (дата звернення: 16.01.2024).

69. Томнюк Т.Л. Напрями підвищення ефективності державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Економічний дискурс. Міжнародний науковий журнал*. 2016. № 4. С. 53–61.

70. Український фонд стартапів. URL: <https://usf.com.ua> (дата звернення: 01.09.2023).

71. Харченко І. Виклики російсько-української війни для стратегії регіонального розвитку. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 7. URL : <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-05-02> (дата звернення: 01.09.2024).
72. Хрущ С. В. Зарубіжний досвід розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. № 4 (10). С. 208–216.
73. Цифрова екосистема для підзвітного управління відновленням. URL : <https://dream.gov.ua/ua> (дата звернення: 01.09.2024).
74. Шевчук С. М. Планування соціально-економічного простору Полтавської області на засадах теорії полюсів зростання. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2612/2530/> (дата звернення: 01.09.2024).
75. Як релокація бізнесів відобразилася на бюджетах областей. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2024/11/20/infografika/ekonomika/yak-relokacziya-biznesiv-vidobrazylasya-byudzhetah-oblastej> (дата звернення: 01.09.2024).
76. Яріш О. В., Муха М. О. Фінансове забезпечення розвитку підприємств малого бізнесу в умовах сучасних викликів. Трансформаційні процеси в економіці: від конкуренції до кооперації. Матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Хмельницький, 26 жовтня 2023 року – Хмельницький: ХКТЕІ, 2023). С. 269-271.
77. 2024 Index of Economic Freedom. Heritage Foundation. February 2024. URL : https://thf_media.s3.amazonaws.com/index/pdf/2024/2024_indexofeconomicfreedom.pdf (дата звернення: 01.09.2024).
78. 7 грантів для українського бізнесу під час війни. URL : <https://www.keepgoing.com.ua/articles/granty-dlya-ukrayinskogo-biznesu-pid-chas-viyni> (дата звернення: 01.09.2024).
79. Average Monthly Salary by Country 2024. URL : <https://countrycassette.com/average-monthly-salary-by-country-2023> (дата звернення: 01.09.2024).

80. Statistics on Labor Productivity. International Labor organization. January 2024. URL : <https://ilostat.ilo.org/topics/labour-productivity> (дата звернення: 01.09.2024).
81. Supporting Ukraine's Recovery, Resilient Reconstruction and Reform. URL: <https://www.worldbank.org/en/programs/urtf/overviewf> (дата звернення: 01.09.2024).
82. The World bank. URL : <https://www.worldbank.org/> (дата звернення: 27.11.2024).
83. Ukrainian Business Index. URL : https://export.gov.ua/news/3145-ukrainian_business_index_report (дата звернення: 01.09.2023).
84. World Bank Approves Initial \$50 Million Grant to Help Repair Transport Infrastructure in Ukraine. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/02/10/world-bank-approves-50-million-grant-to-helprepair-transport-infrastructure-in-ukraine> (дата звернення: 01.09.2024).

Додаток А

Вихідні дані для проведення кореляційно-регресійного аналізу фінансового потенціалу у програмному забезпеченні Pyton у 2024 році

```
import pandas as pd
import statsmodels.api as sm

# Вхідні дані
data = {
    "X1": [114.2, 113.1, 109.3, 104.5, 103.7, 110.4, 126.6, 104.3, 103.31],
    "X2": [0.3, 2.6, 3.5, 3.1, -1.2, -2.2, -36.6, -10.3, 6.5],
    "X3": [-8.7, -3.2, -4.1, -1.41, -15.1, -20.1, -36.82, -9.44, -9.47],
    "X4": [-21.4, -24.3, -28.1, -6.4, -34.1, -40, -38.4, -26.9, -37.4],
    "X5": [-1.85, -1.87, -1.87, -1.43, -1.16, -1.13, -2, -1.96, -1.85],
    "X6": [-1.74, -1.84, -2.48, -1.68, -5.1, -3.28, -14.97, -13.2, -8.7],
    "Y": [3.16, 4.08, 4.59, 5.15, 6.21, 10.42, 11.32, 10.38, 9.69]
}

# Перетворення даних у DataFrame
df = pd.DataFrame(data)

# Залежна змінна (Y) і незалежні змінні (X1-X6)
X = df[["X1", "X2", "X3", "X4", "X5", "X6"]]
Y = df["Y"]

# Додавання константи для оцінки вільного члена моделі
X = sm.add_constant(X)

# Побудова моделі
model = sm.OLS(Y, X).fit()

# Результати моделі
model_summary = model.summary()
model_summary
```